

JURIDISKA FAKULTETEN

vid Lunds universitet

Caroline Jonasson

Återförening eller en familj för livet

En analys av familjehemsvården i en delvis
komparativ belysning

Examensarbete

20 poäng

Handledare

Eva Ryrstedt

Ämnesområde

Familjerätt

Termin

Innehåll

FÖRKORTNINGAR	1
DEL I: INTRODUKTION	2
1 INLEDNING	2
1.1 Introduktion	2
1.2 Syfte och frågeställningar	2
1.3 Metod och material	3
1.4 Definitioner och avgränsningar	3
1.5 Disposition	4
2 OMHÄNDERTAGANDE DEBATTEN	5
2.1 Introduktion	5
2.2 Den behovsorienterade skolan	5
2.3 Den relationsorienterade skolan	6
2.4 Familjehemsvårdens dilemma	7
2.4.1 Permanency planning	9
2.5 Återförening	10
3 ALLMÄNT OM FAMILJEHEMSVÅRD ENLIGT GÄLLANDE RÄTTSREGLER	11
3.1 Introduktion	11
3.2 50 § - utredning	11
3.3 Familjehemsvården initieras	12
3.4 Vårdens upphörande	13
DEL II: FAMILJEHEMSVÅRDEN I SVENSK RÄTT	15
4 BARNETS BÄSTA - DEN FRÄMSTA PRINCIPEN RÖRANDE FAMILJEHEMSVÅRD	15

4.1 Allmänt om barnkonventionen	15
4.2 Barnets bästa som princip	16
4.2.1 Barnkonventionen	16
4.2.2 Svensk rätt	17
4.3 Barnets rättigheter och behov i förhållande till föräldrars rättigheter och skyldigheter	18
4.3.1 Barnkonventionen	18
4.3.2 Svensk rätt	19
4.4 Analys	21
5 ÖVRIGA GRUNDLÄGGANDE REGLER OCH PRINCIPER I LAGSTIFTNINGEN RÖRANDE FAMILJEHEMSVÅRD	24
5.1 Återförening	24
5.2 Umgänge	24
5.2.1 Umgängesbegränsningar	25
5.2.1.1 Vid flyttningsförbud	26
5.3 Val av placering	27
5.3.1 Släktingplaceringar	27
5.3.2 Närhetsprincipen	29
5.4 Analys	30
6 RÄTTSLIGA ALTERNATIV NÄR EN ÅTERFÖRENING BEDÖMS SOM UTSIKTSLÖS SAMT ETT NYTT LAGFÖRSLAG TILL VARAKTIGHET INOM FAMILJEHEMSVÅRDEN.	33
6.1 Inledning	33
6.1.1 Vårdnadsöverflyttningar enligt 6 kap. 8 § FB	33
6.1.1.1 Förarbeten	33
6.1.1.2 Närmare om lagens rekvisit	34
6.1.1.3 Lagrummets efterlevnad	35
6.1.2 Adoption	38
6.1.2.1 Förarbeten	38
6.1.2.2 Bestämmelsens efterlevnad	38
6.1.2.3 Forskning	39
6.2 Barn har rätt till en familj för livet – förslag	39
6.2 av LVU-utredningen i betänkandet ”Omhändertagen. Samhällets ansvar för utsatta barn och unga” (SOU 2000:77).	39
6.2.1 Bakgrund till förslaget	39
6.2.2 Förslagen i LVU-utredningen för att tillgodose barnets rätt till en familj för livet.	41
6.2.2.1 En särskild prövning när barnet varit placerat i tre år	41

6.2.2.2 Vårdnadsöverflyttningar	42
6.2.2.3 Beslut om att barnet skall bo kvar i familjehemmet tills vidare	43
6.2.2.4 Adoption	44
6.2.2.5 Socialnämndens uppföljningsansvar	44
6.3 Analys	46
6.3.1 Inledning	46
6.3.2 Nuvarande åtgärder samt förslagen enligt LVU när en återförening bedöms som utsiktslös	46
7 SAMMANFATTNING AV MINA SLUTSATSER OM FAMILJEHEMSVÅRDEN	51
DEL III: EN JÄMFÖRELSE MELLAN NORSK OCH SVENSK RÄTT	53
8 NORSK RÄTT	53
8.1 Introduktion	53
8.2 Allmänt om familjehemsvård enligt gällande rättsregler	54
8.2.1 Introduktion	54
8.2.2 Familjehemsvården initieras	54
8.2.3 Vårdens upphörande	56
8.3 Grundläggande regler och principer i lagstiftningen rörande familjehemsvård	56
8.3.1 Barnets bästa	57
8.3.2 Återförening	58
8.3.3 Umgänget	59
8.3.4 Val av placering	61
8.3.5 Permanency planning	61
8.4 Bestämmelser i lagen för att tillgodose barnets rätt till en familj för livet.	62
8.4.1 Långsiktig planering när barnet varit placerat i två år	62
8.4.2 Vårdnadöverflyttning	63
8.4.3 Adoption	65
8.4.3.1 Bestämmelsens närmare innebörd	65
8.4.3.2 Villkoren för samtycke till adoption	66
b) Andra villkoret – Barnets bästa	67
c) Tredje villkoret	67
8.5 Nytt förslag- NOU 2000:12	68
8.5.1 Förslagen	68
8.5.1.1 Återförening	68
8.5.1.2 Släktingplaceringar	68
8.5.1.3 Öppna adoptioner	68
8.6 Analys	69

8.7	Sammanfattning av mina slutsatser om den norska rätten	71
9	KOMPARATION	74
9.1	Inledning	74
9.2	Jämförelse mellan länderna	74
9.3	Sammanfattning av mina slutsatser om komparationen	79
10	SAMMANFATTANDE SLUTSATS	80
	BILAGA A	82
	BILAGA B	84
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	86
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	89

Förkortningar

Barnkonventionen	FN:s konvention om barnets rättigheter
BRIS	Barnets rätt i samhället
bvl	Lov av 17 juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester (barnevernloven)
DR	Decisions and Reports
Ds	Departementsserien
Europadomstolen	Den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna
Europakonventionen	Den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna
FB	Föräldrabalken
JO	Justitieombudsmannen
LVU	lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga
NJA	Nytt Juridisk Arkiv
NOU	Norges offentlige utredninger
Ot.prp.	Odeltingsproposisjon
Prop.	Proposition
Rt.	Norsk retstidene
RegR	Regeringsrätten
RÅ	Rättsfall från hovrätten
SoF	socialtjänstförordningen (1981:750)
SoL	socialtjänstlagen (1980:620)
SOSFS	Socialstyrelsens föfattningssamling
SoU	Socialutskottet
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJt	Svensk juristtidning

Del I: Introduktion

1 Inledning

1.1 Introduktion

Grundtanken i både socialtjänstlagen (1980:620) (SoL) och lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) är att barn som placeras i familjehem skall återförenas med sina föräldrar. De flesta barn återvänder också hem efter en kortare tid i familjehemmet. Men det finns barn som mer eller mindre växer upp i familjehem och där utsikterna för en återförening med de biologiska föräldrarna är små. Fråga uppkommer här om placeringen skall fortgå, eller om andra rättsliga åtgärder bör genomföras. I Norge har möjligheten till att permanenta familjehemsvården genomförts i lagstiftningen. I den norska familjehemsvården anses det vara viktigare att barnet får ett hem för livet, än att de återförenas med sin ursprungsfamilj. I en ny utredning "Omhändertagen. Samhällets ansvar för utsatta barn och unga" (SOU 2000:77), i fortsättningen kallad LVU-utredningen, har olika förslag framlagts för att kunna ge barn kontinuitet i relationer och en familj för livet. Utredarna har hämtat många impulser från den norska rätten. Även i Norge har en utredning "Barnevernet i Norge. Tillståndsvurderinger, nye perspektiver og forslag til reformer" (NOU 2000:12) nyligen framlagts, vilken i sin tur har hämtat impulser från den svenska familjehemsvården. Det förekommer alltså liknande debatter och diskussioner i båda länderna, därför har jag valt att jämföra den svenska familjehemsvården med den norska.

1.2 Syfte och frågeställningar

Ett första syfte med uppsatsen är att utreda om gällande rättsregler rörande barns återförening med föräldrarna efter familjehemsplaceringen, står i överensstämmelse med barnets bästa. Uppsatsens andra syfte är att undersöka om ett införande av en modell för varaktiga placeringar i lagstiftningen, som föreslås av LVU-utredningen och redan finns införd i den norska rätten, skulle vara en alternativ lösning utifrån hänsynen till barnets bästa. Ett underordnat syfte är att jämföra den svenska och norska familjehemsvården och undersöka vilket lands lagstiftning som anses vara bäst för barnet.

Det första syftes underställda frågor är:

- Vilka grundläggande regler och principer styr familjehemsvården, vad gäller återförening efter familjehemsplaceringar?
- Vad anses vara barnets bästa i detta sammanhang? Hur förhåller sig barnets och föräldrarnas rättigheter till varandra i lagstiftningen, i samband

med en återförening? För att besvara dessa frågor och för att kunna avgöra om Sverige i tillräcklig utsträckning uppfyller kravet på att barnets bästa skall beaktas, utgår undersökningen från FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen).

- Vad finns det för möjligheter, enligt lagstiftningen, när en återförening anses utsiktslös?

Utifrån en genomgång av det svenska förslaget, bestämmelser i den norska familjehemsvården samt det norska förslaget har jag vidare valt att besvara följande frågeställningar:

- Är de i LVU-utredningen föreslagna åtgärderna för att säkra ett barn en familj för livet, bättre för barnet när en återförening anses som utsiktslös än de gällande svenska reglerna?
- Vilka regler och principer styr den norska familjehemsvården och vilka åtgärder finns i den norska lagstiftningen öppna när en återförening med barnets biologiska familj bedöms som utsiktslös?
- Vilket lands familjehemsvård kan bäst sägas uppfylla kravet på att barnets bästa skall beaktas? Eller framstår istället en kombination av lagarna som bäst för barnet?
- Kan utredningarna ses som att den svenska lagstiftningen i viss mån börjar närma sig den norska, och tvärtom?

1.3 Metod och material

Uppsatsen är till huvudsaklig del en rättsdogmatisk framställning. Syfte med framställningen går ut på att systematisera och tolka den gällande rätten inom familjehemsvårdslagstiftningen med inriktning på återförening. För att utreda vad som är bäst för barnet har jag behandlat eventuella brister som lagstiftningen uppvisar och beaktat alternativa lösningar. Då uppsatsen även beaktar den norska familjehemsvården, tillämpas också en komparativ metod. För att jämförelsen skall bli meningsfull har jag så långt som möjligt försökt att hitta mot varandra jämförbara element, för att upptäcka brister och förtjänster i de båda ländernas lagstiftning.

Både Sverige och Norge tillhör den nordiska rättsordningen, vilken lägger stor vikt vid förarbetena. Både den rättsdogmatiska framställningen och den komparativa delen baserar sig därför på lag, lagförarbeten, publicerade praxis samt doktrin.

1.4 Definitioner och avgränsningar

Med uttrycket familjehemsbarn avser jag: Barn under 18 år (i vissa fall under 20 år) som frivilligt eller genom tvång omhändertagits och placerats i ett familjehem, pga. missförhållanden i dess egen familj eller pga. sitt eget beteende. Med familjehem avses enligt 35 § socialtjänstförordningen (SoF) ett enskilt hem som på uppdrag av socialnämnden tar emot barn för stadigvarande vård och fostran.

Av utrymmesskäl har jag valt att inte, mer än i förbifarten, beakta barnets rätt att komma till tals.

Då komparationen endast utgör en del av uppsatsen, sker inte en lika utförlig presentation av den norska delen (förutom adoption som behandlas detaljerat, då åtgärden är vanligare i Norge än i Sverige). För att underlätta läsningen och för att lättare kunna jämföra ländernas lagstiftning, har jag översatt de norska orden till svenska med vissa modifikationer.

1.5 Disposition

Jag har valt att, med undantag för kapitel 2 och 3, göra en analys efter varje kapitel och presentera en sammanfattning av mina slutsatser efter den svenska (kapitel 7) och norska familjehemsvården samt komparationen, för att slutligen göra en sammanfattande slutsats av hela uppsatsen.

I kapitel 2 presenterar jag den omhändertagandedebatt som förts och fortfarande förekommer om familjehemsplaceringar. Syftet är att ge läsaren en inblick i de olika värderingar och synsätt som präglat familjehemsvården under de senaste decennierna. I kapitel 3 får sedan läsaren en kort introduktion i hur familjehemsvården initieras, fortgår och upphör. I kapitel 4 behandlas principen om barnets bästa. Jag anser att denna princip var så grundläggande och viktig i sammanhanget att den fick en ett eget kapitel. Barnets bästa härstammar från barnkonventionen, som den svenska lagstiftningen skall tolkas i ljuset av. Därför behandlar jag även barnkonventionen i detta sammanhang för att se om familjehemsvården står i överensstämmelse med konventionen. I kapitel 5 koncentreras sedan arbetet på de övriga grundläggande regler och principer som styr familjehemsvården vid en återförening. I kapitel 6 presenterar jag och tar ställning till de alternativ som för närvarande finns i lagstiftningen för ett barn om en återförening bedöms som utsiktslös, samt de förslag som LVU-utredningen framlagt. I kapitel 8 sker en genomgång av den norska rätten med beaktande av samtliga delar som skett ovan för den svenska rätten. Uppsatsen avslutas med en jämförelse mellan de båda ländernas lagstiftning, för att bl.a. utröna vilken av ländernas familjehemsvård som anses vara bäst, utifrån hänsynen till barnets bästa.

2 Omhändertagande debatten

2.1 Introduktion

Under 1980-talet pågick en debatt om omhändertagande av barn, där det diskuterades huruvida det var bättre för barnet att stanna i en bristfällig men bekant miljö eller flyttas till en ny miljö med gynnsamma förhållanden. Två huvudsynsätt stod i debatten mot varandra, där den ena sidan framhöll den skada som barn kan ta av att stanna i en skadlig miljö (den behovsorienterade skolan), medan den andra sidan betonade de faror som kan uppstå om barn skiljs från sina föräldrar (den relationsorienterade skolan).¹ Svenska och norska författare har på senare år påvisat en ändring i många länders syn på familjehemsvården från ett funktionellt synsätt till ett problembaserat synsätt. Vilken vikt som läggs vid de båda synsätten, som utgår från samma grundvärderingar som de båda skolorna, har varierat både i Sverige och i andra länder.² För närvarande pågår en motsättning i den svenska familjehemsvårdens lagstiftningsarbete, vilket har sin grund i de båda synsättens värderingar, som skiljer mellan tillfälliga och varaktiga placeringar. De gällande lagarna för familjehemsvård utgår från att ett omhändertagande endast skall vara en tillfällig åtgärd och bygger på principen om återförening mellan barnet och dess föräldrar, medan det nyligen framlagda förslaget från LVU-utredningen istället bygger på principer för planering för varaktighet.

2.2 Den behovsorienterade skolan

Synsättet att barnet tar mer skada av att stanna i en skadlig miljö än att skiljas från sina föräldrar, kommer främst ifrån Goldstein, Freud och Solnits bok från 1973 "Beyond the best interest of the Child", som 1978 översattes till svenska med titeln "Barnets rätt eller rätten till barnet". Denna bok är grunden till "Barnets-rätt-rörelsen" som i Sverige främst företräds av Barnets rätt i samhället (BRIS). Författarna till boken utgår från tre grundkomponenter: Psykologisk förälder, barns behov och barns uppfattning om tid.³

Med "psykologisk förälder" avser författarna en person som ständigt och kontinuerligt kan ge barnet den kärlek, fysiska vård, näring och stimulans

---

¹ Lagerberg, Dagmar: *Fosterbarn. Forskning, teori och debatter*, 1984, s. 139.

² NOU 2000:12 kap 12.2

<http://odin.dep.no/bfd/norsk/publ/utredninger/NOU/000001-020006/index-dok000-b-n-a.html> 20001-05-30

³ Vinterhed, Kerstin; Börjesson, Bengt; Cederström, Anita; Fredin, Erik; Hessel, Marie och Hessel, Sven: *Barn i kris. En bok om barn och separation*, 1981, s. 83.

som barnet är i behov av. En psykologisk förälder kan vara den biologiska föräldern, men även en familjehemsförälder eller någon annan vuxen som kan ta hand om och bryr sig om barnet, dock aldrig en person som är frånvarande och passiv, oavsett dennes biologiska eller juridiska band till barnet.⁴ Av denna definition följer att om de biologiska föräldrarna inte kan tillfredställa ett barns behov, så kan de bytas ut. Att ett barn har en psykologisk förälder, är enligt författarna samhällets uppgift att se till. Detta resonemang leder vidare till att om den psykologiska föräldern inte är den biologiska, så skall barnet kunna stanna kvar och bli permanent placerad där, sk ersättningshem. Barnet är i behov av kontinuitet och stabila förhållanden och skall därför inte behöva utsättas för flera separationer. Kontakten med de biologiska föräldrarna och barnet skall samtidigt avta mer och mer. Först då har barnet, i psykologisk mening, fått nya föräldrar.⁵ Barnets behov av en psykologisk förälder kopplas i sin tur till barnets bristfälliga uppfattning om tid. Författarna konstaterar att för små barn är föräldrarnas frånvaro under mer än två månader en väldigt lång tid. Efter bara några dagar känner sig ett litet barn övergivet och förlorar den psykiska kontakten med den bortavarande föräldern.⁶

Goldstein, Freud och Solnit lade med utgångspunkt från sitt synsätt fram ett lagförslag angående omhändertagande av barn. Detta gick ut på att de som vill flytta barnet måste göra "troligt och sannolikt att en sådan flyttning är det minst skadliga alternativet för barnet". För familjehemsbarn innebär detta oftast att de skadas minst av att stanna kvar hos sina psykologiska föräldrar.⁷

2.3 Den relationsorienterade skolan

Företrädare för den relationsorienterade skolan ansåg att det inte är så enkelt som att byta ut föräldrar som anses vara bristfälliga. De hävdade tvärtom att de flesta studier visar att barn får en stark bindning till sina biologiska föräldrar, hur "dåliga" de än anses vara i andras ögon.⁸

I en stor undersökning i New York "Children in foster care", kunde amerikanen David Fanshel konstatera att de barn som hade bra kontakt med sina biologiska föräldrar under fosterhemsplaceringen hade en bättre utveckling än de som inte lyckades hålla kontakten med sin ursprungsfamilj. Barn med "bristfälliga" föräldrar kan acceptera att de inte kan bo hemma hos dem, men de kan aldrig acceptera att bli övergivna. Det är bättre att de

---

⁴ Goldstein, Joseph; Freud, Anna och Solnit, Albert J: *Barbnets rätt eller rätten till barnet*, 1978, s. 21.

⁵ SOU 1986:20, s. 85f.

⁶ Vinterhed m.fl., s. 83.

⁷ A.a. s. 83.

⁸ SOU 1986:20, s. 87.

har kontakt med den biologiska föräldern, oavsett vilket tillstånd denne befinner sig i, än att uppleva föräldern som någon slags fantasifigur.⁹

De båda synsätten ställdes mot varandra i en rättegång i högsta domstolen i USA 1977. Målet handlade om huruvida ett fosterbarn skulle återvända till sina biologiska föräldrar eller inte. Som experter i målet inkallades på ena sidan Goldstein, Freud och Solnit och på den andra sidan Fanshel. Fanshels synsätt vann och barnet fick flytta hem till sina "ursprungliga" föräldrar. Detta var alltså en seger för ursprungsfamiljens anhängare och ett nederlag för barnets rätt-anhängare.¹⁰

De svenska företrädarna för den relationsorienterade skolan var Cederström och Hessle, som i sin bok "yt- och djupanpassning hos fosterbarn, en teoretisk förstudie" 1980, skriver att en "ny" förälder kan inte ta en förälders plats i barnets medvetande. För att barnet så småningom skall få ett djupare känslomässigt band till familjehemsföräldrarna, krävs att barnet får hjälp med att bearbeta både sitt förhållande till föräldrarna och själva separationen ifrån dem. Författarna använder begreppet "ytanpassning" för att visa den slag av anpassning som barnet utvecklar om de inte får bearbeta sin relation till föräldrarna som avbryts genom separationen. Med utgångspunkt från denna situation förespråkar författarna att omhändertagande av barn skall tillämpas sparsamt och vården skall istället inriktas på ett behandlingsarbete i familjer med problem. Kan ett omhändertagande inte undvikas, är det viktigast att insatser tillsätts för att kontakten mellan barnet och föräldrarna fortsättningsvis skall vara så god som möjlig.¹¹

2.4 Familjehemsvårdens dilemma

Vinnerljung påvisade 1996 en ändring i många länders syn på familjehemsvården, från det han kallade "ett funktionellt synsätt" till ett "problembaserat synsätt". Enligt ett "funktionellt synsätt" anses familjehemsvården som en funktionsduglig och ändamålsenlig åtgärd för att ta hand om barn som inte får tillräcklig omsorg i hemmet. Med ett problembaserat synsätt fokuseras istället på de negativa konsekvenserna av familjehemsplaceringar och detta ställs i relation till åtgärdens förtjänster.¹²

Det funktionella synsättet betonar:

- Möjligheterna vid familjehemsplaceringar
- Att familjehemsplaceringar bör användas
- Långa och varaktiga placeringar
- Barnets kontakt med familjehemsföräldrarna
- Socialtjänstens stöd till familjehemsföräldrarna

---

⁹ Vinterhed m.fl, s. 92.

¹⁰ Vinterhed m.fl, s. 93.

¹¹ SOU 1986:20, s. 88f

¹² NOU 2000:12 kap. 12.2.1

Det problembaserade synsättet betonar istället:

- Problemen vid familjehemsplaceringar
- Att familjehemsplaceringar bör undvikas
- Korta och tillfälliga placeringar
- Barnets kontakt med föräldrarna
- Socialtjänstens stöd till föräldrarna¹³

Skillnaden mellan de båda synsätten fokuseras på hur man å ena sidan värdesätter barnets rätt att bli omhändertagen, och på andra sidan värdet av barnets tillhörighet med sina föräldrar. Vilken vikt dessa värderingar skall ha har varierat med åren, både i Sverige och i andra länder. De norska författarna Havik och Bache-Hansen, framhäver att spänningsfältet mellan de olika värderingarna visar sig i familjehemsvårdens inneboende dilemma mellan på den ena sidan tillhörighet, och på den andra sidan tillfällighet. I detta sammanhang användes också ersättningshem och stödplaceringar för att skilja mellan varaktiga och tillfälliga familjehem.¹⁴

I Sverige introducerade några forskare termen ”ersättningsplacering” i slutet av 1970-talet. Förfaringssättet gick ut på att redan vid planeringsstadiet skilja på om barnets familjehemsvistelse skulle vara en s.k. stödplacering eller en s.k. ersättningsplacering. Tanken med ersättningsplaceringen var att om de biologiska föräldrarnas utsikter att på ett godtagbart sätt kunna ta hand om sitt barn bedömdes vara låga, skulle socialnämnden försöka finna en ny uppväxtmiljö som skulle kunna ersätta de biologiska föräldrarna. Bedömdes istället föräldrarnas prognos som mer positiv, skulle barnet stödplaceras för en viss tid, varefter barnet skulle återförenas med sina föräldrar.¹⁵ Detta förfaringssätt att redan på planeringsstadiet skilja på om barnet skall placeras för en tid eller permanent, befanns strida mot lagstiftningens intentioner (som är inriktad på att föräldrar och barn skall återförenas med varandra) och infördes aldrig i lagen. Trots detta har förfaringssättet tillämpats inom en rad kommuner och det kan ses som ett uttryck för att socialarbetarna ”har tagit saken i egna händer”, pga. att de anser att den gällande lagstiftningen är bristfällig.¹⁶ De socialarbetare som har arbetat med ersättningsplaceringar har som argument för att använda metoden anfört, att de i vissa fall har kunnat se att föräldrarna inte under en lång tid kommer att kunna ta hand om sitt barn. I dessa fall, anser de, att det är orimligt att barnet och familjehemsföräldrarna skall leva i ovisshet om barnets framtida boende. Att föräldrarna när som helst kan begära att få omhändertagandet omprövat och i vissa fall t.o.m. upphävt om deras situation förbättras, äventyrar barnets trygghet och chans att ”rota sig” i familjehemmet. För att skydda barnet i dessa fall, anser socialarbetarna att barnets måste kunna ges ett ersättningshem.¹⁷

---

¹³ NOU 2000:12 kap. 12.2.1

¹⁴ A.a. 12 kap. 12.2.1

¹⁵ SOU 1986:20, s. 86.

¹⁶ A.a. s. 110.

¹⁷ A.a. s. 110.

Denna ovisshet om sin framtid som många familjehemsbarn upplever, har under senare tid uppmärksammats och lett fram till ett lagförslag från LVU-utredningen. Lagförslaget (som behandlas i kap. 6.2) bygger på tanken att socialnämnden skall kunna planera för varaktiga placeringar, s.k. ”permanency planning”. Denna princip har redan genomförts i bl.a. den amerikanska, engelska och norska familjehemslagstiftningen.

2.4.1 Permanency planning

Enligt Maluccio, som har anbringat den definition för ”permanency planning” som det ofta internationellt hänvisas till, så betyder ”permanency planning”: ”principer som syftar till att trygga placeringen hos en familj, ursprungsfamiljen eller en familj som ersätter ursprungsfamiljen och som erbjuder kontinuitet i relationer till vårdande och fostrande föräldrar eller vuxna vårdare samt möjligheten att upprätta relationer för livet”.¹⁸ ”Permanency planning” innebär att man beaktar behovet av kontinuitet, stabilitet, trygghet och varaktiga relationer som det viktigaste i arbetet med barn som far illa. Att växa upp under stabila, trygga och varaktiga förhållanden med möjlighet till livslånga relationer anses vara det viktigaste behovet hos barnen. För att tillgodose detta behov, planeras vården så att det främsta målet är att barnet skall få varaktiga förhållanden till vuxna.¹⁹ I första hand försöks denna varaktighet i barnets förhållande nås i barnets eget hem genom stöd och (om barnet placerats i familjehem) genom ett aktivt arbete för återförening av familjen. Barnet skall så långt som det är möjligt få bo hos den egna familjen eller hos släktingar. Begreppet ”the extended family” (den utökade familjen) används i detta sammanhang för att beteckna att familjehemmet blir ett tillägg och inte ett alternativ till den egna familjen. Detta anses vara det säkraste sättet att ge barnet den varaktiga relation som det behöver.²⁰

I USA och England har liknande modeller för genomförandet av ”permanency planning” utarbetats. Att barnet skall återförenas med sin ursprungsfamilj är det mål som myndigheterna skall sträva efter under de första två åren. Under denna tid skall myndigheterna aktivt arbeta för att umgänget mellan de biologiska föräldrarna och barnet fungerar, vilket är en förutsättning för att en återförening så småningom skall bli möjlig. Men anses en återförening inte kunna ske, t.ex. att det tar så lång tid för en återförening att komma till stånd att det innebär ett nytt uppbrott för barnet, måste myndigheterna försöka tillgodose barnets behov av varaktighet genom något annat alternativ. Denna varaktighet skall då i första hand försöka nås genom adoption, i andra hand vårdnadsöverflyttning eller i sista hand genom avtal om permanent långtidsplacering i familjehemsvård. Efter ett och ett halvt till två års placering erbjuds familjehemsföräldrarna att adoptera barnet om inga planer finns på återförening med de biologiska föräldrarna. Både i England och USA används sk ”öppna adoptioner” av

---

¹⁸ SOU 2000:77, s. 126.

¹⁹ SoS-rapport 1995:8, Ovisshetens barn, s. 27.

²⁰ A.a. s. 30.

barn som är placerade i familjehem. Detta innebär att barnet, trots adoptionen får ha kontakt med sin biologiska familj. Umgänget bestäms av de biologiska föräldrarna och adoptivföräldrarna tillsammans, allt för att tillgodose barnets behov av att känna till sitt ursprung. Kan adoption av någon anledning inte komma till stånd, flyttas istället vårdnaden över till familjehemsföräldrarna. Denna möjlighet har dock använts väldigt sparsamt i England. I sista hand finns möjlighet till ett kontrakt om långtidsvård i familjehemmet. Dessa placeringar är liksom adoption och vårdnadsöverflyttningar, avsedda att vara permanenta. Skillnaden är dock att de juridiska förhållandena inte ändras. Denna lösning används främst för lite äldre ungdomar som själva motsätter sig adoption eller vårdnadsöverflyttningar.²¹

Dessa tre åtgärder har som sitt gemensamma och främsta mål att motverka att barn lever i ovissa förhållanden i familjehemmet och har som främsta syfte att främja att barnet känner en varaktig tillhörighet till sitt familjehem. Det som principen om varaktighet strävar efter är att barnet skall få "en familj för livet".²²

2.5 Återförening

SoL och LVU's intentioner om återförening har fram tills det nyligen framlagda förslaget från LVU-utredningen, varit vägledande för den svenska familjehemsvården. Detta har medfört att arbetet i Sverige har fått en annan inriktning än i de länder som grundat sitt arbete efter principen om "permanency planning". Istället för att begränsa och inskränka föräldrarnas möjlighet att påverka familjehemsplacerade barns situation, genom beslut om permanenta placeringar och tvångsadoption, har den svenska vården i enlighet med SoL och LVU's intentioner kommit att arbeta för ett sätt där föräldrarna tar del av arbetet med barnen.²³ I kapitel 5 följer en mera utförlig redogörelse för de regler och principer som den svenska familjehemsvården bygger på, men först sker en kort allmän presentation av hur familjehemsvården fungerar, initieras och avslutas.

---

²¹ SoS-rapport 1995:8, s. 50f.

²² A.a. s. 51.

²³ A.a. s. 77.

3 Allmänt om familjehemsvård enligt gällande rättsregler

3.1 Introduktion

De lagar som behandlar familjehemsvården är främst SoL och LVU. Som framgå av kapitel 5 i denna uppsats, ankommer vårdnaden av barnet i första hand på föräldrarna eller särskilt förordnade vårdnadshavare (6 kap. 2 § FB). Av 6 kap.1 § FB framkommer bl.a. att barn har rätt till omvårdnad, trygghet och god fostran. Kan inte vårdnadshavaren av någon anledning uppfylla sin uppgift som vårdnadshavare, träder socialnämnden in som ansvarig för att barnet får trygga och goda uppväxtvillkor. Om det anses ligga i barnets bästa intresse är socialnämnden skyldig att se till att barn som riskerar en ogynnsam utveckling får vård utanför sitt eget hem (12 § SoL).²⁴ Behöver barnet vård utanför ursprungshemmet skall socialnämnden sörja för att barnet placeras i ett familjehem och att vården utformas så att barnets kontakt med hemmiljön och anhöriga främjas (22 § SoL).²⁵

Den centrala principen i SoL är frivillighet och självbestämmande (1 och 9 §§ SoL). Alla insatser enligt lagen skall ske i samförstånd med barnet och dennes föräldrar och målet med de offentligas insats skall vara att barnet så snart som möjligt skall kunna återförenas med sin familj. Därmed poängteras att ingripanden enligt lagen skall ske på frivillig väg och att den offentliga vården skall vara en tidsbegränsad insats. Men om barnet behöver vård och föräldrarna, eller den unge själv om han/hon fyllt 15 år, motsätter sig det kan ett tvångsingripande komma till stånd enligt 1 § LVU. Syftet med LVU är att samhället genom tvång skall kunna se till att barnet får den omsorg, vård och skydd som dess behov kräver då deras fysiska och psykiska hälsa är i fara. Samhällets rätt och även skyldighet att omhänderta barnet utan vårdnadshavarens samtycke i dessa fall, hänger samman med barnets behov av vård. LVU skall följa SoL's intentioner samt utgå från barnets bästa, även om det medför att föräldrarnas lagstadgade rättigheter inskränks.²⁶

3.2 50 § - utredning

Vid en misstanke om att ett barn behöver vård, har socialnämnden en skyldighet att inleda och genomföra en utredning enligt 50 § SoL. Utredningen bygger på ett antagande om att ett omhändertagande skall vara till barnets bästa och har som funktion att se till att barnets behov av skydd

---

²⁴ Ewerlöf; Görän och Sverne, Tor: *Barnets bästa. Om föräldrars och samhällets ansvar*, 1999, s. 80.

²⁵ SOU 1997:116, s. 386f.

²⁶ Westerhäll, Lotta: *Den svenska socialrätten*, 1990, s. 251.

tillgodoses.²⁷ För att socialnämnden skall kunna fatta ett så tillförlitligt beslut som möjligt, krävs att utredningen beaktar samtliga relevanta omständigheter. I 50 a § finns en bestämmelse som ställer upp olika krav vid en utredning om barn. Kraven är bl.a. att utredningen skall handläggas skyndsamt och att samtliga inblandade skall underrättas om att en utredning har påbörjats.²⁸

3.3 Familjehemsvården initieras

Kriterierna för ett omhändertagande, som är de samma oavsett om föräldrarna gett sitt samtycke till åtgärden eller inte, är:

- Det skall föreligga ett missförhållande som beror på den unges hemmiljö (de sk. miljöfallen i 2 §) eller den unges eget beteende (de sk. beteendefallen i 3 §)
- Det skall finnas en påtaglig risk för att missförhållandet medför att den unges utveckling eller hälsa skadas.²⁹

De fall där ett ingripande aktualiseras är vid de sk. miljöfallen i 2 § LVU som stadgar att ”Vård skall beslutas om det på grund av misshandel, otillbörligt utnyttjande eller något annat förhållande i hemmet finns en påtaglig risk för att den unges hälsa eller utveckling skadas”, liksom i de sk. beteendefallen enligt 3 § LVU som säger att ”Vård skall också beslutas om den unge utsätter sin hälsa eller utveckling för en påtaglig risk att skadas genom missbruk av beroendeframkallande medel, brottslig verksamhet eller något annat socialt nedbrytande beteende...”. För att ett ingripande skall ske krävs, som redan har påpekats, att det föreligga ett vårdbehov.³⁰

Det är sedan länsrätten, som efter en ansökan från socialnämnden skall besluta om barnet skall få vård enligt LVU eller inte (4 § 1 st LVU). Så fort det har framkommit att barnet behöver vård som inte kan tillhandahållas med vårdnadshavarens samtycke, är det socialnämndens sak att ta ställning till om en ansökan om vård skall skickas till länsrätten. Ansökan skall enligt 4 § LVU innehålla: ”en redogörelse för den unges förhållanden, de omständigheter som utgör grund för att den unge behöver beredas vård, tidigare vidtagna åtgärder och den vård som socialnämnden avser att anordna”.³¹ Länsrättens prövning avser dock endast om barnet skall få vård enligt LVU eller inte. Vårdens närmare utformning bestäms istället av socialnämnden enligt 11 § LVU. Vård som beslutas med stöd av LVU skall dock alltid från början ske i ett annat hem än barnets egna.³² När barnet

---

²⁷ Hollander, Anna: *Omhändertagande av barn*, 1985, s. 237ff.

²⁸ Nordström, Carl och Thunved, Anders: *Nya sociallagarna med kommentarer, lagar och författningar som de lyder den 1 januari 1998*, 1998, s. 146f.

²⁹ SoSFS 1997:15 (S) Allmänna råd: Tillämpning av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, s. 11.

³⁰ Prop. 1989/90:28, s. 106ff.

³¹ A.a. s. 109

³² Nordström och Thunved, s. 206f.

sedan placerats i ett familjehem, ligger det under socialnämndens ansvar att noga följa upp vården (13 § LVU). Det finns även i 39 § SoF en bestämmelse som ger socialnämnden en skyldighet att följa upp barnets utveckling i familjehemmet. Nämnden bör, enligt bestämmelsen, genom regelbundna personliga besök och på annat lämpligt sätt, hålla sig underrättad om hur förhållandena i hemmet är och om barnet fått de stabila och trygga förhållanden som var placeringens syfte.³³ Barnet bör även få tillfälle att, antingen i familjehemmet eller någon annanstans, tala med en socialsekreterare i enrum.³⁴ Enligt 13 § 2 och 3 st LVU och 28 § SoL skall socialnämnden, i enlighet med lagens intentioner, var sjätte månad överväga om vården enligt lagen fortfarande behövs. Denna prövning har tillkommit för att motverka att vården pågår längre än nödvändigt.³⁵ Ett annat led i socialnämndens arbete för att barnet så snart som möjligt skall kunna återvända till det egna hemmet är att se till att barnet under placeringen har kontakt med sina föräldrar. Enligt 14 § LVU har socialnämnden ett ansvar för att barnets behov av umgänge med föräldrar eller andra som har vårdnaden om barnet så långt som möjligt tillgodoses (se närmare om umgänget i kap. 5.2).³⁶

3.4 Vårdens upphörande

Så snart vården inte längre behövs skall omhändertagandet upphöra. Som regel krävs dock att socialnämnden fattar ett beslut om vårdens upphörande enligt 21 § LVU. Vården upphör dock automatiskt när ett barn som omhändertagits enligt 2 § LVU fyllt 18 år och motsvarande ålder för de barn som omhändertas enligt 3 § LVU är 21 år. Länsrätten kan dock, på ansökan av socialnämnden, meddela ett flyttningsförbud för barnet. Ett flyttningsförbud kan aktualiseras när vårdnadshavaren vill ta hem sitt barn från familjehemmet och ”det finns en påtaglig risk för att den unges hälsa eller utveckling skadas om han skiljs från hemmet” (24 § LVU). Detta förbud kan gälla för en viss bestämd tid, eller tillsvidare. Flyttförbudet är dock menat att vara en temporär lösning. Syftet med åtgärden är att förhindra att barnet flyttas hem för snabbt eller vid en olämplig tidpunkt. Genom förbudet får barnet tid att lära känna sina vårdnadshavare och en möjlighet att vänja sig vid tanken på att flytta. Barnets egna synpunkter och önskemål skall givetvis också beaktas.³⁷ Flyttningsförbudet kan gälla både placeringar som skett frivilligt likväl som med tvång. Vid frivilliga placeringar enligt SoL kan föräldrarna ta hem barnet när de själva vill. Ett flyttningsförbud kan då motverka de negativa konsekvenserna en abrupt hemflyttning kan ha på barnet. Anses dock ett vårdnadsbehov fortfarande föreligga, när föräldrar vill att vården skall upphöra, kan dock barnet med

---

³³ Nordström och Thunved, s. 221.

³⁴ SOSFS 1997:15, s. 62.

³⁵ SOU 1997:116, s. 387.

³⁶ SOSFS 1997:15, s. 66.

³⁷ Ewerlöf och Sverne, s. 91.

stöd av LVU tvångsplaceras, då det inte längre förekommer något samtycke till vården.³⁸

---

³⁸ Prop. 1989/90:28, s. 80.

Del II: Familjehemsvården i svensk rätt

4 Barnets bästa - Den främsta principen rörande familjehemsvård

4.1 Allmänt om barnkonventionen

Barnkonventionen är allt sedan Sverige ratificerade den 1990, juridiskt bindande här i landet.³⁹ Däremot blir inte konventionen utan vidare gällande som svensk lag, då Sverige bygger på ett dualistiskt synsätt. Det innebär att folkrätt och nationell rätt ses som två olika rättssystem och för att konventionen skall bli gällande som nationell rätt, krävs att den på något sätt införs i den svenska lagen, vanligtvis genom inkorporering eller transformation.⁴⁰ Detta har inte skett och därför är inte domstolar och myndigheter bundna att följa konventionens bestämmelser som om de vore svensk lag. Står däremot den svenska lagen i strid mot någon artikel i barnkonventionen är det regeringens skyldighet att ändra de svenska reglerna så att de stämmer överens med barnkonventionens artiklar.⁴¹ 1996 tillsattes en barnkommitté, på uppdrag av regeringen, för att göra en översyn av den svenska lagstiftningen så att den stämde överens med barnkonventionen. Barnkommittén sammanfattade sina synpunkter i utredningen "Barnets bästa i främsta rummet. FN:s konvention om barnets rättigheter förverkligas i Sverige".⁴² Av FN:s kommitté för barnets rättigheters kommentarer och rekommendationer framkommer att konventionen ställer vissa krav på de anslutna ländernas familjerätts- och socialrättsliga lagstiftning:

- Lagstiftningen skall vara uppbyggd efter och utgå ifrån principen om att barnet har rättigheter. Utifrån dessa rättigheter har föräldrar ett ansvar för barn och samhället förpliktelser att ge föräldrar stöd i deras föräldragärning och att skydda barn från övergrepp och utnyttjande.
- Lagstiftningen måste genomsyras av barnets bästa. Det räcker inte med en allmän portalparagraf om att hänsyn skall tas till barnets bästa, utan lagarna måste som helhet ge uttryck för principen om

---

³⁹ SOU 1997:116, s. 15.

⁴⁰ Bring, Ove och Mahmoudi, Said: *Sverige och folkrätten*, 1998, s. 41f.

⁴¹ SOU 2000:77, s. 300.

⁴² SOU 1997:116, s. 15.

barnets bästa. Vad som är barnets bästa måste konkretiseras i lagstiftningen.

- Av lagstiftningen måste det framgå att barnets bästa är utslagsgivande i alla beslut som rör förhållandet mellan föräldrar och barn. Det finns inga andra intressen som kan väga över. Även i socialrättsliga frågor som rör barn skall barnets bästa väga tyngst, konstaterade den parlamentariska barnkommittén i sitt huvudbetänkande⁴³: ”Vi menar att vid socialtjänstens insatser när det gäller barn och unga, skall barnets bästa *alltid* vara avgörande.”⁴⁴

4.2 Barnets bästa som princip

4.2.1 Barnkonventionen

Principen om barnets bästa är en av barnkonventionens mest centrala pelare. Principen kan härledas från de två grundtankarna, att barn har fullt och lika människovärde och att barn är sårbara och behöver särskilt stöd.⁴⁵ Principen finns fastslagen i konventionens artikel 3 som stadgar att vid alla åtgärder, vare sig åtgärderna vidtas av offentliga eller privata, välfärdsinstitutioner, domstolar, administrativa myndigheter eller lagstiftande organ som rör barn skall barnets bästa komma i främsta rummet. Enligt artikeln skall barnets bästa alltid beaktas, men barnets bästa kan inte alltid vara utslagsgivande. Detta framgår tydligare i den engelska konventionstexten än i den svenska översättningen ”... the best interest of the child shall be a primary consideration”. På andra ställen framgår det samtidigt att barnets bästa verkligen skall var utslagsgivande. I t.ex. artikel 21 som behandlar adoptioner, stadgas att staterna ”skall säkerhetsställa att barnets bästa främst beaktas” (shall ensure that the best interest of the Child shall be *the* paramount consideration), och i artikel 18 framhävs att staterna skall erkänna principen att föräldrarna har huvudansvaret för barnet och att barnets bästa skall för föräldrarna komma i främsta rummet. Att bestämmelser om absolut prioritet till barnets bästa kunde införas i dessa fall, men inte i den övergripande artikel 3, berodde enligt utredarna på att dessa artiklar till skillnad från artikel 3 var begränsad till vissa frågor. Då artikel 3 skall omfatta *alla* beslut som rör barn, framhölls av utredarna att det kan finnas andra intressen som kanske kan vara viktigare än det enskilda barnets. I de fall då andra intressen väger tyngre, måste dock beslutande myndigheter kunna visa att samtliga relevanta intressen har vägts mot varandra och att barnets bästa alltid har beaktats. Alla beslut rörande barn skall alltså ha ett barnperspektiv.⁴⁶

---

⁴³ SOU 1997:116, s. 412.

⁴⁴ SOU 2000:77, s. 307.

⁴⁵ Nordström och Thunved, s. 28.

⁴⁶ SOU 2000:77, s. 302f.

4.2.2 Svensk rätt

Principen om barnets bästa är en väl etablerad tanke i svensk rätt. Det har dock före 1998 saknats övergripande regler, sk. portalbestämmelser, i FB och SoL som betonat barnets bästa. Numera finns dock i 1 § SoL och 6 kap. 2a § FB bestämmelser som uttryckligen hänvisar till barnets bästa.⁴⁷ Enligt 1 § SoL skall vid åtgärder som rör barn särskilt beaktas vad hänsynen till barnets bästa kräver. I samband med införandet av principen i lagen, framförde lagrådet att i enlighet med artikel 3 i barnkonventionen skall dock barnets bästa bara vara ett av flera relevanta intressen att ta hänsyn till.⁴⁸ I förarbetena till 6 kap. 2 a § FB framhölls å andra sidan att den nya bestämmelsen inte, med hänvisning till artikel 3 i barnkonventionen, skulle tolkas så att andra intressen vid en avvägning kan gå före barnets, med tanke på att det inte finns några andra intressen som kan vara överordnade när det gäller vårdnad, boende eller umgänge.⁴⁹ Däremot saknas en portalbestämmelse om att hänsyn till barnets bästa skall beaktas, helt i LVU. Detta kritiseras av LVU-utredningen främst med tanke på att LVU är en skyddslag med långtgående följder för barn. LVU-utredningen har därför framlagt ett förslag om att en portalparagraf om barnets bästa också skall införas i LVU. Utredarna framhåller dock att de invändningar som framfördes i samband med införandet av portalparagrafen om barnets bästa i 1 § SoL mot att låta hänsynen till barnets bästa vara överordnat alla andra intressen, inte har samma tyngd i en tvångslagstiftning som LVU. LVU blir endast tillämplig när åtgärder inte kan ske på frivillig väg och det föreligger en påtaglig risk för att barnets hälsa eller utveckling skadas. Barn som placerats i familjehem med stöd av LVU är oftast samhällets mest utsatta barn och enligt utredarna borde det inte, vid en bedömning av olika åtgärder enligt lagen, finnas några andra intressen som skulle kunna ha samma tyngd som vad som anses vara bäst för barnet. Enligt förslaget skall en bestämmelse om barnets bästa i LVU vara avgörande vid alla beslut och barnets bästa skall alltid ges företräde framför andra intressen.⁵⁰

Själva innebörden av barnets bästa i detta sammanhang anges varken i FB eller SoL. I samband med inskrivandet av principen i 6 kap. 2a § FB gjorde regeringen följande uttalanden: ”Vid bedömningen måste hänsyn tas till allt som rör barnets fysiska och psykiska välbefinnande och utveckling. Så långt det är möjligt skall därvid såväl kortsiktiga som långsiktiga effekter för barnet beaktas. Det säger sig självt att det ofta är nära nog omöjligt att objektivt slå fast vad som är bäst för barnet. I sådana fall blir det sist domstolens respektive socialnämndens uppfattning, antaganden och bedömningar som blir avgörande.”⁵¹ När socialnämnden skall försöka utreda vad som är bäst för barnet måste de alltså ta hänsyn till allt som rör barnets fysiska och psykiska välbefinnande. Artikel 6 i barnkonventionen

---

⁴⁷ SOU 2000:77, s. 77

⁴⁸ Prop. 1996/97:124, s. 259f.

⁴⁹ Prop. 1997/98:7, s. 104.

⁵⁰ SOU 2000:77, s. 67.

⁵¹ Prop. 1997/98:7, s. 104.

kan då vara en lämplig utgångspunkt. Artikelns förespråkar att barnet skall ges maximala möjligheter att utvecklas. Vid varje beslut skall det övervägas om barnets utveckling gynnas eller hämmas av beslutet. Med utveckling avses hela barnets utveckling, så väl fysiskt, psykiskt, moraliskt, socialt och andligt.⁵² Även barnets anknytning och behov av relationer har givetvis en stor betydelse i detta sammanhang. I 6 kap. 2a § FB framgår detta genom stadgandet att ”Vid bedömningen av vad som är bäst för barnet skall det fästas avseende särskilt vid barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna”.⁵³

4.3 Barnets rättigheter och behov i förhållande till föräldrars rättigheter och skyldigheter

4.3.1 Barnkonventionen

I barnkonventionen lyfts barnet fram, inte bara som en del av en familj, utan som en egen individ i familjen med egna rättigheter och eget värde. Enligt konventionen är staterna skyldiga att genom lagstiftning garantera barnet social trygghet oavsett vilka föräldrar de har. Samtidigt är barnets rätt till sin familj en av utgångspunkterna i konventionen. Enligt konventionens preambel ses familjen som den naturliga miljön där barnet får utvecklas. Barnets rättigheter får främst sin mening i samband med familjen.⁵⁴ I artikel 9.3 framhävs barnets rätt att ”regelbundet upprätthålla ett personligt förhållande till och direkt kontakt med båda föräldrarna, utom då detta strider mot barnets bästa.”⁵⁵

Barnkonventionen bygger på en princip att det är föräldrarna och andra vårdnadshavare som har det primära ansvaret att se till att barnet får sina grundläggande behov tillgodosedda. Grunden för denna princip är barnets bästa, inte föräldrarnas. Föräldrars ansvar gentemot sina barn behandlas i ett stort antal artiklar i barnkonventionen. På några ställen talas det dock om föräldrars rättigheter. I t.ex. artikel 5 framhävs föräldrarnas rättigheter i samband med deras uppgift att ”ge lämplig ledning och råd då barnet utövar de rättigheter som erkänns i denna konvention”. Föräldrars rättigheter, som är rättigheter i förhållande till samhället, kan enbart härledas från deras ansvar att se till att barnet får den omsorg som det behöver och att barnets rättigheter respekteras. Detta synsätt stämmer väl överens med den förskjutning som under de senaste decennierna har skett i förhållandet mellan föräldrar och barn, från föräldrars rätt till en betoning av deras ansvar gentemot sina barn.⁵⁶

---

⁵² SOU 2000:77, s. 70.

⁵³ A.a. s. 311.

⁵⁴ A.a., s. 306.

⁵⁵ A.a. s. 313.

⁵⁶ A.a. s. 320f.

4.3.2 Svensk rätt

Barnets rätt att få sina grundläggande behov tillgodosedda är det främsta syftet med vårdnadsansvaret. En del av omhändertagandedebatten har kretsat runt motsättningen mellan barnets behov och föräldrars rätt. Utredningen om ”Barnets rätt 2. Om föräldraansvar m.m.”⁵⁷ i fortsättningen kallad utredningen om barnets rätt, hade som grund att lagen skulle utformas så att den tillgodosåg barnets behov istället för att, som tidigare, utgå från föräldrarnas rättigheter.⁵⁸ Som utgångspunkt framhöll utredningen de förändringar som hade skett i barn/föräldrelationen under de senaste århundradet. Från att ha grundats på en fostran med föräldraauktoritet kontra lydning, förändrades synen, tack vare samhällsutvecklingen, till att barn skulle uppfostras till självständiga individer.⁵⁹ Detta borde enligt utredarna komma till uttryck i lagstiftningen, så att det tydliggjordes att barn är individer med egna behov och att dessa behov sattes in i ett sammanhang där relationerna mellan barnet och närstående vuxna var viktig.⁶⁰ Utgångspunkten var alltså att lagstiftningen skulle bygga på ömsesidig respekt och hänsynstagande mellan föräldrar och barn.⁶¹

I utredningen föreslogs vidare att uttrycket ”vårdnad” skulle bytas ut mot ”föräldraansvar” för att föräldrarnas ansvar för barnen på ett tydligare sätt skulle komma till uttryck i lagen.⁶² Vidare skulle det föreslagna uttrycket, enligt utredarna, undvika den missuppfattning som ofta förekommer mellan den juridiska vårdnaden och den faktiska vårdnaden.⁶³ Den rättsliga vårdnaden innebär för vårdnadshavaren både en rättighet och en skyldighet att ge barnet en uppfostran och ta ansvar för barnets omvårdnad och övriga angelägenheter. Den rättsliga vårdnaden är alltså inte samma sak som förmyndarskap, som innebär en rätt och skyldighet att förvalta och företräda barnets ekonomiska tillgångar. Oftast innehar dock barnets föräldrar båda dessa funktioner. Föräldrarna har ofta även hand om barnets faktiska vårdnad, dvs. barnets dagliga omsorg. Men om den person som har den rättsliga vårdnaden om barnet, frivilligt eller genom tvång från myndigheternas sida, lämnar över den faktiska vårdnaden till t.ex. familjehemsföräldrar, så uppstår den situationen att den rättsliga och

---

⁵⁷ SOU 1979:63

⁵⁸ Singer, Anna: *Föräldraskap i rättslig belysning*, 2000, s. 434.

⁵⁹ SOU 1979:63, s. 55

⁶⁰ SOU 1986:20, s. 30.

⁶¹ Prop. 1981/82:168, s. 18.

⁶² I England byttes begreppet ”parental rights and duties” ut mot ”parental responsibility” i samband med införandet av ”the Children Act 1989. Det gjordes bland annat för att betona att det är föräldrarna som har det primära ansvaret för barnet, och inte staten. Denna tanke uttrycks främst genom den sk non-interventionsprincipen. Denna princip innebär att myndigheterna inte skall ingripa om det inte är så att det är bättre för barnet. Även Norge har infört begreppet ”foreldreansvar” för att poängtera barnets rättigheter och föräldrarnas ansvar. (Schiratzki, s. 125f)

⁶³ SOU 1979:63, s. 61f.

faktiska vårdnaden ligger hos olika personer.⁶⁴ Det var denna sammanblandning av vårdnadsbegreppen som utredarna i barnets rätt ville undvika genom införandet av uttrycket ”föräldraansvar”.

Majoriteten av remissinstanserna avstyrkte dock förslaget och även departementschefen i ”Vårdnad och umgänge m.m.”⁶⁵ ansåg att det föreslagna uttrycket hade nackdelar. Det framstod bl.a. av psykologiska skäl som olämpligt att en förälder som förlorade det juridiska ansvaret för barnet, berövades sitt ”föräldraansvar”. Uttrycket ”vårdnad” behölls därför i propositionen och finns fortfarande kvar i dagens lagstiftning.⁶⁶ I samma utredning föreslogs även att föräldrabalken skulle ändras till barn- och föräldrabalken, så att det redan av namnet framkom att barn har rättigheter som måste respekteras av föräldrarna. Detta förslag avvisades dock, bl.a. med motiveringen att föräldrabalken inte bara reglerar barn-föräldraförhållanden och att det finns viktiga barnregler i andra balkar.⁶⁷

I utredningen om barnets rätt definieras barns grundläggande behov på följande sätt:

- Barn behöver omvårdnad och skydd
- Barn behöver människor som de kan ta emot kärlek av och ge kärlek till
- Barn behöver ett stabilt och varaktigt förhållande till föräldrar
- Barn behöver utvecklas i en miljö som tillgodoser deras behov av stimulans
- Barn behöver föräldrars hjälp med att sätta gränser för sitt handlande
- Barn behöver känna att de behövs och att de får ta ansvar
- Barn behöver få påverka sin situation
- Barn behöver efter hand frigöra sig från sitt beroende av föräldrarna
- Barn har behov av samhörighet med båda föräldrarna även om dessa är i konflikt med varandra.⁶⁸

Beskrivningen av barns behov finns numera införd i 6 kap. 1 § FB. Denna bestämmelse, som är portalparagrafen om barns rättigheter stadgar följande:

Barn har rätt till omvårdnad, trygghet och en god uppfostran.

Barn skall behandlas med aktning för sin person och egenart och får inte utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling.

Av 6 kap. 2 § 2 st FB framgår att det är vårdnadshavaren som skall se till ”att barnets behov enligt 1 § blir tillgodosedda”.⁶⁹ Denna uppräkningslista av barns rättigheter kan ge föräldrarna eller någon annan vuxen som är

---

⁶⁴ Saldeen, Åke: *Barn och föräldrar*, 1997, s. 60.

⁶⁵ Prop. 1981/82:168

⁶⁶ A.a. s. 21.

⁶⁷ Prop. 1981/82:168, s 21.

⁶⁸ SOU 1979:63, s. 56.

⁶⁹ SOU 1986:20, s. 56.

vårdnadshavare, som t.ex. familjehemsföräldrarna, en vägledning i hur de skall uppfostra sitt barn.⁷⁰ Dock har barnet inte någon legal rätt att kräva att dessa behov tillgodoses. De uppräknade behoven utgör endast önskvärda basvärden för barnets uppväxtvillkor, som varje barn borde ha rätt att åtnjuta. Stora grupper av barnen i samhället får i verkligheten klara sig utan en ”full behovstäckning”. När det gäller omhändertaganden enligt SoL och LVU tvingas socialnämnden att överge denna idealbild av uppräknade behov och istället försöka avgöra var gränsen går för acceptabla uppväxtförhållanden.⁷¹ Som ovan nämnts skall de uppräknade behoven i 6 kap. 1 § FB främst ses som en vägledning för vårdnadshavaren vad som skall iaktas vid en barnuppfostran.⁷² Bestämmelsen i 6 kap. 1 § FB har dock, i ett fall för den europeiska kommissionen för de mänskliga rättigheterna, kritiserats för att den inbegriper i föräldrars rätt att själva få uppfostra sina barn. I fallet⁷³ förde en grupp föräldrar upp frågan om bestämmelsen inte stred mot artikel 8 i Europakonventionen, om rätten till skydd för privat- och familjeliv. Kommissionen uttalade att uppfostran av barn tillhör familjelivet, men fann att den svenska lagen hade tillkommit för att skydda svaga och sårbara människor i samhället och lagen ansågs därför inte strida mot konventionen.⁷⁴ Andra lagar, i detta sammanhang, som SoL och LVU som har som främsta syfte att utgöra ett skydd för barn och barnets grundläggande behov, skall vara styrande vid en skyddslagstiftning. Det får därför aldrig råda någon tvekan om att vid en konflikt mellan barns behov och föräldrars intresse, skall barnets behov gå före.⁷⁵

4.4 Analys

Alltsedan Sverige ratificerade barnkonventionen 1990, har lagstiftningen successivt reviderats och anpassats på olika områden till konventionens bestämmelser. Denna process har dock kommit olika långt i de för ämnet relevanta lagarna FB, SoL och LVU. Motsvarigheten till artikel 3 i barnkonventionen om att hänsyn skall tas till barnets bästa, finns numera införd som portalparagrafer i både SoL och FB, men saknas i LVU. Att LVU, som är en skyddslag med långtgående verkningar för barnet, inte har en motsvarande bestämmelse inskriven i lagtexten, anser jag vara en allvarlig brist. Detta har också uppmärksammats av LVU-utredningen som framlagt ett förslag på att införa en portalparagraf om barnets bästa i LVU. Vilken tyngd barnets bästa skall ha i konkurrens med andra relevanta intressen, vid en bedömning, varierar dock mellan paragraferna. Av artikel 3 i barnkonventionen framgår att barnets bästa alltid måste beaktas, men kan inte alltid vara utslagsgivande. Detta har lagrådet anammat vid tillkomsten av 1 § SoL, vilket medfört att andra intressen än barnets bästa kan få

---

⁷⁰ Prop. 1981/82:168, s. 22.

⁷¹ SOU 1986:20, s. 30f.

⁷² Prop. 1981/82:168, s. 22.

⁷³ nr 8811/79, DR 29, s. 104.

⁷⁴ SOU 1997:116, s. 384f.

⁷⁵ Prop. 1989/90:28, s. 59.

företråde. I FB och i LVU-utredningens förslag poängteras dock att det inte kan finnas något intresse som kan väga tyngre än barnets bästa vid beslut enligt lagarna. Anledningen till att barnkonventionen inte har en ”strängare” formulering till förmån för barnets bästa, beror på att artikel 3 i barnkonventionen skall omfatta *alla* beslut som rör barn. Av de relevanta lagarna är det SoL som har bredast räckvidd och behandlar olika områden. Jag kan därför förstå och instämma i lagrådets bedömning av att inte ge barnets bästa absolut prioritet i alla beslut enligt lagen. Vid en bedömning om ett barn skall flytta hem eller inte, liksom alla andra beslut när ett barn placerats i ett familjehem, borde det dock inte finnas några andra intressen som skulle kunna väga tyngre vid en bedömning än vad som är bäst för barnet. Familjehemsvården behandlar också nästan uteslutande de områden som i förarbetena till FB ansågs kräva absolut prioritet för barnets bästa, nämligen: vårdnad, boende eller umgänge. Jag tycker därför att SoL borde följa barnkonventionens upplägg med en portalparagraf som gäller alla beslut rörande barn (som redan finns i § SoL) och sedan införa bestämmelser där barnets bästa får absolut prioritet vid sådana åtgärder som rör barn som placerats i familjehem. Oavsett om en sådan regel införs eller inte, anser jag att barnets bästa vid åtgärder rörande familjehemsvården ändå borde få absolut prioritet ”bakvägen” genom uttalandet i förarbetena till 6 kap. 2a § FB, att bestämmelsen om barnets bästa inte fick tolkas så att andra intressen kan gå före barnets när det gäller vårdnad, boende och umgänge.

När det sedan gäller frågan om vad som skall anses vara barnets bästa och vad begreppet ”barnets bästa” innebär, framkommer den närmare innebörden varken av SoL eller FB. Vad som skall anses vara barnets bästa har dock utvecklats i olika sammanhang. I utredningen om barnets rätt anges några av de grundläggande behov som ett barn har rätt att få tillgodosedda. Regeringen gjorde vissa uttalanden om barnets bästa i samband med inskrivandet av principen i 6 kap. 2a § FB och LVU-utredningen har gjort en hänvisning till artikel 6 i barnkonventionen när socialtjänsten skall bedöma vad som är bäst för barnet. Men precis som regeringen konstaterade i sina uttalanden i samband med införandet av 6 kap. 2a § FB, anser jag att det är svårt och nära nog omöjligt att objektivt slå fast vad som är bäst för barnet i lagtexten. Vad som är bäst för barnet varierar i tid, mellan olika barn, i olika åldrar, mellan olika kulturer osv. Däremot anser jag att det i SoL och LVU skulle finnas en uttrycklig bestämmelse motsvarande den i 6 kap. 2a § FB att det vid bedömningen av vad som är barnets bästa, skall beaktas barnets behov av kontakt med föräldrarna. Detta borde framhävas i de båda andra lagarna, särskilt med beaktande av att båda lagarnas intentioner är att barnet skall återförenas med sina föräldrar så snart det är möjligt.

När det sedan gäller barns rättigheter, så föreligger det allvarliga brister i de svenska lagarna jämfört med barnkonventionen. I 6 kap. 1 § FB sker en uppräkningslista av barns grundläggande behov. Som uppmärksammas av LVU-utredningen utgår lagarna från barns behov, istället för barns rättigheter att få sina behov tillgodosedda. Det ger en syn på barn som enbart sårbara och beroende av stöd och hjälp från andra, istället för enskilda individer med

egna rättigheter. I förarbetena till LVU sker en distinktion mellan föräldrars rättigheter och barnets behov, istället för en distinktion mellan föräldrars rättigheter och barnets rättigheter.⁷⁶ Denna brist, jämfört med barnkonventionen, anser jag vara allvarlig. En av barnkonventionens främsta syften är att barnet skall ses som ett subjekt, med egna rättigheter, och inte som ett objekt, som är helt beroende av de vuxna. Med den svenska lagens formulering har utvecklingen inte gått framåt, utan barnet betraktas fortfarande som ett objekt utan egna rättigheter. För att de svenska lagarna på bästa sätt skall kunna uppfylla kravet på att barnets bästa skall beaktas i samband med olika åtgärder enligt lagarna, som i detta fallet lagarnas syfte att barnet skall återförenas med sina föräldrar, torde ett viktigt steg vara att barnet som berörs av beslutet i fråga har egna rättigheter. Hur vittgående barnets rättigheter skall vara är givetvis beroende på hur gammalt barnet i fråga är och även det borde komma till uttryck i lagstiftningen. Särskilt med beaktande av att många av de barn som bor i familjehem och där frågan om återförening uppstår, har bott där under en lång tid och har sedermera kommit upp i sådan mogen ålder att de borde beaktas som subjekt istället för objekt. Uppstår en konflikt mellan barnets behov och föräldrarnas rättigheter, har det dock uttalats i förarbetena att barnets behov skall ges företräde. Då familjehemsvården tillkommit för att skydda barnet är det, enligt min åsikt, ett måste att vid en bedömning av vilka åtgärder som skall beslutas, skall värderingen utgå ifrån barnet inte från föräldrarna.

---

⁷⁶ SOU 2000:77, s. 333.

5 Övriga grundläggande regler och principer i lagstiftningen rörande familjehemsvård

5.1 Återförening

Grundprincipen i både SoL och LVU är att barn skall återförenas med sin ursprungsfamilj. I propositionen ”Om socialtjänsten”⁷⁷ anges att ”Den vård som ges utanför den unges hem skall ingå som en del av en samlad behandling. Syftet skall vara att så långt som möjligt skapa förutsättningar för den unge att återknyta gemenskapen med familjen under trygga förhållanden.”⁷⁸ Utgångspunkten är således att en återförening skall eftersträvas om detta är möjligt och lämpligt med hänsyn till barnets hälsa.⁷⁹ Av återföreningspresumtionen följer att vården utom hemmet inte skall pågå längre än nödvändigt. Socialnämnden har därför enligt 13 § LVU pålagts ett ansvar att minst en gång var sjätte månad överväga om det finns en möjlighet för ett barn att kunna återvända hem.⁸⁰

5.2 Umgänge

Utgångspunkten i lagstiftningen är att barn har behov av umgänge med båda sina föräldrar, även om barnet inte bor hos dem, enligt 6 kap. 15 § FB.⁸¹ För att en återförening mellan barnet och föräldrarna skall kunna komma till stånd efter vårdens upphörande, utan att barnet tar skada, är det viktigt att umgänget dem emellan fungerat under vårdtiden. Umgänget betraktas som en viktig faktor både för att bibehålla kontinuiteten i barnets förhållande till sina föräldrar och för att en återförening dem emellan skall bli möjlig.⁸² Formellt sätt är det socialnämnden som enligt 14 § LVU har ansvaret för att umgänget förekommer, men det är föräldrarna som blir lidande om umgänget inte kommer till stånd. I värsta fall kan vårdnadshavaren riskera att enligt 6 kap. 8 § FB förlora vårdnaden till familjehemsföräldrarna (närmare om vårdnadsöverflyttningar se kap 6.1.1).⁸³ Det avgörande kriteriet för en vårdnadsöverflyttning är inte föräldrarnas olämplighet som vårdnadshavare, utan barnets behov av kontinuitet. Vid en bedömning om vårdnaden skall flyttas över eller inte, är umgängefaktorn väldigt viktig.

---

⁷⁷ Prop. 1979/80:1 Del A

⁷⁸ A.a. s. 501.

⁷⁹ Allmänna råd från Socialstyrelsen 1982:2: Familjehem, s. 105.

⁸⁰ SOU 2000:77, s. 138.

⁸¹ SOSFS 1997:15, s. 66.

⁸² Schiratzki, Johanna: *Vårdnad och vårdnadstvister*, 1997, s. 255f.

⁸³ A.a. s. 216.

Har inte umgänget mellan föräldrar och barn förekommit, talar det för en vårdnadsöverflyttning till familjehemsföräldrarna för att garantera barnet stabilitet, trygghet och kontinuitet.⁸⁴ Här kommer alltså umgängesreglerna i konflikt med principen om stabilitet, vilket kan leda till motsättningar i lagtillämpningen och bestämmelserna kan betraktas som inkonsekventa. I vissa fall betonas barnets behov av stabilitet och i andra fall barns behov av umgänge. Reglerna är dock konsekventa på så sätt att det är vårdnadshavaren som får bära de negativa konsekvenserna av att umgänget inte förekommer.⁸⁵

5.2.1 Umgängesbegränsningar

Föräldrar och barns kontakt under ett omhändertagande enligt miljöfallen i 2 § LVU ger exempel på några av samhällsvårdens svårigheter.⁸⁶ Enligt lagens intentioner skall föräldrar och barn återförenas så snart det är möjligt. För att uppbrottet från familjehemmet skall bli så smärtfritt som möjligt krävs normalt sätt en regelbunden och nära kontakt mellan barnet och föräldrarna under placeringstiden. Samtidigt sker ett omhändertagande enligt 2 § LVU för att skydda barnet mot missförhållanden i hemmet och ibland för att *begränsa* kontakten med föräldrarna. Socialnämnden har av denna anledning möjlighet att begränsa umgänget. Enligt 14 § 2 st LVU kan socialnämnden besluta hur umgänget skall utövas, att umgänget inte skall förekomma samt att barnets vistelseort inte får röjas för föräldrarna eller vårdnadshavare.⁸⁷ Enligt förarbetena till den gamla 16 § LVU⁸⁸ skall begränsning av umgängesrätten tillämpas restriktivt. Barnets vistelseort skall bara i undantagsfall hemlighethållas från föräldrarna.⁸⁹ För att understryka bestämmelsens karaktär av undantagsregel, infördes i samband med lagändringen i LVU 1990 en skyldighet för socialnämnden att var tredje månad överväga beslutet om inskränkning i umgängesrätten. Ett beslut om restriktioner i umgänget skall inte med beaktande av lagens intentioner om återförening mellan barnet och föräldrarna, bestå längre än nödvändigt.⁹⁰

Av svensk praxis framgår att långtgående inskränkningar i umgängesrätten har accepterats. I RÅ 1990 ref. 97 fastslogs att ett totalt besöksförbud enligt 14 § LVU kan meddelas för föräldrar. Vidare konstaterades i RÅ 1993 ref 72 att umgängesbegränsningar även kan omfatta en rätt att ha telefonkontakt med barnet.⁹¹ Dock har Sverige, i fallet *Margareta och Roger Andersson mot Sverige*,⁹² fällts av den europeiska domstolen för de mänskliga

---

⁸⁴ Schiratzki, s. 256.

⁸⁵ A.a. s. 257.

⁸⁶ A.a. s. 214.

⁸⁷ Prop. 1989/90:28, s. 73.

⁸⁸ Lagen (1980:621) med särskilda bestämmelser om vård av unga.

⁸⁹ Prop. 1979/80:1 Del A, s. 602.

⁹⁰ Prop. 1989/90:28, s. 602.

⁹¹ Schiratzki, s. 215f.

⁹² ERD 226 1992.

rättigheterna (Europadomstolen), för att inte i tillräcklig utsträckning ha arbetat för en återförening av familjen, genom att kontakten mellan barnet och föräldrarna inte främjades på ett godtagbart sätt. I fallet hade moderns rätt till umgänge med sin son, som var omhändertagen, begränsats såväl vad gällde kontakt per telefon som per brev. Europadomstolen kom fram till att inskränkningarna i umgänget både stämde överens med svensk lag och att de uppfyllde det legitima syftet att skydda både barnets hälsa, moral och rättigheter. Däremot ansåg domstolen att de långtgående umgängesbegränsningarna inte var proportionella i förhållande till anledningen och förenligheten med den svenska lagens intentioner ifrågasattes. Domstolen fann att en kränkning av rätten till skydd för familjelivet enligt artikel 8⁹³ i den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen)⁹⁴ förelåg.⁹⁵

5.2.1.1 Vid flyttningsförbud

I samband med att ett omhändertagande upphör enligt LVU, kan ett flyttningsförbud i vissa fall meddelas enligt 24 § LVU. Flyttningsförbudet innebär ett förbud för vårdnadshavaren att under en viss tid eller tills vidare ta hem barnet från familjehemmet. Syftet med regeln är att förbereda barnet på en återförening med föräldrarna och samtidigt återupprätta en tillitsfull relation mellan dem. Beslutet medför att frågan om umgänge under tiden flyttningsförbudet är ikraft, blir mycket viktig. Under denna tid beslutar socialnämnden om umgänget. Detta beslut kan numera, efter införandet av 1990 års LVU, överklagas till länsrätten.⁹⁶

Att lagändringen kom till stånd berodde på en rad fällande domar i Europadomstolen, där det just påpekades att det i Sverige saknades möjlighet att överklaga umgänget i samband med flyttningsförbudet.⁹⁷ I fallet Eriksson mot Sverige⁹⁸ hade ett flyttningsförbud fastställts tillsvidare, efter att ett omhändertagande hade upphävts. Själva flyttningsförbudet kunde överklagas, men inte socialnämndens beslut om umgänge. Dessa

---

⁹³ Artikel 8: 1. Envar har rätt till skydd för sitt privat- eller familjeliv, sitt hem och sin korrespondens. 2. Offentliga myndigheter må icke störa åtnjutandet av denna rättighet med undantag för vad som är stadgat i lag och i ett demokratiskt samhälle är nödvändigt med hänsyn till statens säkerhet, den allmänna säkerheten, landets ekonomiska välstånd, förebyggandet av oordning eller brott, skyddandet av hälsa eller moral eller av andra personers fri- och rättigheter.

⁹⁴ Europakonventionen införlivades i svensk lag 1995. Sverige har också erkänt Europadomstolens jurisdiktion, dvs. domstolens behörighet att pröva om Sverige tillämpar konventionens bestämmelser på rätt sätt. Detta innebär att enskilda personers klagomål om att deras rättigheter har kränkts av de svenska myndigheterna kan tas upp i Europadomstolen.

⁹⁵ Danelius, Hans: *Mänskliga rättigheter*, 1993, s. 197f. Schiratzki, s. 143.

⁹⁶ Prop. 1989/90: 28, s. 80f.

⁹⁷ Schiratzki, s. 215.

⁹⁸ ERD 250 1989.

inskränkningar i moderns umgängesrätt samt längden på flyttningsförbudet innefattade, enligt Europadomstolens mening, en inskränkning enligt artikel 8 i Europakonventionen som inte var proportionell i förhållande till ändamålet. En kränkning av artikel 6⁹⁹ i Europakonventionen ansågs också föreligga, då umgängesfrågan inte kunde prövas av en domstol.¹⁰⁰ Europadomstolen kom till samma slutsats i fallet Olsson mot Sverige (II).¹⁰¹ Dessa rättsfall medförde (som tidigare påpekats) att en möjlighet att överklaga umgängesbeslut i samband med flyttningsförbud infördes i 41 § LVU. Anledningen till att en överklaganderätt inte tidigare funnits fastslagen i lagen var, enligt propositionen till den nuvarande LVU, att ett flyttningsförbud är att anse som en temporär lösning. Men i propositionen framhölls vidare, att i känsliga situationer som kan uppstå vid utfärdandet av ett flyttningsförbud, kan det omöjligt uteslutas att föräldrarna och socialnämnden har olika uppfattningar om hur umgänget skall lösas. Umgängesbegränsningar under tiden flyttningsförbudet gäller är en mycket ingripande åtgärd för vårdnadshavaren, särskilt med beaktande av att några missförhållanden, som motiverar vård enligt LVU, inte föreligger. Därför bör inte umgängesrestriktioner föreligga under någon längre tid.¹⁰²

5.3 Val av placering

5.3.1 Släktingplaceringar

För att en återförening skall kunna bli möjlig är det viktigt att barnet placeras i ett hem som kan samarbeta med barnets biologiska föräldrar. I förarbetena till 1990 års LVU framhölls att barns anknytningsförmåga kan allvarligt skadas av återkommande avbrott.¹⁰³ I en senare proposition om ändring i SoL poängteras att vården bör utformas så att barnets kontakt med släktingar och hemmiljön främjas.¹⁰⁴ Detta finns numera fastslaget i 22 § 3 st SoL. I propositionen framhölls vidare att barnets behov av kontinuitet bör, i detta sammanhang, tolkas så att socialnämnden skall beakta möjligheten att placera barnet hos släktingar. Att barnet inte i onödan rycks bort från invanda och trygga förhållanden är utgångspunkten för familjehemsplaceringar. Dock gavs inte i propositionen något förslag för att ett försteg för släktingplaceringar skulle införas i lagen.¹⁰⁵ På socialutskottets initiativ infördes dock en bestämmelse i 22 § 4 st SoL där det uttryckligen stadgades att ”Vid placering av barn bör i första hand övervägas om barnet kan tas emot av någon anhörig eller närstående”.

---

⁹⁹ Artikel 6: 1. Envar skall, när det gäller att pröva hans civila rättigheter och skyldigheter eller anklagelse mot honom för brott, vara berättigad till rättvis och offentlig rättegång...

¹⁰⁰ Danelius, s. 197. Schiratzki, s. 145.

¹⁰¹ ERD 250 1992.

¹⁰² Prop. 1989/90:28, s. 84f.

¹⁰³ A.a. s. 52.

¹⁰⁴ Prop. 1996/97:124, s. 112.

¹⁰⁵ A.a. s. 113f.

Enligt 1 § SoL skall dock alltid barnets bästa beaktas. I sin bedömning anförde utskottet att "Barnets bästa skall vara en ledstjärna i arbetet med barn. Svensk och utländsk forskning visar att placeringar av barn hos släktingar kan vara att föredra om man ser placeringen ur ett livsperspektiv. Risken att en placering skall misslyckas är vidare (enligt socialstyrelsens rapport 1995:8) nästan dubbelt så stor i ett "främmande" familjehem än när placeringen sker hos släktingar. Det är därför angeläget att socialtjänsten i varje enskilt fall prövar möjligheterna att placera barnet i "det naturliga nätverket".¹⁰⁶ I en motion till riksdagen¹⁰⁷ kritiserades den av socialutskottet utformade bestämmelsen i 22 § 4 st för att vara för svag. I stället föreslogs att bestämmelsen skulle skärpas så att lydelsen blev "Vid placering av barn skall i första hand övervägas om barnet kan tas emot av anhöriga eller andra närstående..."¹⁰⁸ Som skäl för denna "stängare" lydelse anfördes i motionen att "om inte tungt vägande skäl talar emot skall barnet i första hand placeras där det har sina rötter, inom den stora familjen. Dit räknar vi förutom föräldrarna, far- och morföräldrar, fastrar, mostrar m.fl.". Bestämmelsen skall tillämpas både på barn som placerats enligt SoL och enligt LVU.¹⁰⁹ Motionens förslag ledde fram till en ändring av lagen.¹¹⁰ I samband med lagändringen framförde socialutskottet att om barnets släktingar efter en utredning inte bedöms kunna ge barnet en tillfredställande vård, skall givetvis barnet placeras i ett annat hem.¹¹¹

Förarbetenas påpekanden och SoL's stadgande i 22 § 4 st om att barn, om möjligt, skall placeras hos släktingar vid en familjehemsplacering, gör att det kan ifrågasättas om utgången i rättsfallet RÅ 1986 not 502 skulle bli detsamma idag. I rättsfallet var frågan om barnet skulle placeras, med moderns samtycke, hos släktingar eller hos en av socialnämnden utsedd familj, utan samtycke. Fördelen med det första alternativet var att umgänget mellan modern och barnet underlättades. Fördelen med placering av barnet i den utomstående familjen var att barnet hade bott hos dem i hela sitt liv (18 månader). RegR tog fasta på barnets behov av kontinuitet och bestämde att barnet skulle beredas vård enligt 2 § LVU.¹¹²

Bo Vinnerljung gjorde i en undersökning 1993 en jämförelse mellan de barn som placerats hos släktingar och de som bodde i "främmande" familjehem. Resultaten visade att de "släktingplacerade" barnen hade en kontinuerlig kontakt med sina biologiska föräldrar som inte motsvarades av de barn som placerats i andra hem. Endast 8 procent av de barn som placerats hos släktingar hade ingen eller nästan ingen kontakt med modern. För de barn som placerats i traditionella familjehem var motsvarande siffra så hög som 82 procent. Släktinghemmen var också placerade nära barnet.

---

¹⁰⁶ 1996/97:SoU 18, s. 84.

¹⁰⁷ 1998/99:So 308

¹⁰⁸ A.a. s. 5

¹⁰⁹ A.a. s. 5

¹¹⁰ Lag (1999:179) om ändring av socialtjänstlagen.

¹¹¹ 1996/97:SoU18, s. 84.

¹¹² Schiratzki, s. 255f.

Vinnerljung framhöll ”att om man ser på bibehållen kontakt med de biologiska föräldrarna och tillämpningen av närhetsprincipen som ett sätt att värdera den långvariga familjehemsvården, så förefaller släktingplaceringar, i just dessa hänseenden, fungera bättre än många av de traditionella familjehemspaceringarna”. Dock framkom i undersökningen att socialarbetare är misstänksamma mot att placera barnet hos släktingar.¹¹³ Denna misstänksamhet och tveksamhet att utnyttja möjligheten till släktingplaceringar förekommer även idag. I en nyligen publicerad artikel i Aftonbladet ”Kommunen skänkte bort vårt barnbarn” (Bilaga A) ville farföräldrarna ta hand om sitt barnbarn, men det företogs inte ens någon utredning om deras möjligheter att ta hand om barnbarnet, Jenny, som istället placerades direkt i ett ”främmande” familjehem.¹¹⁴ I en annan artikel från Aftonbladet ”Socialen skrämmer slakten till tystnad” (Bilaga B), kritiserar mormorsupproret, som medverkade till att bestämmelsen i 22 § 4 st SoL omformulerades från ”bör” till ”skall”, socialtjänsten för att inte följa lagen och leta efter ett familjehem först bland barnets släktingar. De anför vidare att de släktingar som vill ta hand om barnet, ofta inte vågar föra frågan vidare av rädsla för att deras kontakt med barnet skall brytas helt.¹¹⁵

5.3.2 Närhetsprincipen

Närhetsprincipen innebär att om barnet skall placeras utom hemmet skall vården förläggas så nära hemmiljön som möjligt. Syftet med principen är att se till att barnets kontakt med den ursprungliga miljön inte bryts. I samband med propositionens ”Om socialtjänsten”¹¹⁶ förslag om närhetsprincipen, intog fosterföräldrarnas riksförbund en kritisk inställning till förslaget. De uttryckte bl.a. att närheten till de biologiska föräldrarna kunde påverka barnet på ett negativt sätt. De ansåg att närhetsprincipen gav stöd för att så långt som möjligt försöka hålla kvar barnet hos sina biologiska föräldrar.¹¹⁷ Detta problem beaktades i propositionen, men utskottschefen ansåg att skador som ett barn kan lida av att placeras för långt från hemmet kan vara vanligare än skador som kan uppstå vid tillämpningen av närhetsprincipen.¹¹⁸

Av uttalanden i propositionen framgår att det i ett antal situationer kan finnas skäl att i vissa fall frånga närhetsprincipen. Oftast stämmer närhetsprincipen överens med vårdintresset, men skulle de komma i konflikt med varandra får närhetsprincipen vika. Det som skall vara avgörande för om barnet placeras i närheten av sitt hem eller inte är vad som är bäst för

---

¹¹³ Vinnerljung, Bo: Släktingplaceringar i fosterbarnsvården I:

Forskningssupplement nr 3, Socionomen nr 6 1993 del 2, s. 4ff.

¹¹⁴ <http://www.aftonbladet.se/vss/kvinna/story/0,2789,74399,00.html> 2001-07-19

¹¹⁵ <http://www.aftonbladet.se/vss/kvinna/story/0,2789,74609,00.html> 2001-07-20

¹¹⁶ Prop. 1979/80:1 Del A

¹¹⁷ A.a. s. 216.

¹¹⁸ Prop. 1979/80:1 Del A, s. 216.

barnet. Situationer där ett frångående av närhetsprincipen kan vara motiverat är t.ex. när en vårdnadsöverflyttning kan vara aktuell, när umgängesbegränsningar behövs eller annars när barnets behov av trygghet motiverar det.¹¹⁹

Närhetsprincipen aktualiserades i ett rättsfall, Olsson I¹²⁰, där en mamma klagade till Europadomstolen pga. att hennes barn hade placerats i olika hem i en annan del av landet. Sverige fälldes i denna del, då förfarandet ansågs strida mot artikel 8 i Europakonventionen. Domen stämmer väl överens med den svenska lagstiftningen. Ett omhändertagande enligt LVU är avsett att vara tidsbegränsat och då det inte var frågan om adoption skall de svenska myndigheterna verka för att barnet så fort som möjligt skall kunna återförenas med sina biologiska föräldrar. För att detta skall kunna ske är det viktigt att kontakten mellan barnet och föräldrarna upprätthålls under barnets vistelse i familjehemmet. Det var därför fel av de svenska myndigheterna att placera barnen så långt från det ursprungliga hemmet och även från varandra, att ett regelbundet umgänge dem emellan hindrades. Senare yrkade socialnämnden dock att, i enlighet med barnens vilja, vårdnaden skulle flyttas över till familjehemsföräldrarna enligt 6 kap. 8 § FB, vilket också beviljades. Pga. denna åtgärd fick barnen stanna kvar i familjehemmen.¹²¹

5.4 Analys

De grundläggande regler och principer som familjehemsvården bygger på är mycket bra utgångspunkter för att uppfylla kravet på att barnet bästa skall beaktas vid ett omhändertagande, om det fungerar i praktiken. Att familjehemsvårdens syfte i första hand är att barnet skall kunna återförenas med sina föräldrar så fort förutsättningarna för vård inte längre föreligger, är enligt min mening en ganska självklar utgångspunkt. Huvudregeln i svensk rätt är att barnet skall uppfostras av sina föräldrar. Samhället har endast ett sekundärt ansvar för att barnets grundläggande behov blir tillgodosedda och därmed skall samhällets ingripande i barnets uppväxtförhållande som utgångspunkt endast vara temporärt. Så fort föräldrarna bedöms kunna ta hand om barnet på ett tillfredställande sätt, skall barnet som regel återvända hem. För att kunna bedöma föräldrarnas och barnets situation, skall socialnämnden enligt 13 § LVU en gång i halvåret överväga om barnet kan flytta hem till sina biologiska föräldrar. Socialnämndens omprövningsansvar medför den positiva effekten att barnet inte blir kvar längre än nödvändigt i familjehemmet, vilket överensstämmer med familjehemsvårdens intentioner. För att socialnämnden på ett tillfredställande sätt skall kunna göra denna bedömning, krävs dock att de är väl insatta i barnets situation och att de noga har följt upp familjehemsplaceringen. Som kommer att framgå i kap. 6.2.2.5, har socialnämndens uppföljningsansvar kritiserats

---

¹¹⁹ SOSFS 1997:15, s. 56.

¹²⁰ ERD 130 1988

¹²¹ Ewerlöf och Sverne, s. 101.

under en lång tid och LVU-utredningen har framlagt ett förslag på att det skall införas en paragraf i LVU där det framgår hur socialnämndens uppföljningsansvar skall gå till.

För att en återförening mellan barnet och de biologiska föräldrarna skall komma till stånd, är de övriga reglerna och principerna som familjehemsvården bygger på, umgänge och val av placering, också viktiga förutsättningar. Att barnet har kontakt med sina föräldrar under familjehemsplaceringen är ett måste för att barnet så småningom skall kunna återvända hem. Det är barnets behov av umgänge som skall vara utgångspunkten vid en bedömning, inte föräldrarnas rätt att träffa sitt barn. Bedöms det ligga i barnets bästa intresse att under en tid inte träffa sina föräldrar, kan socialnämnden fatta ett beslut om att begränsa umgänget. Umgängesbegränsningar strider mot familjehemsvårdens intentioner om återförening, men vad som är bäst för barnet väger här, och skall enligt min åsikt alltid så vara, tyngre än återföreningspresumtionen. T.o.m. mycket långtgående inskränkningar, som totalt besöksförbud och hemlighållande av barnets adress, kan enligt min mening vara motiverade utifrån vad som är bäst för barnet.

För att umgänget mellan barnet och föräldrarna under placeringstiden skall fungera, är det viktigt att barnet placeras i ett hem där familjehemsföräldrarna främjar barnets kontakt med föräldrarna. Det bästa sättet som detta kan ske är enligt Vinnerljungs undersökning, att placera barnet hos släktingar. Även av Socialstyrelsens uttalanden framgår att en placering har större chans att bli lyckad i ett "släktinghem". Trots det har socialsekreterarna tvekat att placera barnet hos släktingar. Bestämmelsen i 22 § 4 st SoL har numera fått en lydelse som säger att socialnämnden *skall* beakta möjligheten att placera barnet i ett släktinghem om inget talar däremot. Trots detta har socialnämnden fortsatt att vara tveksamma eller misstänksamma till släktingplaceringar. Enligt mitt tycke finns det mycket som talar för släktingplaceringar. Uppbrottet från de biologiska föräldrarna blir inte lika drastiskt om placeringen sker hos för barnet "kända" personer, umgänget med föräldrarna främjas och antagligen kommer barnet mindre att uppfatta sig som ett familjehemsbarn när det är placerat hos släktingar. Nackdelar med släktingplaceringar kan, enligt min mening, dock vara att vården av barnet kan försvåras. Släktingarna kan få det svårt att skydda barnets intresse på bekostnad av föräldrarna. Det är nog svårare för någon som är nära släkt med de biologiska föräldrarna att, om det behövs, neka dem att i viss mån vara delaktiga i vården om barnet. Jag tror också att det kan vara svårare för ett barn att i ett längre perspektiv komma att uppfatta t.ex. sin mormor som en "extra" förälder, än en helt främmande familjehemsförälder som de inte har någon tidigare relation till. Om ett barn skall placeras i ett släktinghem eller inte är dock, enligt 22 § 4 st 2 meningen SoL beroende av vad som är bäst för barnet. För att kunna bedöma vad barnets bästa kräver, skall socialnämnden företa en utredning där de beaktar samtliga faktorer och där utifrån ta ställning till om barnet skall placeras hos släktingar eller inte. Som framgår av artikeln "Kommunen skänkte bort vårt barnbarn" (bilaga A), företogs dock ingen utredning om, i

detta fallet farföräldrarnas möjligheter att ta hand om sitt barnbarn. Ett sådant förfarande strider klart mot bestämmelsen i 22 § 4 st SoL. Att barnbarnet, Jenny, inte placerades hos farföräldrarna kan efter en tillfredställande utredning vara helt i enlighet med lagen. Släktingar och socialnämnden kan ha olika uppfattningar om vad som är bäst för barnet. Felet låg i att socialnämnden inte ens undersökte farföräldrarnas möjligheter att ta hand om barnet. Det är vidare betänkligt att släktingar som uttrycker att de verkligen vill ta hand om barnet inte beaktas, med tanke på hur svårt det är att hitta familjehem i dagens samhälle. Vidare, som framkommer i artikeln "Socialen skrämmer släkten till tystnad" (Bilaga B) är det inte många släktingar som vågar yttra sig i placeringsärendet, av rädsla att mista kontakten med släktingen, t.ex. genom umgängesbegränsningar. Är detta sant, har enligt min mening hela systemet blivit snedvridet. Det kan aldrig vara till nackdel för ett barn som blir omhändertaget för vård, att få vetskap om att många personer i barnets närhet tycker om och vill ta hand om han/henne. Oavsett om placeringen sker hos släktingar eller i ett annat familjehem, torde kontakt med så många personer som möjligt från barnets "naturliga nätverk" ytterst sällan var till skada för barnet.

Barnets rätt att träffa sina föräldrar och andra släktingar måste alltså garanteras. Ett barn som är familjehemsplacerat skall, om inte starka skäl talar däremot, enligt min mening ha samma rätt som andra barn att träffa sina anhöriga. Det är därför viktigt att barnet inte placeras så långt ifrån sina föräldrar att kontakten bryts. Att närhetsprincipen tillämpas är en nödvändighet för att barnet på eget initiativ skall kunna ta kontakt med sina föräldrar. Enligt min mening krävs det starka skäl för att frångå närhetsprincipen och placera barnet så långt ifrån hemmiljön att umgänget med föräldrarna näst intill blir omöjligt. De starka skäl som jag tycker kan motivera ett avsteg från närhetsprincipen är, som också har tillämpats, om det anses vara bättre för barnet att placeras långt hemifrån. Av Europadomstolens avgörande i fallet Olsson I, framgår också hur viktigt närhetsprincipen är för att umgänget och därmed en återförening skall möjliggöras. Dock frångicks tillslut ändå närhetsprincipen, då vårdnaden flyttades över till familjehemsföräldrarna. Då det ansågs vara bättre för barnen att familjehemsföräldrarna hade vårdnaden och därmed att barnen bodde kvar långt ifrån föräldrarna, än att närhetsprincipen tillämpades och de flyttade hem, var ett avsteg från närhetsprincipen enligt min mening här befogad.

6 Rättsliga alternativ när en återförening bedöms som utsiktslös samt ett nytt lagförslag till varaktighet inom familjehemsvården.

6.1 Inledning

Grundprincipen i lagstiftningen är, som framgått av föregående kapitel, att barn som placeras i familjehem förr eller senare skall återförenas med sina föräldrar. Därför skall socialnämnden aktivt arbeta för att ett barn som placerats i ett familjehem skall kunna återvända hem. De flesta barn återvänder också till sina föräldrar efter en kortare tids placering utom hemmet. Men det finns även många barn som blir kvar i familjehemmet under en lång tid. Den första november 1998 fanns det drygt 3000 av de totalt 9000 barn i Sverige som vårdas i familjehem¹²², som varit placerade i mer än fem år. Många av dessa barn har mer eller mindre vuxit upp i familjehemmet. Om utsikterna för en återförening, *trots medvetna, strukturerade och målinriktade insatser från socialnämndens sida*, fortfarande är lika utsiktslösa efter det att barnet varit placerat utom hemmet i flera år, vad gör man då?¹²³ I den svenska lagstiftningen finns det, i dessa fall, två möjligheter öppna:

- dels att flytta över vårdnaden till familjehemsföräldrarna,
- dels att familjehemsföräldrarna adopterar barnet.

6.1.1 Vårdnadsöverflyttningar enligt 6 kap. 8 § FB

6.1.1.1 Förarbeten

Sedan 1983 finns en möjlighet att flytta över vårdnaden av barnet till familjehemsföräldrarna, utan att de biologiska föräldrarna anses som olämpliga. Denna möjlighet finns fastslagen i 6 kap. 8 § FB som stadgar följande:

Har ett barn stadigvarande vårdats och fostrats i ett annat enskilt hem än föräldrahemmet och är det uppenbart bäst för barnet att det rådande förhållandet får bestå och att vårdnaden flyttas över till den eller dem som har tagit emot barnet eller någon av dem, skall rätten utse denne eller dessa att såsom särskilt förordnade vårdnadshavare utöva vårdnaden om barnet.

---

¹²² SoS-rapport 1995:8, s. 73.

¹²³ SOU 1986:20, s. 109.

Frågor om överflyttning av vårdnaden enligt första stycket prövas på talan av socialnämnden.

Förslaget kom från utredningen om barnets rätt. Utredningen föreslog långtgående möjligheter till överflyttning av vårdnaden med hänvisning till barnets bästa. Dels när barnet bott länge i familjehemmet och rotat sig där och dels när föräldrarna i praktiken upphört att fungera som föräldrar.¹²⁴ I propositionen "Vårdnad och umgänge m.m."¹²⁵ angavs den allmänna åsikten till att möjliggöra vårdnadsöverflyttningar vara att ta hänsyn till barns behov och stärka barnets rättsliga ställning.¹²⁶ Bestämmelsens främsta syfte skall vara att förhindra att barn som rotat sig i ett familjehem som de bott i under en lång tid, rycks upp från ett hem som de känner en större samhörighet till än ursprungshemmet.¹²⁷

En fördel med att flytta över vårdnaden till familjehemsföräldrarna i dessa fall, framhölls vara att barnet kan ges en uppväxt under trygga och stabila förhållanden, samtidigt som familjehemsföräldrarna får sköta och ta del i omvårdnaden av barnet som om barnet vore deras eget. De biologiska föräldrarna kan också tack vare vårdnadsöverflyttningen bli av med ett ansvar som de kanske inte klarar av att bära. I propositionen påpekades även två negativa effekter som kan uppstå av att vårdnaden flyttas över till familjehemsföräldrarna. För det första ansågs det finnas en risk för att möjligheterna till familjehemsplaceringar på frivillig väg kunde försvåras. Denna invändning avfärdades med hänvisning till att det i förarbetena till SoL fastslagits att familjehemsvården skall inriktas på en återförening mellan barnet och de biologiska föräldrarna. Den andra risken var att det skulle kunna bli möjligt att mot föräldrarnas vilja genomdriva en tvångsadoption. Enligt gällande adoptionsregler kan ett barn under 18 år inte adopteras utan vårdnadshavarens samtycke (4 kap. 10 § 2 st FB), men det krävs däremot inget samtycke från en förälder som inte är vårdnadshavare. Denna risk avfärdades dels med hänvisning till att en vårdnadsöverflyttning inte bör aktualiseras när de biologiska föräldrarna håller en god kontakt med barnet. Dels med hänvisning till att även föräldrar som inte är vårdnadshavare skall höras när frågan om adoption av deras barn uppkommer enligt 4 kap. 10 § FB (närmare om adoption se kap. 6.1.2).¹²⁸

6.1.1.2 Närmare om lagens rekvisit

Förutsättningen för en överflyttning av vårdnaden är att barnet rotat sig i familjehemmet och känner sådan trygghet och gemenskap där att det uppfattar hemmet som sitt eget. Det skall vidare anses bäst för barnet att få stanna kvar i familjehemmet.¹²⁹ I specialmotiveringen framhölls ytterligare att det krävs att barnet bott i familjehemmet i flera år innan en

---

¹²⁴ SOU 1979:63, s. 15.

¹²⁵ Prop. 1981/82:168

¹²⁶ A.a. s. 38.

¹²⁷ SoS-rapport 1995:8, s. 76.

¹²⁸ Prop. 1981/82:168, s. 39f.

¹²⁹ A.a. s. 40f.

vårdnadsöverflyttning kan aktualiseras, att domstolen skall utreda barnets anknytning till familjehemmet liksom hur kontakten mellan barnet och de biologiska föräldrarna fungerat under familjehemsplaceringen. Barnets egen inställning skall också beaktas och det krävs att det finns en så stark bindning till familjehemmet från barnets sida att det uppfattar det som sitt eget.¹³⁰

Umgänget mellan föräldrar och barn under familjehemsplaceringen utgör en nyckelroll vid vårdnadsöverflyttningar. I propositionen framhålls, som tidigare påpekats, att en vårdnadsöverflyttning inte bör komma i fråga om kontakten mellan föräldrar och barnet är god.¹³¹ Innebörden av detta uttalande torde vara att om kontakten mellan föräldrarna och barnet är regelbunden, så kommer inte heller barnet att uppfatta familjehemmet som sitt eget. Tolkas dock uttalandet så att en vårdnadsöverflyttning endast kan komma till stånd när kontakt mellan föräldrar och barn helt har saknats, skulle lagrummets tillämplighet begränsas märkbart.¹³² Av uttalandet i propositionen, att en vårdnadsöverflyttning inte *bör* komma ifråga, anser dock Rolf Davidsson i sin artikel ”Sveket mot familjehemsbarnen” i SvJT 1993, att det av formuleringen framgår att umgängesförhållandet inte är ett absolut hinder. Han anser att inte heller lagens bokstav eller syfte ger något stöd för att en god kontakt mellan föräldrar och barn skulle utgöra något absolut hinder för en överflyttning av vårdnaden enligt 6 kap. 8 § FB. Det lagens text och syfte, enligt Davidsson, istället ger stöd för är endast att regeln skall utgå från vad som är uppenbart bäst för barnet.¹³³

Barnets rätt till kontinuitet, enligt lagtexten att det är uppenbart bäst för barnet att det rådande förhållandet får bestå, skulle kunna anses försäkrad genom ett omhändertagande enligt LVU, eller genom socialnämndens rätt att kunna ansöka om flyttningsförbud enligt 24 § LVU. Utredarna ansåg dock inte att dessa möjligheter gav ett tillräckligt skydd för barnets rätt till kontinuitet, då ett flyttningsförbud endast är en temporär lösning och det endast aktualiseras om det finns en påtaglig risk för att barnets hälsa skadas om barnet skiljs från familjehemmet. En vårdnadsöverflyttning däremot kan ge barnet en stabil och trygg uppväxt i ett hem som barnet anser som sitt eget.¹³⁴

6.1.1.3 Lagrummets efterlevnad

Vårdnadsöverflyttningens syfte är att skapa trygghet och kontinuitet i barnets liv. Om en vårdnadsöverflyttning sker enligt 6 kap. 8 § FB är det en indikation på att ett åtskiljande mellan barnet och föräldrarna kan bli långvarigt. Detta är svårförenligt med lagens intentioner att en återförening mellan barnet och deras biologiska föräldrar skall ske så snart som

---

¹³⁰ Prop. 1981/82:168, s. 70.

¹³¹ A.a. s. 40.

¹³² Singer, s. 481.

¹³³ Davidsson, Rolf: Sveket mot familjehemsbarnen I: *Svensk Juristtidning* 1993, s. 885.

¹³⁴ Singer, s. 483.

förhållandena förbättras.¹³⁵ I förarbetena till 6 kap. 8 § FB framhölls dock att möjligheten att flytta över vårdnaden från de biologiska föräldrarna är av undantagskaraktär och skall tillämpas restriktivt. Uttalandena har medfört att möjligheten till att överflytta vårdnaden till familjehemsföräldrarna har utnyttjats i ringa utsträckning. Detta har både konstaterats och kritiserats av föredragande stadsråd i ”Vård i vissa fall av barn och ungdomar”¹³⁶. I propositionen anförde han bl.a. att även om strävan inom familjehemsvården skall vara mot en återförening mellan förälder och barn, så kan man inte bortse ifrån att det förekommer fall där det förefaller orealistiskt att en återförening kan komma till stånd inom en överskådlig tid. Detta kan t.ex. vara fallet om barnet kom till familjehemmet som mycket liten och vuxit upp där. Föredragande stadsråd ansåg vidare att socialnämnden i högre grad än vad som skett, borde överväga att flytta över vårdnaden till familjehemsföräldrarna. Särskilt i sådana fall där de biologiska föräldrarna efter många år begär att få hem barnet och det är uppenbart bäst för barnet att få stanna kvar i familjehemmet.¹³⁷ Socialutskottet anförde i sitt av riksdagen godkända betänkande att de delade föredragandens påpekande att vårdnadsöverflyttningar bör kunna utnyttjas i större utsträckning än vad som gjorts hittills.¹³⁸ Rolf Davidsson ställer sig i sin artikel frågande till regelns undantagskaraktär. Han hävdar att det varken av lagens syfte, propositionens allmänna utgångspunkt eller lagens bokstav framkommer att regeln skall tillämpas restriktivt. Det är istället vad som är ”uppenbart bäst för barnet” som skall vara utgångspunkten. Vidare tolkar Davidsson den kritik som framförts i propositionen ovan över den restriktiva tillämpningen av bestämmelsen om vårdnadsöverflyttningar, som ett ifrågasättande av bestämmelsens undantagskaraktär.¹³⁹

Trots dessa uttalanden har vårdnadsöverflyttningar fortsättningsvis utnyttjats sparsamt, vilket bekräftades av en undersökning om vårdnadsöverflyttningar som socialstyrelsen utförde mellan åren 1997-1999.¹⁴⁰ Undersökningen visar att i de få fall vårdnadsöverflyttningar aktualiserades, användes de inte för att ge barnet en större trygghet och vetskap om framtiden, utan snarare som ett sätt att bekräfta en rådande situation. Barnen hade varit placerade i familjehemmet under en lång tid och familjehemsföräldrarna ville bli vårdnadshavare, vilket de biologiska föräldrarna samtyckte till. För de inblandade medförde beslutet knappt någon skillnad. Vårdnadsöverflyttningar används med andra ord oftast inte där de skulle kunna ha någon avgörande betydelse för barnet. Det förefaller som om socialnämnden är rädd för att en ansökan om överflyttning av vårdnaden avslås i domstol, för i de fall vårdnaden har flyttats över utan de biologiska föräldrarnas samtycke, har föräldrarna uppvisat sådana brister att

---

¹³⁵ Schiratzki, s. 225f.

¹³⁶ Prop. 1989/90:28.

¹³⁷ A.a. s. 93f.

¹³⁸ 1989/90:So U15, s. 49.

¹³⁹ Davidsson, s. 883ff.

¹⁴⁰ SOU 2000:77, s. 129.

en återförening framstod som omöjlig. Socialstyrelsen medgav i undersökningen att en tvekan att initiera en vårdnadsöverflyttning till stor del beror på risken att kontakten mellan föräldrar och barn försvåras. Att denna oro är obefogad visar undersökningen prov på. Umgänget har fungerat som tidigare både då vårdnadsöverflyttningen skett med eller utan föräldrarnas samtycke. Departementschefen i LVU-utredningen ifrågasätter om inte socialnämndens oro över barns kontakt med föräldrar blivit så viktig att den överskuggar andra behov som barn behöver. Han ifrågasätter vidare om det är av omtanke om barnet eller föräldrarna som denna hänsyn görs.¹⁴¹ Om detta skriver Anna Singer i en artikel i DN att ”domstolarna försvara av tradition främst de vuxnas intressen – inte barnens. Och det sociala föräldraskapet har en alldeles för svag ställning i rättssystemet i förhållande till det biologiska. Svensk rättstradition favoriserar ofta de biologiska föräldrarna på barnens bekostnad.”¹⁴² En annan förklaring till att vårdnadsöverflyttningar utnyttjas i ringa grad är att det bryter mot den svenska traditionen inom området. Detta har konstaterats av en familjehemsforskare i USA, Barth, som jämfört den svenska och amerikanska familjehemsvården. Han konstaterade att barns behov av en familj för livet och kontinuitet i relationer intar en underordnad ställning i den svenska familjehemsvården. Han anser att även om både de biologiska föräldrarna och familjehemsföräldrarna är överens, så tvekar socialnämnden att flytta över vårdnaden. Med utgångspunkt från dessa påståenden, ifrågasätter Barth om inte idén om ursprungets betydelse överskuggar en individuell bedömning av vad som är bäst för barnet.¹⁴³

I rättspraxis har beslut om vårdnadsöverflyttning prövats bl.a. i NJA 1993 s. 666. Här var frågan om vårdnaden om fjortonåringen Thomas, som vistats i ett familjehem sedan 1 års ålder, skulle övergå till familjehemsföräldrarna enligt 6 kap. 8 § FB. 1987 hade RegR beslutat att vården skulle upphöra, men pga. ett flyttningsförbud hade Thomas alltjämt stannat kvar i familjehemmet. De biologiska föräldrarna bestred yrkandet, då de inte ansåg att det var bäst för Thomas att de rådande förhållandena bestod. HD anförde att 6 kap. 8 § FB är en undantagsregel som inte kräver att föräldrarna anses som olämpliga för att en vårdnadsöverflyttning skall komma till stånd. Däremot krävs att det anses som uppenbart bäst för barnet att stanna kvar i familjehemmet, för att en vårdnadsöverflyttning skall bli möjlig. HD fann att en överflyttning av vårdnaden skulle ske till familjehemsföräldrarna med beaktande av att familjehemsföräldrarna var lämpliga som vårdnadshavare, att Thomas mer eller mindre vuxit upp i familjehemmet, att umgänget med de biologiska föräldrarna varit brisfälligt samt att det var Thomas egen vilja att bo kvar i familjehemmet.¹⁴⁴

---

¹⁴¹ SOU 2000:77, s. 129ff.

¹⁴² Singer, Anna

<http://www.dn.se/DNet/jsp/Crosslink.jsp?d=193&a=153312> 2001-04-17

¹⁴³ SOU 2000:77, s. 134.

¹⁴⁴ Schiratzki, s. 225.

6.1.2 Adoption

6.1.2.1 Förarbeten

En följd av en vårdnadsöverflyttning enligt 6 kap. 8 § FB är att de biologiska föräldrarna inte kan förhindra att barnet adopteras av familjehemsföräldrarna. Enligt 6 kap. 5a § 2 st FB krävs nämligen bara samtycke från barnets vårdnadshavare för att en adoption skall medges och efter en överflyttning av vårdnaden till familjehemsföräldrarna är det de, och inte barnets biologiska föräldrar, som är barnets vårdnadshavare. Dock skall enligt 10 § 2 st FB en förälder som inte är vårdnadshavare, höras i adoptionsärendet.¹⁴⁵

Det råder dock en enighet om att denna möjlighet inte skall utnyttjas. En vårdnadsöverflyttning till familjehemsföräldrarna anses ofta som tillräckligt för att barnets intressen skall tillgodoses och därför finns det ingen anledning att ytterligare befästa den rättsliga relationen mellan barnet och familjehemsföräldrarna genom en adoption.¹⁴⁶ Som framförts i samband med vårdnadsöverflyttning (på s. 36), bör inte en vårdnadsöverflyttning komma till stånd om kontakten mellan barnet och dennes biologiska föräldrar fungerat under familjehemsplaceringen. Departementschefen anförde vidare, i samband med ändringen av föräldrabalken¹⁴⁷, att föräldrarnas möjlighet att höras i adoptionsfrågan, ger dem en chans att framföra sina synpunkter i ärendet.¹⁴⁸

Oavsett om vårdnaden flyttats över till familjehemsföräldrarna eller inte, så finns det ytterligare krav som måste vara uppfyllda för att en adoption skall beviljas. Enligt 4 kap. 5 § FB krävs barnets samtycke till adoptionen om denne fyllt 12 år. Enligt 4 kap. 6 § FB skall dock även yngre barns åsikter beaktas om barnets mognad och ålder motiverar det. Vidare skall domstolen företa en lämplighetsprövning innan den fattar ett beslut om adoption. För att adoptionen skall beviljas krävs att den är till fördel för barnet och att familjehemsföräldrarna vill eller har uppfostrat barnet eller att det för övrigt finns särskild anledning till adoptionen.¹⁴⁹

6.1.2.2 Bestämmelsens efterlevnad

Möjligheten att först flytta över vårdnaden till familjehemsföräldrarna och sedan bevilja dem en adoption av barnet, har inte använts annat än i undantagsfall. I det allmänna rättsmedvetandet uppfattas möjligheten till adoption troligen inte som en utväg trots att lagen tillåter det. Att först frånta de biologiska föräldrarna vårdnaden och sedan genomföra en adoption, kan uppfattas som en sorts tvångsadoption, vilket strider mot en lång svensk

---

¹⁴⁵ Singer, s. 277f.

¹⁴⁶ A.a. s. 280.

¹⁴⁷ Prop. 1981/82:168

¹⁴⁸ A.a. s. 40

¹⁴⁹ Ewerlöf och Sverne, s. 147.

rättslig tradition.¹⁵⁰ Uttrycket tvångsadoption torde dock böra begränsas till fall där de biologiska föräldrarna har kvar vårdnadsansvaret och trots det adopteras barnet bort. Denna möjlighet att adoptera bort barnet mot vårdnadshavarens vilja finns inte i svensk rätt.¹⁵¹

6.1.2.3 Forskning

Att adoptioner har utnyttjats i så ringa grad kan tyckas betänkligt om man ser till forskaren Michael Bohmans resultat.¹⁵² 1971 genomförde han en undersökning på 624 barn under 1 år, som mellan åren 1956-57 aktualiserades för adoption. Av dessa barn blev en grupp familjehemsplacerade, en grupp adopterades och den tredje gruppen fick flytta hem till de biologiska föräldrarna. Bohman följde sedan upp barnen vid flera tillfällen, för pojkar t.o.m. fram till 22-23 års åldern (i samband med militärtjänstgöringen). Resultaten visade att vid 22-23 års åldern var nästan 30 procent av pojkarna som placerats i familjehem registrerade för alkoholmissbruk eller kriminalitet. Av de adopterade barnen var denna siffra nästan hälften så låg, medan de barn som flyttat tillbaks till de biologiska föräldrarna hade klarat sig ännu bättre. Att skillnaden var så stor mellan de familjehemsplacerade barnen och adoptivbarnen förklarade Bohman utifrån den otrygghet som finns sammankopplad med familjehemssituationen. Den oklara situation som råder vid familjehemsplaceringar medförde, enligt Bohman, att familjehemsföräldrarna inte gick in i sitt föräldraskap med det engagemang som ett barn behöver. Vid adoption råder inte denna osäkerhet om barnet får stanna eller inte. Därför förordade Bohman, med utgångspunkt från sin undersökning, att adoption var det bästa sättet att trygga ett barns uppväxt, som annars skulle vuxit upp i ett familjehem.¹⁵³

6.2 Barn har rätt till en familj för livet – förslag av LVU-utredningen i betänkandet ”Omhändertagen. Samhällets ansvar för utsatta barn och unga” (SOU 2000:77).

6.2.1 Bakgrund till förslaget

Som framkommit av det föregående, finns det i dag inga regler i den svenska lagstiftningen som i rättstillämpningen används effektivt, för att motverka den ovisshet om sin tillhörighet som många familjehemsbarn upplever. Det har dock på senare år företagits en utredning, som resulterat i ett betänkandet från LVU-utredningen.

---

¹⁵⁰ SOU 2000:77, s. 142.

¹⁵¹ Singer, s. 279f.

¹⁵² SoS-rapport 1995:8, s. 18.

¹⁵³ A.a. s. 18f.

Socialstyrelsen fick under åren 1993 och 1994 ett uppdrag från regeringen att utveckla och stärka familjehemsvården för barn och unga. I rapporten "Ovisshetens barn"¹⁵⁴ konstaterades att de långtidsplacerade barnen utgör en stor del av det totala antalet barn som befinner sig i familjehem. Om barnet inte flyttar hem inom de första åren, så minskar sannolikheten för en återförening mellan barnet och föräldrarna markant. Det som avgör om familjehemsvården skall fortsätta eller inte, är framförallt föräldrarnas förmåga och vilja att själva ta hand om barnet. Frågan om barnets fortsatta boende i familjehemmet bedöms inte fristående från föräldrarnas situation utan kopplas hela tiden samman med föräldrarnas rehabilitering. Enligt rapporten har forskare som studerat barn som varit placerade i familjehem under en lång tid, konstaterat att om barnen växer upp i ovisshet om sin framtid kan deras utveckling till harmoniska och välfungerande vuxna hotas. Detta problem har i många länder lösts genom att de i lagstiftningen har gett myndigheterna en skyldighet att efter ett visst antal år ta ställning till barnets framtida boende. Inom svensk familjehemsvård är tanken om återförening stark och det finns en tradition som poängterar de biologiska föräldrarnas betydelse för barnet. I rapporten diskuteras förutsättningarna för att införa en ny modell för varaktighet i familjehemsvården. En sådan modell skulle medföra en möjlighet att, i de fall det är möjligt och lämpligt, flytta över vårdnaden för barnet till familjehemsföräldrarna, att göra tydliga planer för varaktiga placeringar i familjehemsvården enligt SoL och eventuellt öppna vägen att även kunna fatta beslut om varaktighet enligt LVU.¹⁵⁵

Rapporten "Ovisshetens barn" behandlades av barnkommittén i deras huvudbetänkande "Barnets bästa i främsta rummet. FN:s konvention om barnets rättigheter förverkligas i Sverige"¹⁵⁶. Barnkommittén tillsattes för att göra en översyn av den svenska lagstiftningen så att den stämde överens med barnkonventionen. I samband med artikel 20¹⁵⁷ i barnkonventionen, konstaterade kommittén att det varken i SoL eller LVU finns bestämmelser om hur ett ärende skall handläggas om en återförening mellan barn och föräldrar inte är möjlig. Det framkommer inte heller av förarbetena till lagarna någon beskriven problematik hos föräldern eller någon tidsangivelse som skall föranleda att placeringen betraktas som permanent. Istället skall

---

¹⁵⁴ SoS-rapport 1995:8

¹⁵⁵ Prop. 1997/98:182, s. 39f.

¹⁵⁶ SOU 1997:116

¹⁵⁷ Ett barn som tillfälligt eller varaktigt berövats sin familjemiljö eller som för sitt eget bästa inte kan tillåtas stanna kvar i denna miljö skall ha rätt till särskilt skydd och bistånd från statens sida.

2. Konventionsstaterna skall i enlighet med sin nationella lagstiftning säkerställa alternativ omvårdnad för sådana barn.

3. Sådan omvårdnad kan bl.a. innefatta placering i fosterhem, ..., adoption... Då lösningar övervägs skall vederbörlig hänsyn tas till önskvärdheten av kontinuitet i ett barns uppfostran... .

socialnämnden fortlöpande var sjätte månad, överväga om placeringen i familjehemmet skall fortsätta eller inte.¹⁵⁸

Barnkommittén konstaterade av det ovan förda resonemanget, att i enlighet med artikel 20 i barnkonventionen är barns rätt till kontinuitet mycket viktigt oavsett om placeringen blir långvarig eller kortvarig. Rapporten ”Ovisshetens barns” förslag på ett införande av en ”svensk modell” för varaktighet i familjehemsvården, ansåg kommittén vara intressant och den borde därför vidareutvecklas.¹⁵⁹

Regeringen konstaterade senare i sin proposition, ”Strategi för att förverkliga FN:s konvention om barnets rättigheter i Sverige”¹⁶⁰, att barnkommitténs förslag om en möjlighet att skapa en modell för varaktiga familjehemsplaceringar med utgångspunkt i barnets behov av kontinuitet och kontakt med sina biologiska föräldrar, skall utredas i anslutning till en översyn av LVU. Syftet med utredningen skall vara att minska den ovisshet som barn som varit placerade i familjehem under en lång tid känner. Dock är inte avsikten med utredningen att förändra den grundläggande principen om att strävan skall vara att barn om möjligt skall kunna återförenas med sina föräldrar.¹⁶¹

Av regeringen fick sedan LVU-utredningen i uppdrag att bl.a. ”bedöma behovet av lagändringar och av utvecklingsarbete inom socialtjänsten för att minska osäkerheten i tillvaron för de barn som vistas i familjehem under en lång tid”.¹⁶² LVU-utredningens förslag finns numera publicerat i betänkandet ”Omhändertagen. Samhällets ansvar för utsatta barn och unga”¹⁶³.

6.2.2 Förslagen i LVU-utredningen för att tillgodose barnets rätt till en familj för livet.

6.2.2.1 En särskild prövning när barnet varit placerat i tre år

I betänkandet av LVU-utredningen föreslås ett införande av en bestämmelse som innebär att socialnämnden skall göra en särskild prövning av hur vården skall utformas i framtiden när barnet varit placerat i samma familj i tre år. Syftet med förslaget är att försöka ge barn kontinuitet i relationer och en familj för livet. En familj för livet får, enligt utredarna, barnet bäst genom att det återförenas med sin biologiska familj och det skall därför vara socialnämndens uppgift att aktivt arbeta för att en återförening skall bli möjlig. Visar sig en återförening omöjlig, skall dock socialnämnden ha lagstöd för att kunna planera för barnets framtid. Som framkommit tidigare

---

¹⁵⁸ SOU 1997:116, s. 403.

¹⁵⁹ SOU 1997:116, s. 412.

¹⁶⁰ Prop. 1997/98:182

¹⁶¹ A.a. s. 40.

¹⁶² SOU 2000:77, s. 11.

¹⁶³ A.a. s. 11.

finns det i dag flera tusen barn som varit familjehemsplacerade i mer än fem år. Lagstiftningens intentioner om återförening stämmer alltså inte överens med den situation som många barn i dag befinner sig i.¹⁶⁴ Utredningen framhåller att ”Det är mycket otillfredsställande att samhället i decennier tillämpat och fortfarande tillämpar vissa principer för planering för varaktighet s.k. ”permanency planning”, men inte tydligt ger uttryck för det i lagstiftningen. I realiteten betyder det att det finns en plan, om än dold, som socialnämnden inte kan underrätta barnet och andra berörda om. Det visar brist på respekt för barnet och är därmed inte i samklang med barnkonventionen. Det är också stötande ur rättssäkerhetssynpunkt.”¹⁶⁵ Utifrån detta resonemang föreslår utredningen att det både av SoL och LVU skall framgå att socialnämnden skall arbeta för att barn som placerats i familjehem skall få en familj för livet. Enligt utredningen skall detta åstadkommas genom en planering för hur barnet framtid skall se ut genom, s.k. ”permanency planning”. Denna planering skall utföras när barnet varit placerat i samma familjehem i tre år.¹⁶⁶ Tidsgränsen på tre år satte utredningen med utgångspunkt från rapporten ”Ovisshetens barn”¹⁶⁷ och från den statistiska undersökning som genomfördes för utredningens räkning. Av undersökningarna framgick att gränsen efter vilken barnen blev kvar i vården tycktes gå vid tre år för de lite äldre barnen och två år för de minsta.¹⁶⁸

För att kunna ge barn en familj för livet lägger utredningen fram olika lösningar för att kunna tillgodose olika barns behov. Dessa alternativ, som presenteras mer ingående nedan, är följande:

- vårdnadsöverflyttningar
- om inte en vårdnadsöverflyttning är möjlig, kan socialnämnden besluta att barnet skall stanna kvar i familjehemmet tills vidare.
- Även en möjlighet till adoption utan vårdnadshavarens samtycke (s.k. tvångsadooption), av barn som placerats som spädbarn, diskuterades.¹⁶⁹

6.2.2.2 Vårdnadsöverflyttningar

LVU-utredningen konstaterar att vårdnadsöverflyttningar har använts för sparsamt och de anser att socialnämnden i större utsträckning skall ansöka om att flytta över vårdnaden till familjehemsföräldrarna för de barn där utsikterna för en återförening är små.¹⁷⁰ Men för att göra en bedömning om en vårdnadsöverflyttning skall aktualiseras eller inte, anser utredarna att det

---

¹⁶⁴ A.a. s. 125.

¹⁶⁵ SOU 2000:77, s. 126.

¹⁶⁶ A.a. s. 136.

¹⁶⁷ SoS-rapport 1995:8

¹⁶⁸ SOU 2000:77, s. 127.

¹⁶⁹ A.a. s. 124f.

¹⁷⁰ För att undvika upprepningar har jag koncentrerat resonemanget om vårdnadsöverflyttningar till kap. 6.1.1, där även åsikterna från LVU-utredningen framkommer.

krävs att socialnämnden är väl insatt i barnets förhållanden i familjehemmet. För att en vårdnadsöverflyttning skall kunna komma till stånd krävs vidare att det går att konstatera att barnet har fått en sådan anknytning till familjehemmet att det anser det som sitt eget. Det skall vara klarlagt att familjehemsföräldrarna kommer att främja kontakten mellan barnet och de biologiska föräldrarna. De blivande vårdnadshavarna har nämligen, enligt FB, samma ansvar som andra vårdnadshavare att se till att barnets umgänge med en förälder som det inte bor tillsammans med främjas. LVU-utredningen anser att genom ett annat förslag som utredningen framlagt, om att socialnämnden skall företa en noggrann uppföljning av placerade barn, kommer vetenskapen om barnets anknytning och situation i familjehemmet att förbättras (se närmare om förslaget i kap. 6.2.2.5). Denna ökade kunskap kommer, enligt utredningen, förhoppningsvis leda till att socialnämnden i större utsträckning än tidigare tar initiativ till en ansökan om att flytta över vårdnaden för barnet till familjehemsföräldrarna.¹⁷¹

6.2.2.3 Beslut om att barnet skall bo kvar i familjehemmet tillsvidare

Genom ett beslut om att barnet skall stanna i familjehemmet tillsvidare om förutsättningarna för vård kvarstår, införs en möjlighet för ett barn som behöver vård under hela sin uppväxt att få detta behov tillgodosett. Syftet med bestämmelsen är att förvissa ett barn som känner osäkerhet om sin framtid, att det får stanna kvar i familjehemmet. För barn som istället är i behov av att känna att det någon gång kommer att återvända till sina föräldrar, bör istället socialnämnden, enligt utredarna, besluta att fortsätta vården som den varit tidigare. Ett beslut om att barnet skall bo kvar i familjehemmet tillsvidare kräver givetvis ett samtycke från vårdnadshavaren och från barnet själv om det fyllt 15 år.¹⁷²

LVU-utredningen poängterar vidare att om ett beslut om att barnet skall stanna i familjehemmet tillsvidare fattas, skall socialnämnden ändå noga följa vården av barnet enligt 13 § LVU och 28 § SoL. Syftet med en sådan uppföljning är inte att bedöma om vården skall upphöra eller inte, utan istället att se till att barnet utvecklas enligt sina förutsättningar och mår bra. När väl ett beslut om att vården skall fortsätta tillsvidare fattats skall nämligen inte barnet behöva vara rädd att socialnämnden var sjätte månad skall överväga om han/hon får stanna i familjehemmet eller inte. Att en uppföljning från socialnämnden kan ha den nackdelen att barnet uppfattar den som ett ifrågasättande av om det får vara kvar i familjehemmet eller inte, var utredarna medvetna om vid utformningen av förslaget. De anser nämligen, med stöd av förfrågningar från barn och unga, att fördelen av att socialnämnden har insyn i barnets förhållande i familjehemmet väger tyngre en nackdelarna av en uppföljning.¹⁷³

---

¹⁷¹ SOU 2000:77, s. 133.

¹⁷² A.a. s. 140.

¹⁷³ A.a. s. 140f.

6.2.2.4 Adoption

För att en adoption skall kunna genomföras krävs, som tidigare konstaterats, vårdnadshavarnas samtycke.¹⁷⁴ Om vårdnaden redan flyttats över till familjehemsföräldrarna finns det därför inget hinder enligt lagen mot att en adoption genomförs. I praktiken har dock möjligheten till adoption av familjehemsbarn utnyttjats ytterst sällan. LVU-utredningen anser att det finns situationer där det borde finnas en möjlighet för familjehemsföräldrarna att adoptera barnet, trots att vårdnadshavarna inte samtyckt till åtgärden. Om barnet placerats som spädbarn i familjehemmet, en återförening med de biologiska föräldrarna bedöms som orealistisk under en lång tid framåt samt att barnet har fått en känslomässig tillknytning till familjehemsföräldrarna, borde det, enligt utredarna, motivera att barnets intresse av kontinuitet skall väga tyngre än föräldrarnas intresse av att återförenas med barnet.¹⁷⁵ Genom en adoption ges barnet en möjlighet att få en familj för livet. Att det främst är barn som placerats som spädbarn som exemplifieras i utredningen, beror bl.a. på den brittiska familjehemsvårdsforskaren June Thoburns konstaterande om att för ca 80 procent av de som adopterades som spädbarn har åtgärden inneburit att barnen fått en familj för livet, medan en adoption inte ger samma garanti för de som placerats som lite äldre.¹⁷⁶

Om det införs en bestämmelse om att vårdnadshavarens samtycke inte krävs vid en adoption, anser utredarna att ett adoptionsbeslut skall kunna drivas igenom snabbare. Det skulle i sin tur, enligt utredarnas åsikt, innebära att familjehemsföräldrarna på ett tidigare stadium vågar känslomässigt engagera sig i barnet och tvärtom, vilket är positivt för barnets utveckling. Utredarna lägger dock inte fram något förslag i denna fråga, trots att de konstaterade att fakta talar för att adoption har positiva effekter för små barn. Ett införande av en regel om tvångsadoption strider, som tidigare konstaterats, nämligen mot en lång svensk juridisk tradition och ett sådant förslag kräver därför en särskild utredning som inte företas i LVU-utredningen.¹⁷⁷

6.2.2.5 Socialnämndens uppföljningsansvar

För att socialnämnden efter tre år skall kunna företa en tillfredställande utredning om hur barnets framtid skall gestalta sig, krävs att de är väl förtrogna med barnets situation i familjehemmet. Socialnämndens uppföljningsansvar av familjehemsvården, blir därför väldigt viktigt. Av 13 § LVU framgår att socialnämnden noga skall följa vården för de barn som är placerade utanför hemmet enligt lagen. Hur tillsynen av vården skall gå till framgår dock inte av denna bestämmelse utan återfinns istället i 39 § SoF. Av bestämmelsen i SoF framgår att socialnämnden ”bör genom personliga

---

¹⁷⁴ För att undvika upprepningar har jag koncentrerat resonemanget om de nuvarande reglerna för adoption och dess efterlevnad i kap. 6.1.2 och tar nedan upp enbart den diskussion som LVU-utredningen förde i sitt förslag.

¹⁷⁵ SOU 2000:77, s. 142.

¹⁷⁶ A.a. s. 134.

¹⁷⁷ A.a. s. 142.

besök av särskilt utsedda representanter för nämnden och på annat lämpligt sätt fortlöpande hålla sig väl förtrogen med förhållandena i hemmen och ge dessa behövligt stöd.¹⁷⁸ LVU-utredningen konstaterar dock i sitt förslag att uppföljningen av barn i familjehem har stora brister och har under de senaste decennierna uppfattats som ett av de största problemen inom familjehemsvården. Därför föreslår utredningen att en bestämmelse motsvarande den i 39 § SoF skall införas i LVU. Redan i utredningen ”Översyn av LVU”¹⁷⁹ föreslogs en bestämmelse i LVU om hur tillsynen av familjehemsvården skulle gå till. Den dåvarande JO Tor Sverne, som ledde utredningen, grundade sitt förslag på en undersökning av familjehemsvården som JO hade genomfört 1985. Undersökningen visade att socialnämndens tillsyn av familjehemsvården uppvisade allvarliga brister. Bestämmelsen infördes dock aldrig i lagen. I det nya förslaget har utredarna dock konstaterat att bristerna i tillsynen kvarstår. Genom länsstyrelsens tillsyn har det bl.a. visat sig att socialnämndens uppföljningsansvar ibland har grundats enbart på telefonsamtal till familjehemmet. Utredarna framhåller att ”Om socialtjänsten har begränsad kunskap om barn i samhällsvård finns det en allvarlig risk för att barnets behov inte blir tillgodosedda i vården. Själva syftet – att ge barnen ett bättre livsalternativ, riskerar att gå om intet”.¹⁸⁰

I förslaget sker en uppräknig av områden som socialnämndens uppföljningsansvar skall omfatta för att bli så tillförlitlig som möjligt. Den skall omfatta barnets:

- Hälsa, dvs. hur barnets hälsotillstånd utvecklas och om barnet får den medicinska hjälp det kan behöva.
- Skolgång
- Identitet, dvs. kunskap om sig själv och sitt ursprung.
- Relationer till föräldrar, syskon, familjehemsföräldrar och andra som står barnet nära.
- Socialt beteende.

Vidare skall uppföljningen omfatta:

- Hur barnet utvecklas känslomässigt.
- Hur barnet gradvis lär sig att ta hand om sig själv.¹⁸¹

Dessa områden har hämtats från ett projekt som socialstyrelsen genomfört på olika ställen i landet, det s.k. Dartingtonprojektet, som utgår ifrån ett arbete som genomförts i Storbritannien. Principen bakom projektet är att ”socialtjänsten måste kunna visa att den vård som samhället erbjuder är bättre än den vård som barnet kan få i ursprungsfamiljen.”¹⁸² Om socialnämndens tillsyn omfattar alla de uppräknade områdena, utövar de det vårdansvar som nämnden tagit på sig och kan på ett tillförlitligt sett överväga och pröva om och när vården skall upphöra.¹⁸³

---

¹⁷⁸ SOSFS 1997:15, s. 62.

¹⁷⁹ Ds S 1987:3

¹⁸⁰ SOU 2000:77, s. 121.

¹⁸¹ A.a. s. 122.

¹⁸² A.a. s. 122.

¹⁸³ A.a. s. 123.

6.3 Analys

6.3.1 Inledning

Som framkommit i kapitel 4, skall enligt 6 kap. 2a § FB barnets bästa alltid vara utslagsgivande när det gäller vårdnad, boende eller umgänge. Detta gäller med andra ord för vårdnadsflyttningar och adoption. LVU-utredningen har föreslagit att en motsvarande bestämmelse även skall införas i LVU, vilket jag instämmer i. Oavsett om förslaget leder till lagstiftning eller inte, anser jag att samtliga förslag som LVU-utredningen framlagt för att försäkra barnet om en familj för livet, ändå kan inrymmas under vårdnad eller boende i 6 kap. 2a § FB. Att alla åtgärder inom familjehemsvården borde beslutas genom att uteslutande beakta vad som är bäst för barnet kom jag också fram till i analysen av barnets bästa i kap. 4 i denna uppsats. Med detta antagande som utgångspunkt är frågan, om möjligheten att planera för varaktiga placeringar, sk. ”permanency planning”, skall införas i den svenska lagstiftningen eller om den nuvarande familjehemsvårdslagstiftningen skall bestå, helt beroende av vad som anses vara bäst för barnet. För att kunna ta ställning till denna fråga, tänker jag i det följande göra en bedömning av både de bestämmelser som den nuvarande lagstiftningen tillhandahåller när en återförening bedöms som utsiktslös och de förslag som LVU-utredningen framlägger. Det är dock viktigt att ha i åtanke att både den nuvarande familjehemsvården och det nya förslaget har som utgångspunkt att barnet skall så långt som det är möjligt återförenas med sin ursprungsfamilj. LVU-utredningens förslag har som mål att tillgodose barnets rätt till en familj för livet och enligt utredarna kan barnet bäst garanteras en familj för livet i sitt biologiska hem. Det är först om en återförening anses som utsiktslös som bestämmelserna i förslaget aktualiseras.

6.3.2 Nuvarande åtgärder samt förslagen enligt LVU när en återförening bedöms som utsiktslös

Att en tredjedel av familjehemsbarnen i dagens Sverige varit placerade i ett familjehem i mer än fem år, är en indikation på att många familjehemsplaceringar tenderar att bli långvariga. För att kunna avhjälpa den osäkerhet och ovisshet om sin framtid som många av dessa barn känner, anser jag att LVU-utredningens förslag om att socialnämnden skall företa en särskild prövning av hur barnets framtida boende skall gestalta sig är en bra lösning. När en återförening inte bedöms som möjlig, får enligt min åsikt, inte återföreningspresumtionen väga tyngre än barnets behov av trygghet, kontinuitet och stabilitet. För att socialnämnden på ett tillfredställande sätt skall kunna göra en bedömning av barnets framtid, krävs att de är väl insatta i barnets situation. Som tidigare konstaterats, har inte socialnämndens uppföljningsansvar fungerat som det ska. Detta är, enligt min uppfattning en mycket allvarlig brist som måste avhjälpas oavsett om LVU-utredningens förslag om en särskild prövning efter tre år genomförs eller inte. Vid en

familjehemsplacering lämnas visserligen den dagliga omsorgen över till familjehemsföräldrarna, men socialnämndens vårdansvar för barnet kvarstår. För att kunna fullgöra detta ansvar krävs att socialnämnden noga följer upp vården. Om uppföljningsansvaret missköts kan det medföra att barnet blir kvar längre i familjehemmet än vad som behövs eller att barnet återvänder till de biologiska föräldrarna för tidigt. Med LVU-utredningens förslag på att en bestämmelse om hur tillsynen av vården skall gå till skall införas i lagen, kommer förhoppningsvis denna brist att kunna avhjälpas. En bättre tillsyn kan, enligt min åsikt både få den positiva följden att familjehemsbarn kanske kan återvända hem tidigare samt att den föreslagna prövningen efter tre år kan bedömas på ett tillfredställande grundlag om barnets situation.

Att barn får kontinuitet i relationer och en familj för livet uttrycks i både barnkonventionen och LVU-utredningen vara bäst för barnet, vilket jag instämmer med. Det bästa sättet som ett barn kan garanteras en familj för livet, är enligt LVU-utredningen att barnet återvänder till sina biologiska föräldrar. Anses denna möjlighet vara minimal vid socialnämndens prövning efter tre år, skall socialnämnden göra en medveten planering för barnets framtid, sk. 'permanency planning'. LVU-utredningen har framlagt olika lösningar för att tillgodose olika barns behov. Dessa förslag är vårdnadsöverflyttning och adoption (vars möjlighet redan finns öppen i dagens lagstiftning) samt ett beslut om att barnet skall bo kvar i familjehemmet tillsvidare. Nedan sker en genomgång av de olika förslagen för att permanenta familjehemsvården var för sig. För vårdnadsöverflyttningar och adoption tar jag både ställning till hur reglerna tillämpas och fungerar för närvarande samt LVU-utredningens förslag.

Vårdnadsöverflyttningar: Syftet med överflyttning av vårdnaden till familjehemsföräldrarna är att skapa en trygg och stabil uppväxtmiljö för barnet. Huvudregeln är att barnet skall återförenas med sina biologiska föräldrar, men om det anses som "uppenbart bäst för barnet" att vårdnaden flyttas över till familjehemsföräldrarna, får återföreningspresumtionen vika. Vårdnadsöverflyttningar har dock i praktiken använts mycket sparsamt, trots att det i vissa fall ansetts som bäst för barnet att vårdnaden flyttas över till familjehemsföräldrarna. Anna Singer hävdar i sin artikel i DN att detta beror på att domstolarna främst försvarar de vuxnas intressen, inte barnens. Är det som Singer hävdar sant, bryter domstolarna mot 6 kap. 2a§ FB där det uttryckligen står att "Barnets bästa skall komma i främsta rummet vid avgöranden enligt detta kapitel av alla frågor som rör vårdnaden...". Det har även konstaterats i propositionen om "vård i vissa fall av barn och ungdomar"¹⁸⁴ att vid en konflikt mellan barns behov och föräldrars intresse, skall barnets behov gå före.¹⁸⁵ Av lagtexten och förarbetena framgår att det *enbart* är vad som är bäst för barnet som skall beaktas. Det krävs inte ens att föräldrarna anses som olämpliga som vårdnadshavare för att en överflyttning av vårdnaden skall komma till stånd, utan det som är

---

¹⁸⁴ Prop. 1989/90:28

¹⁸⁵ A.a. s. 59.

avgörande är vad som anses vara ”uppenbart bäst för barnet”. Att föräldrarnas intresse beaktas och t.o.m. skulle väga tyngre än vad som är bäst för barnet i rättstillämpningen är i så fall ett grovt åsidosättande av lagen. En av orsakerna till att bestämmelsen i 6 kap. 8 § FB infördes, uppgavs i propositionen just vara att ta hänsyn till barns behov och stärka barnets rättsliga ställning. Mot Anna Singers antagande talar dock bland annat utgången i rättsfallet NJA 1993 s. 666, där HD dömde att vårdnaden om barnet, Thomas, skulle flyttas över till familjehemsföräldrarna, trots att de biologiska föräldrarna bestred yrkandet.

I det ovan nämnda rättsfallet, samt i förarbetena till 6 kap. 8 § FB framhävs att bestämmelsen endast är en undantagsregel. Rolf Davidsson ifrågasätter i sin artikel regelns undantagskaraktär utifrån lagens syfte, propositionens allmänna utgångspunkt och lagens bokstav. Jag tenderar att hålla med honom. Av lagens syfte som är att ge barn trygga och stabila uppväxtförhållanden, av propositionens allmänna utgångspunkt som är att stärka barns rättsliga ställning och ta hänsyn till barns behov och av lagens bokstav, så framkommer inget som tyder på att bestämmelsen bara skall användas i undantagsfall. Även om det skulle framgå att regeln endast är av undantagskaraktär, så skulle detta, enligt min mening, strida mot lagens syfte och bestämmelse. Vad som är bäst för barnet borde alltid vara utslagsgivande. I de fall barnets bästa kommer i konflikt med ”återföreningspresumtionen”, får den senare vika. Det är *barnets* trygghet och stabilitet som skall stärkas med hjälp av tillämpningen av lagrummet, inte föräldrarnas intresse av att få hem barnet. Den ovisshet om sin framtid som många familjehemsbarn i dag känner hade antagligen kunnat avhjälpas om bestämmelsen i 6 kap. 8 § FB utnyttjades i större utsträckning och inte bara i undantagsfall. Av propositionen om ”vård i vissa fall av barn och ungdomar”¹⁸⁶ framgår att den restriktiva tillämpningen av bestämmelsen har både uppmärksamats och kritiserats. Att regeln bör utnyttjas mer än vad som gjorts dittills, kan enligt Davidsson, även tolkas som ett ifrågasättande av bestämmelsens undantagskaraktär. Oavsett om så är fallet eller inte, så fungerar inte bestämmelsen i praktiken som den var tänkt att göra och kravet på att barnets bästa skall vara utslagsgivande vid alla frågor som rör vårdnaden enligt 6 kap. FB kan inte i tillräcklig utsträckning sägas ha uppfyllts.

Adoption: Adoption av familjehemsbarn har utnyttjats i ännu lägre grad än vårdnadsöverflyttningar. Detta beror på att adoption är en *mycket* ingripande åtgärd, som medför att alla rättsliga band mellan föräldrarna och barnet bryts. Adoptioner skall av denna anledning, enligt min åsikt och som också skett, användas som en ytterst utväg. Dock tyder forskning från bl.a. Boman och Thoburn på att barn som inte kan återvända hem, bäst kan tryggas en familj för livet genom en adoption. Genom en adoption kan barnet och familjehemsföräldrarna få den känslomässiga och juridiska trygghet som inte kan uppnås genom någon annan åtgärd. En enorm nackdel med adoptioner anser jag dock vara att umgänget mellan föräldrarna och barnet

---

¹⁸⁶ Prop. 1989/90:28.

bryts. Om det finns många forskare som hävdar adoptioners fördelar, så finns det minst lika många som framhäver att en regelbunden kontakt med de biologiska föräldrarna är till fördel för barnet. Det är bara en adoption som får den direkta följden att umgänget med de biologiska föräldrarna automatiskt bryts.¹⁸⁷ Vårdnadsöverflyttningar samt de andra förslagen som LVU-utredningen framlagt får inte denna direkta följd. Dessa åtgärder som är mindre ingripande för barnet, borde därför enligt min åsikt, först beaktas och kanske t.o.m. prövas innan ett beslut om adoption verkställs. Som framhölls i utredningen "Vårdnad och umgänge m.m."¹⁸⁸ ansåg utredarna att ett beslut om att vårdnaden skall flyttas över till familjehemsföräldrarna och därmed en framtida möjlighet till adoption, inte bör komma ifråga om umgänget mellan de biologiska föräldrarna och barnet fungerat under familjehemsplaceringen. Som Davidsson i samband med vårdnadsöverflyttningar framhöll, anser jag att uttrycket bör tolkas så att kontakt mellan föräldrar och barn inte är ett absolut hinder mot att en vårdnadsöverflyttning aktualiseras, utan istället att om umgänget med föräldrarna fungerat uppfattar barnet ofta inte familjehemmet som sitt eget hem. Strikt sett kan alltså en vårdnadsöverflyttning, och därmed även en adoption, genomföras även om umgänget mellan föräldrarna och barnet fungerat. Jag anser med denna utgångspunkt att nackdelen av att umgänget bryts vid en adoption endast kan uppvägas av om det vid en sammanlagd bedömning av samtliga faktorer och åtgärder framgår som *klart* bäst för barnet att en adoption genomförs.

Trots uttalanden ovan, tycker jag dock inte att myndigheterna får tveka när det vid en bedömning klart framgår att det ligger i barnets bästa intresse att en adoption genomförs. Förutom en lämplighetsprövning och att adoptionen skall vara till barnets bästa, krävs enligt 4 kap. 5 och 6 §§ FB att barnet samtycker till adoptionen om det fyllt 12 år och även yngre barns åsikter kan beaktas. På så sätt kan myndigheterna försäkra sig om att en adoption i alla fall inte sker mot barnets vilja.

Att införa en möjlighet till tvångsadoption, dvs. en adoption mot vårdnadshavarens vilja, som diskuterats av LVU-utredningen för barn som placerats som spädbarn, vore kanske enligt mitt tycke att gå lite väl långt. Det kan tyckas nästan lika ingripande för barnet och föräldrarna att först vårdnaden flyttas över till familjehemsföräldrarna som senare kan leda till adoption, men enligt min mening utnyttjas med detta system den mindre ingripande åtgärden vårdnadsöverflyttning i större utstäckning, vilket medför att en adoption kanske inte behövs. Skulle en möjlighet till tvångsadoption införas i lagen, tror jag att många barn skulle adopteras bort utan att det först testats om en vårdnadsöverflyttning skulle vara tillräcklig.

---

¹⁸⁷ Umgängesbegränsningar kan beslutas i andra fall enligt 14 § LVU och vid flyttningsförbud. Dessa begränsningar skall dock som utgångspunkt endast vara tillfälliga och inte varaktiga som vid en adoption.

¹⁸⁸ Prop. 1981/82:168

Beslut om att barnet skall bo kvar i familjehemmet tills vidare: Om ett beslut om att barnet skall bo kvar i familjehemmet tills vidare är tillräckligt för att barnet skall känna en trygghet i sin tillvaro är, enligt min mening, beslutet det klart minst ingripande för samtliga inblandade parter. Föräldrarna har kvar vårdnaden och familjehemsföräldrarna och barnet kan känslomässigt knyta an till varandra utan att behöva känna sig osäkra om framtiden. Jag ställer mig dock lite tveksam till att förslaget fungerar under en längre period. Jag tror att ett barn som blir permanent placerat hos familjehemsföräldrar som har hand om den dagliga omsorgen om barnet, också vill att dessa på längre sikt skall bli barnets juridiska vårdnadshavare. Om umgänget med barnets biologiska föräldrar inte fungerar så bra, är det en nackdel för barnet att växa upp utan en fungerande vårdnadshavare. Men även om umgänget mellan barnet och föräldrarna är tillfredställande, blir det enligt min mening i det långa loppet opraktiskt för barnet att inte familjehemsföräldrarna också är barnets vårdnadshavare. Det kan gälla alltifrån en underskrift från vårdnadshavaren till att företräda barnet i en rättslig process. Barnets rättsliga ställning försämras alltså genom detta system. Det framgår också uttryckligen av LVU-utredningens förslag att ett beslut om att barnet skall stanna kvar i familjehemmet tills vidare, endast aktualiseras om en vårdnadsöverflyttning inte är möjlig.

7 Sammanfattning av mina slutsatser om familjehemsvården

Barnets bästa är den grundläggande princip som enligt FB och LVU-utredningens förslag skall vara utslagsgivande vid familjehemsplaceringar. I detta avseende går lagarna längre än barnkonventionen och SoL, vars artikel 3 och 1 § endast framhåller att barnets bästa alltid skall beaktas. Det föreligger dock en brist i de svenska lagarna jämfört med barnkonventionen när det gäller barnets rättigheter. Barnkonventionen utgår från att barnet är ett subjekt med egna rättigheter, medan de svenska lagarna istället utgår från barnets behov, inte barnets rättigheter att få sina behov tillgodosedda. Detta medför att det istället för en distinktion mellan föräldrars och barns rättigheter, sker en distinktion mellan föräldrars rättigheter och barns behov. Det råder dock ingen tvekan, varken i konventionen eller i de svenska lagarna, att vid en konflikt mellan föräldrars rättigheter och barns behov, går barnets behov före. Den närmare innebörden av vad som skall vara barnets bästa framkommer inte av lagarna. Enligt barnkonventionen anses det dock vara bäst för barnet att familjehemsvården inriktas på att ge barnet kontinuitet i relationer och LVU-utredningen framhåller barnets behov av en familj för livet. Det bästa sättet som barnet kan garanteras kontinuitet och en familj för livet är om barnet återförenas med sina biologiska föräldrar. Familjehemsvården har därför som målsättning att barnet och föräldrarna skall kunna återförenas med varandra. De grundläggande regler och principer som styr lagstiftningen rörande familjehemsvården har alla denna återföreningspresumtion som utgångspunkt. Umgänget samt val av placering är viktiga förutsättningar för att en återförening skall bli möjlig. Det enda som kan motivera ett frångående från dessa regler och principer är hänsynen till barnets bästa. Umgängesbegränsningar och placering i ”främmande” familjehem långt från ursprungshemmet kan därför i vissa fall vara berättigade. De grundläggande regler och principer som styr familjehemsvården i dagens samhälle stämmer därför väl överens med lagens intentioner om återförening. I praktiken har dock möjligheten att placera barnet hos släktingar utnyttjats i alltför ringa grad och socialnämnden har fått kritik för att inte i tillräcklig utsträckning ha följt upp vården i familjehemmet. Dessa brister är allvarliga, dock inte till den grad att de inte utifrån den nuvarande lagstiftningen skulle kunna gå att komma till rätta med.

En allvarligare brist, som den nuvarande lagstiftningen för familjehemsvård inte kan lösa, är att över 3000 barn den första november 1998 hade varit familjehemsplacerade i över fem år. Att barn får växa upp i ovisshet om sin framtid stämmer inte överens med barnets behov av att få en familj för livet. Av det stora antal barn som lever i denna ovisshet, framgår att återföreningspresumtionen inte alltid fungerar. Det krävs därför, utifrån

barnets bästa, att det finns regler för långsiktiga placeringar i lagstiftningen. Det finns i den nuvarande lagstiftningen en möjlighet att flytta över vårdnaden till familjehemsföräldrarna enligt 6 kap. 8 § FB. För att en vårdnadsöverflyttning skall aktualiseras krävs inte att föräldrarna har försummat sitt vårdnadsansvar, utan det som är utslagsgivande är istället om det är uppenbart bäst för barnet att vårdnaden flyttas över till familjehemsföräldrarna. Genom att familjehemsföräldrarna blir vårdnadshavare för barnet, öppnas en möjlighet för dem att adoptera barnet mot föräldrarnas vilja. Enligt 6 kap. 5a § 2 st FB krävs nämligen endast vårdnadshavarens samtycke till adoption. Både dessa åtgärder har tillkommit för att tillgodose barnets behov av stabilitet. I praktiken har dock varken vårdnadsöverflyttningar eller adoptioner använts annat än i undantagsfall, vilket har kritiserats från olika håll. Av de stora antalet barn som är placerade i familjehem under en lång tid framgår att dagens lagstiftning rörande familjehemsvård inte stämmer överens med den verklighet som många familjehemsbarn i dagens samhälle lever i. För att undvika detta har LVU-utredningen framlagt förslag på att i lagstiftningen införa olika åtgärder för att planera för varaktiga placeringar. Utgångspunkten i förslaget är liksom den nuvarande lagstiftningen att familjehemsvården i första hand skall inriktas på återförening mellan barnet och dess föräldrar. Om barnet efter tre år i familjehemmet inte bedöms kunna återvända hem, skall socialnämndens arbete inriktas på att planera för en varaktig placering för barnet i familjehemmet. De förslag som utredningen har lagt fram för att ett barn skall kunna få en familj för livet är förutom vårdnadsöverflyttningar och adoption, även ett beslut om att barnet skall kunna stanna kvar i familjehemmet tills vidare. Vilken åtgärd som skall användas bestäms utifrån vad som är bäst för barnet. Då kontakt med de biologiska föräldrarna oftast är till fördel för barnet även om det inte bedöms kunna återvända hem, skall adoption vara en sista utväg för att trygga barnet en stabil uppväxt. Att det enligt lagen finns en möjlighet för socialnämnden att planera för varaktighet är, utifrån den situation som många barn i familjehem befinner sig idag, nödvändigt. Det krävs därför att det i lagstiftningen införs principer för att kunna planera för varaktiga placeringar, i enlighet med LVU-utredningens lagförslag.

Del III: En jämförelse mellan norsk och svensk rätt

8 Norsk rätt

8.1 Introduktion

Norge är ett land som tillämpar principen om varaktighet, sk. "permanency planning", i sin lagstiftning. 1993 infördes en ny barnavårdslag, "barnevernloven" (bvl)¹⁸⁹, i landet. I denna lag finns bl.a. en bestämmelse i § 4-15 bvl som stadgar att när barnet varit placerat i ett familjehem i två år, skall barnavårdsnämnden ("barneverntjenesten") göra en långsiktig planering för barnets framtida boende. En sådan planering kan leda till att barnet adopteras av familjehemsföräldrarna. Adoption av familjehemsbarn har nämligen utnyttjats i en större skala än i Sverige. Det finns även en möjlighet att flytta över vårdnaden av familjehemsbarnet, precis som i Sverige. Norrmännen har m.a.o. redan infört bestämmelser i sin lag, som liknar de lagförslag som utarbetats av LVU-utredningen.

I detta kapitel följer en genomgång av de norska bestämmelserna som införts i bvl för att på olika sätt försöka permanenta familjehemsvården. Först sker dock en allmän presentation av den norska familjehemsvården samt några grundläggande regler och principer som bvl utgår ifrån, för att en jämförelse med den svenska lagen skall underlättas. Då en komparation med den norska rätten endast utgör en del av arbetet, är inte behandlingen av den norska familjehemsvården lika utförlig som den svenska.

---

¹⁸⁹ Lov av 17 juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester. Lov om barneverntjenester utgör slutprodukten i ett långvarigt lagarbete som startade med utnämningen av Socialutskottet, (Sociallovutvalget), 1980. Utskottet lade fram ett utkast 1985 till en ny sosiallov (NOU 1985:18 Lov om sosiale tjenester). Socialdepartementet lade sedan fram en proposition Ot. prp. nr 60 (1988-89). Detta lagförslag trädde aldrig i kraft, utan istället beslutade Barn- och familjdepartementet att barnevernloven skulle vara en egen lag och inte endast en del av en sosiallov. Det utarbetades ett höringsutkast och på bakgrund av detta och höringsuttalelsene lade departementet fram ett förslag till lov om barneverntjenester i Ot. prp. nr 44 (1991-92).

8.2 Allmänt om familjehemsvård enligt gällande rättsregler

8.2.1 Introduktion

Som huvudregel är det de biologiska föräldrarna som har ansvaret för barnets vård och omsorg. Det är först om föräldrarna brister i sitt ansvar om barnet, som barnavårdsnämnden träder in.¹⁹⁰ Både frivilliga och tvångsmässiga omhändertagande regleras i bvl. Syftet med lagen är enligt § 1-1 bvl att se till att barn som lever under förhållanden som kan skada deras hälsa och utveckling, får nödvändig hjälp och omsorg i tid. Enligt samma paragraf, är även ett mål att se till att barnet får trygga uppväxtvillkor. Om det är nödvändigt att ingripa i omsorgen om barnet, finns det fyra åtgärder som barnavårdsnämnden kan ta till: frivilliga hjälpåtgärder, hjälpåtgärder genom tvång, omhändertagande när hjälpåtgärder inte är tillräckliga och slutligen den mest ingripande åtgärden; vårdnadsflyttning med sikte på adoption i tillägg till omhändertagandet.¹⁹¹ Vilken åtgärd som skall användas är beroende av vad som anses vara bäst för barnet, enligt § 4-1 bvl. Då syftet med den norska delen i uppsatsen är att vara en komparation med den svenska familjehemsvården, lämnas de två förstnämnda åtgärderna, frivilliga hjälpåtgärder och hjälpåtgärder genom tvång, utanför uppsatsens behandlingsområde, för att i stället koncentreras runt de två senare: omhändertagande samt vårdnadsflyttning med sikte på adoption i tillägg till omhändertagandet.

8.2.2 Familjehemsvården initieras

Rekvisiten som skall vara uppfyllda för att ett omhändertagande skall ske, framgår av § 4-12 bvl som stadgar:

” Vedtak om å overta omsorgen for ett barn kan treffes

- a) dersom det er alvorlige mangler ved den daglige omsorgen som barnet får, eller alvorlige mangler i forhold til den personlige kontakt og trygghet som det trenger etter sin alder og utvikling,
- b) dersom foreldrene ikke sørger for at et sykt, funksjonshemmet eller spesielt hjelpetrengende barn får dekket sitt serlige behov for behandling og opplæring,
- c) dersom barnet blir mishandlet eller utsatt for andre alvorlige overgrep i hjemmet, eller
- d) dersom det er overveiende sannsynlig at barnets helse eller utvikling kan bli alvorlig skadd fordi foreldrene er ute av stand til å ta tilstrekkelig ansvar for barnet.

Ett vedtag etter første ledd kan bare treffes når det er nødvendig ut fra den situasjon barnet befinner sig i. Ett slikt vedtak kan derfor ikke treffes dersom det

---

¹⁹⁰ Hestbæk, Anne-Dorthe: *Tvangsanbringelser i Norden. En komparativ beskrivelse af de nordiske landes lovgivning*, 1998, s. 140.

¹⁹¹ Lindboe, Knut: *Barnevernrett Juridisk håndbok i barnevern*, 1994, s. 80.

kan skapes tilfredsstillende forhold for barnet ved hjelpetiltak etter § 4-4 eller ved tiltak etter § 4-10 eller § 4-11...¹⁹²

Denna paragraf används både när föräldrarna (och i vissa fall barnet själv) samtyckt till åtgärden och när ett sådant samtycke saknas. Skillnaden är endast en processuell sådan. Om ett samtycke till vården finns kan beslutet avgöras vid en sk. "forenklet fylkesnævnsbehandling", vilket innebär att ett beslut kan fattas enbart på den skriftliga ansökan av två jurister utan att varken parterna eller vittnen närvarar. Saknas däremot ett samtycke skall saken avgöras genom en sk. "fuld nævnsbehandling"¹⁹³, som innebär en förhandling inför fem jurister enligt samma mönster som civilmål.¹⁹⁴ Oavsett om omhändertagandet sker med samtycke eller inte, kan föräldrarna inte ta hem barnet när de vill och ett beslut om att begränsa umgänget kan träffas.¹⁹⁵

När ett beslut om omhändertagande av barnet har fattats på grundval av något av rekvisiten enligt § 4-12 bvl, skall barnavårdsnämnden framlägga ett förslag på placeringsställe för barnet till "fylkesnemnda" samt vidta en planering för barnets framtid genom två planer. Först en förebyggande plan, ("foreløpige plan"), vid själva omhändertagandetidpunkten, där barnavårdsnämnden bl.a. tar hänsyn till hur länge omhändertagandet förutsätts kunna vara, umgänget med föräldrar osv. Senast två år efter omhändertagandet skall barnavårdsnämnden företa en slutgiltig plan ("endelig plan"), där en planering för barnets framtida boende beslutas. Ett sådant beslut får inte ändras utan att också förutsättningarna för beslutet ändras och det finns ingen bestämmelse i bvl om att "fylkesnemnda", med jämna mellanrum skall ompröva beslutet för den slutgiltiga planen¹⁹⁶ (se närmare om detta i kap. 8.4.1). Enligt § 4-16 bvl har barnavårdsnämnden ett ansvar att följa upp den vård som barnet får i familjehemmet. Ansvaret innebär bl.a. att se till att vården fungerar som den ska samt att inför "fylkesnemnda" föreslå att vården skall upphöra, om inte längre förutsättningarna för den föreligger.¹⁹⁷ Genom en lagändring 1993¹⁹⁸, skall numera det utnämnas en tillsynsman ("tillsynsførere") för varje barn som placeras i ett familjehem. Tillsynsmannens uppgift är att kontrollera så att barnet får en tillfredställande vård i hemmet. Genom personliga besök i familjehemmet skall tillsynsmannen genom samtal med barnet utreda om barnet har några problem med familjehemmet eller med barnavårdsnämnden. För att barnet skall få förtroende för tillsynsmannen, skall han/hon ha en oavhängig funktion i förhållande till både barnavårdsnämnden och familjehemsföräldrarna. Tillsynen skall ske så ofta som tillsynsmannen finner det nödvändigt, dock minst fyra gånger per år.

---

¹⁹² Ofstad, Kari og Skar Randi: *Barnevernloven kommentarutgave*, 1995, s. 90f.

¹⁹³ Hestbæk, s. 135.

¹⁹⁴ A.a. s. 131.

¹⁹⁵ A.a. s. 135.

¹⁹⁶ Lindboe, s. 104f.

¹⁹⁷ Ofstad og Skar, s. 114f.

¹⁹⁸ Ot. prp. nr 36 (1992-1993) Om lov om endring i lov 17 juli. 1992 nr. 100 om barneverntjenester.

Tillsynsmannen skriver sedan skriftliga rapporter som skickas till kommunen för eventuell uppföljning.¹⁹⁹

8.2.3 Vårdens upphörande

Enligt § 1-3 bvl upphör vården för ett omhändertaget barn automatiskt när denna fyller 18 år. Om barnet samtycker, kan dock vården i särskilda fall fortsätta tills barnet fyllt 20 år. Om barnet inte har uppnått motsvarande ålder skall ett omhändertagande istället upphöra när förutsättningarna för vården inte längre föreligger, enligt § 4-21 bvl.²⁰⁰ I propositionen till bvl,²⁰¹ uttalade dock departementet att ett grundvillkor för att barnet skall kunna flytta hem är att föräldrarnas förbättrade situation bedöms som varaktig.²⁰²

Enligt § 4-21 1 st 2 meningen bvl finns det dock ett undantag från huvudregeln om att barnet skall flytta hem till föräldrarna när de bedöms kunna ta hand om barnet på ett tillfredställande sätt. Enligt bestämmelsen skall vården inte upphöra om ”barnet har fått slik tilknytning till mennesker og miljø der det er, at det etter en samlet vurdering kan føre til alvorlige problemer for barnet om det blir flyttet.”²⁰³ För att bedöma hur en tillbakaflyttning inverkar på barnet, skall det företas en konkret värdering. I denna värdering skall bl.a. beaktas vilken kontakt barnet haft med sina biologiska föräldrar under placeringstiden och om barnet är tillräckligt psykiskt stark för att tåla ett miljöombyte. Ett barn som varit med om många flyttningar i omsorgen under sitt liv förväntas klara en flyttning sämre än ett barn som inte tidigare varit utsatt för ett omhändertagande.²⁰⁴ I propositionen uttalade nämligen departementet att det skall vara ett mål för barnavårdsnämnden att så långt som det är möjligt försöka undgå att ett barn flyttas mellan olika hem för ofta, då sk. ”hoppiga flyttningar” anses vara till nackdel för barnet.²⁰⁵ Om barnet tar skada av en hemflyttning eller inte, skall vidare bedömas på lång sikt. Detta framgår bl.a. av ett uttalande i rättsfallet Rt. 1987 s. 805: ”tilbakeføring av omsorgen må nektes dersom det vil medføre reell fare for skadevirkninger av betydning, sett på lengre sikt”. I samma rättsfall betonas även flyttningsförbudets subsidiära karaktär: ”Det må imidlertid tas hensyn til at lovens utgangspunkt er at barn bør vøkse opp hos sine biologiske foreldre.”²⁰⁶

8.3 Grundläggande regler och principer i

---

¹⁹⁹ Foreskrift av 21 des. 1992 fastsatt av Barne- og familiedepartementet i medhold av lov av 17 juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester § 4-22 tredje ledd. Ofstad og Skar, s. 350.

²⁰⁰ Lindboe, s. 116.

²⁰¹ Ot. prp. nr. 44 1991-92

²⁰² A.a. s. 54.

²⁰³ Ofstad og Skar, s. 135.

²⁰⁴ Lindboe, s. 117.

²⁰⁵ Ot. prp. nr. 44 1991-92, s. 54f.

²⁰⁶ Lindboe, s. 118.

lagstiftningen rörande familjehemsvård

8.3.1 Barnets bästa

Norge har också ratificerat barnkonventionen. Precis som Sverige bygger den norska rätten på ett dualistiskt synsätt, som innebär att barnkonventionen på något sätt måste införas i den norska lagstiftningen för att betraktas som norsk lag. Stortinget gav i ett beslut den 4 maj 1999 regeringen i uppdrag att så småningom inkorporera barnkonventionen i ”menneskerettighetsloven”. Många av bestämmelserna i barnkonventionen återfinns dock i bvl.²⁰⁷ En grundläggande princip i bvl är att beslut som fattas skall vara till barnets bästa. Detta framkommer i § 4-1 bvl som stadgar:

”Ved anvendelse av bestemmelsene i dette kapitlet skal det legges avgjørende vekt på å finne tiltak som er til beste for barnet. Herunder skal legges vekt på å gi barnet stabil og god voksenkontakt og kontinuitet i omsorgen.”

Principen om barnets bästa är insatt som en portalparagraf i kapitel 4 bvl som handlar om särskilda åtgärder. Denna princip skall ingå i värderingen av alla typer av åtgärder enligt kapitlet.²⁰⁸ Det var socialutskottet som i förarbetena föreslog en paragraf i bvl om att det skulle läggas vikt på hänsynen till barnets bästa. Detta förslag förstärktes senare av departementet, som i propositionen framhöll att det skall läggas *avgörande* vikt på att finna åtgärder som är till barnets bästa.²⁰⁹ Med orden ”avgörande vikt” skall förstås att det även kan finnas andra hänsynstaganden som ibland kan väga tyngre än barnets bästa, i enlighet med barnkonventionens artikel 3.²¹⁰ Vid värderingen av olika åtgärder enligt 4 kap. bvl, kan barnets behov ofta hamna i konflikt med föräldrarnas behov.²¹¹ Av förarbetena till bvl framgår att vid beslut om upphävning av ett omhändertagande enligt § 4-21 bvl är det utslutande hänsynen till barnets bästa som skall beaktas och inte hänsynen till föräldrarna.²¹²

Av § 4-1 2 st bvl framgår att det vid en värderingen av vad som är bäst för barnet skall läggas vikt vid att ge barnet en stabil och god vuxenkontakt samt kontinuitet i vården. Även om detta hänsynstagande bara är ett av flera moment som skall ingå i värderingen, ansågs det ha en så stor betydelse för barnets bästa att det fördes in i lagtexten.²¹³ Stadgandet aktualiseras främst vid flyttning av barnet och då särskilt vid upphävandet av ett omhändertagande. Då kan den situationen uppstå att å ena sidan står barnets behov av kontakt med sina biologiska föräldrar och föräldrarnas behov, å

---

²⁰⁷ NOU 2000:12 kap. 18.3

²⁰⁸ Ofstad og Skar, s. 49.

²⁰⁹ Lindboe, s. 41.

²¹⁰ NOU 2000:12 kap. 18.3

²¹¹ Ofstad og Skar, s. 49.

²¹² NOU 2000:12 kap. 18.3

²¹³ Ofstad og Skar, s. 50.

andra sidan barnets behov av kontinuitet.²¹⁴ Hänsynen till barnets behov av kontinuitet och stabilitet i omsorgen kräver ofta även att barnets umgänge med de biologiska föräldrarna under placeringstiden främjas.²¹⁵

Kan det inte avgöras vilken åtgärd som är bäst för barnet, får ”fylkesnemnda” beakta andra tolkningsprinciper som bvl bygger på. Det är dels *den biologiska principen* (”det biologiske prinsipp”) som innebär att barnet så långt som det är möjligt skall växa upp med sina biologiska föräldrar. Redan i barnkonventionens inledning framgår att familjen är den naturliga miljön för ett barn att växa upp i. Den biologiska principen kommer också till uttryck i förarbetena, även om det inte framgår av lagtexten. Socialutskottet uttalade att:

”Det er et grunnleggende prinsipp i vårt samfunn at foreldrene selv sørger for sine barn... Et annet utgangspunkt ville bryte radikalt med de rådende normer og verdisynspunkter, og forutsette en helt annen samfunnsstruktur enn den vi har idag.”²¹⁶

Dels är det *det minsta ingreppets princip* (”det mildeste ingreps prinsipp”) som innebär att det inte skall träffas mer ingripande åtgärder än vad som är nödvändigt enligt § 4-12 bvl²¹⁷ Denna princip skall också förstås så att ett ingrepp inte skall vara längre än nödvändigt.²¹⁸ Socialutskottet uttalade dock i NOU 1985:18, att andra hänsynstaganden får bara användas om ”man er i absolut tvil om hva som vil være best for barnet”.²¹⁹

8.3.2 Återförening

Bvl bygger på en grundsyn att det är bäst för barnet att växa upp hos sina biologiska föräldrar och familjehemsvårdens utgångspunkt skall också vara att så långt som det är möjligt försöka återförena barnet med sina föräldrar.²²⁰ Det finns dock ingen generell regel i den norska rätten om att en familjehemspaceringen endast skall vara tillfällig. Socialutskottet behandlade denna fråga i NOU 1985:18, med hänvisning till den starka betoning av återförening som finns i den svenska lagstiftningen. Socialutskottet pekade först på att ett omhändertagande kan komma till stånd med varierande förutsättningar. Ibland kan man utgå ifrån att föräldrarna inte kommer att kunna ta hand om barnet under en mycket lång tid och att utsikterna för att situationen förbättras anses som små, även med hjälp från barnavårdsnämndens sida. I andra fall kan föräldrarnas oförmåga att ta hand om barnet på ett godtagbart sätt vara tillfällig. I sådana situationer skall barnavårdsnämnden ha som mål att försöka återförena barnet med sina biologiska föräldrar och att kontakten dem emellan upprätthålls. Men om målet att arbeta för en återförening görs till en

---

²¹⁴ Smith, Lucy og Lødrup, Peter: *Barn og foreldre*, 1998, s. 171.

²¹⁵ Ofstad og Skar, s. 50.

²¹⁶ NOU 1985:18, s. 156.

²¹⁷ Hestbæk, s. 143.

²¹⁸ NOU 2000:12 kap. 5.8

²¹⁹ NOU 1985:18, s. 145.

²²⁰ Haugli, Trude: *Samværsrett i barnevernssaker*, 1998, s. 1.

generell regel, kan detta komma att kollidera med andra hänsynstaganden. För det första kan barnets behov av en ny stabil vuxenkontakt (jmf nuvarande § 4-1 2 st Bvl) kräva att det i vart fall för en viss tid bör ske ett avbrott i kontakten med de biologiska föräldrarna. Vidare bör inte flyttningar, med hänvisning till barnets bästa, ske ofta. En generell inriktning på återförening från barnavårdsnämndens sida, kan nämligen, enligt utskottets mening, resultera i "hoppiga flyttningar". Hänsynen till barnets bästa kan även kräva att det inte flyttar tillbaka till föräldrarna, trots att förutsättningen för vård inte längre föreligger. Har barnet fått en bra kontakt med familjehemsföräldrarna och sin nya miljö, kan det leda till att det anses bäst för barnet att stanna kvar i familjehemmet. Av dessa skäl ansåg socialutskottet att en generell regel om att ett omhändertagande bara skall vara tillfälligt, svårligen kan införas i lagen. När det gäller parallellen till den svenska lagstiftningen, framhöll utskottet att barn omhändertas oftare i Sverige än i Norge. Detta får betydelse när man skall uppställa riktlinjer för hur barnavårdsnämnden skall arbeta.²²¹

8.3.3 Umgänget

Socialutskottet pekade i NOU 1985:18, i samma diskussion som förts ovan, på att den gamla bvl från 1953 inte innerhöll några regler som gav barnavårdsnämnden någon skyldighet att arbeta för att upprätthålla kontakten, mellan barnet och dess biologiska föräldrar under placeringen. Utifrån utskottets slutsats, att en generell regel om att barnavårdsnämnden skall ha som mål att arbeta för en återförening mellan barnet och dess biologiska föräldrar skulle avrådas, intog de den ställningen att även en allmän princip om att barnavårdsnämnden skulle se till att kontakten mellan barnet och föräldrarna upprätthölls, skulle avrådas.²²² På denna punkt företog dock inte socialutskottet en ren diskussion om umgängesrätten, utan frågan var starkt sammankopplad med diskussionen om återförening. Enligt Trude Haugli, i boken 'Samværsrett i barnevernssaker', torde utskottet ha resonerat så att i och med att en generell regel om en snar återförening inte kunde genomföras, kunde man inte heller ställa upp en generell regel om umgängesrätt.²²³

I utskottets fortsatta diskussion relaterades umgänget till verkningar av ett omhändertagande och då blev grundinställningen en annan. De visade på att umgänget är nära sammankopplad med omhändertagandebeslutets varaktighet och med vad som bör vara målsättningen med barnavårdsnämndens insatser på området. Skall de arbeta för att främja kontakten mellan barnet och de biologiska föräldrarna, eller är detta olämpligt? Utskottet kom fram till att även om förhållandena varierar mycket i praxis, så bör som huvudregel föräldrarna ha rätt till umgänge med

---

²²¹ NOU 1985:18, s. 163.

²²² A.a. s. 163.

²²³ Haugli, s. 123.

barnet. Det är allmänt accepterat att det generellt sätt är till fördel för barnet att ha kontakt med sina biologiska föräldrar.²²⁴

Huvudregeln om umgängesrätt är dock bara en utgångspunkt. Utskottet framhäver att beslutinstansen skall ha möjlighet att begränsa eller förbjuda umgänget samt att hemlighålla var barnet befinner sig. Detta kan aktualiseras bl.a. när föräldrarna har svårt att acceptera att barnet har omhändertagits för vård och där det kan uppstå en dragkamp om barnet. Utskottet tar som exempel att det ibland, med hänsyn till möjligheten för adoption, kan vara önskvärt att hemlighålla barnets adress för föräldrarna. Enligt ”adoptionsloven”²²⁵ är s.k. anonyma adoptioner tillåtna, vilket innebär att de biologiska föräldrarna inte får veta vilka adoptanterna är. Då en vårdnadsöverflyttning kan leda till adoption kan detta i vissa fall vara önskvärt. Men även i andra situationer kan ett hemlighållande av barnets vistelseort vara nödvändigt för att skapa lugn och ro för barnet.²²⁶

I propositionen till bvl, anslöt departementet sig till utskottets förslag om umgängesrättens betydelse, men departementet framhöll att regler om umgängesrätten skulle ha starkare fokus på hänsynen till barnet. I förslaget utgår utskottet från barnets behov, departementet menar istället att lagen skall utgå ifrån barnets rätt till umgänge med föräldrarna. Att en umgängesrätt borde fastslås i lagen motiverade departementet med att det av nyare forskning visar att det är väldigt viktigt för barn som placerats utanför hemmet, att upprätthålla kontakten med sina biologiska föräldrar. Kontakten är viktig både för att barnet skall få en känsla av kontinuitet i sitt liv och pga. de starka känslomässiga band som finns mellan barnet och de biologiska föräldrarna. Departementet framställer här två nya närliggande hänsynstaganden för att motivera en umgängesrätt som skall beaktas oavsett hur länge vården beräknas att pågå.²²⁷

I § 4-19 bvl återfinns numera en bestämmelse om umgängesrätten. Den stadgar:

Barn og foreldre har, hvis ikke annet er bestemt, rett till samvær med hverandre.

Når det er fattet vedtak om omsorgsovertakelse, skal fylkesnemnda ta standpunkt till omfanget av samværsretten, men kan også bestemme at det av hensyn till barnet ikke skal være samvær. Fylkesnemnda kan også bestemme at foreldrene ikke skal ha rett till å vite hvor barnet er.

Fylkesnemnda kan bestemme at andre enn foreldrene skal ha rett till samvær med barnet.

Det är bara de biologiska föräldrarna som har rätt till umgänge med barnet. Men enligt paragrafens tredje stycke kan ”fylkesnemnda” bestämma att andra personer, som t.ex. nära släktingar eller andra personer som barnet har en nära anknytning till, kan få en umgängesrätt med barnet. Det är barnets behov som avgör vem som skall få umgängesrätt. Det finns dock ingenting som hindrar att barnavårdsnämnden beviljar en umgängesrätt för en person,

---

²²⁴ NOU 1985:18, s. 167f.

²²⁵ Adopsjonsloven av 28 februar 1986.

²²⁶ NOU 1985:18, s. 168. Haugli, s. 124.

²²⁷ Ot. prp. nr. 44 1991-92, s. 51.

som inte ”fylkesnemnda” har beslutat. Det kan t.ex. vara fallet om en umgängesrätt mellan barnet och en person inte var aktuellt vid tidpunkten för omhändertagandet, men där barnavårdsnämnden senare bedömer att barnet är i behov av umgänge med den här personen.²²⁸

8.3.4 Val av placering

Som framkommit tidigare finns det ingen generell regel i bvl om att barnavårdsnämnden skall ha som mål att arbeta för en återförening mellan barnet och föräldrarna. Socialutskottet framhöll att det fanns andra hänsynstaganden som kan kollidera med en återföreningspresumtion, bl.a. barnets behov av stabilitet och att slippa ”hoppiga flyttningar”. För att omflyttningar i största möjliga mån skall kunna undvikas, krävs att barnavårdsnämnden redan från början hittar ett hem som kan tillgodose barnets behov av stabilitet. Av § 4-15 1 st bvl framgår de riktlinjer som barnavårdsnämnden skall utgå ifrån för att försöka uppnå detta mål.²²⁹ Av lagrummet framgår att valet av placeringsstället skall utgå ifrån:

”hensynet till barnets egenart og behov for omsorg og opplæring i et stabilt miljø. Det skal tas hensyn till hvor lenge det er trolig at plasseringen vil vare, og til om det er mulig og ønskelig at barnet har samvær og annan kontakt med foreldrene.”

Alla de uppräknade omständigheter som skall tas hänsyn till enligt paragrafen, är förhållanden som kan sägas exemplifiera den i § 4-1 bvl överordnade principen om barnets bästa.²³⁰ Oavsett om familjehemsplaceringen blir kortvarig eller långvarig, är det oftast till fördel för barnet att ha kontakt med sina biologiska föräldrar. Om ett umgänge med föräldrarna bedöms ligga i barnets bästa intresse, skall familjehemmet väljas så att umgänget även kan fungera i praktiken. Detta innebär att barnet inte skall placeras så långt från föräldrahemmet att umgänget försvåras samt att barnavårdsnämnden bör placera barnet i ett hem där familjehemsföräldrarna har en positiv inställning till att barnet skall få träffa sina föräldrar.²³¹

8.3.5 Permanency planning

Principen om ”permanency planning”, som presenterades i början av uppsatsen (i kap. 2), har införlivats i den norska rätten. Principen har som mål att ge barnet en stabil och förutsägbar uppväxt samt att motverka att barnet flyttas mellan olika hem. I § 4-21 1 st bvl, som behandlar omhändertagandets upphävande, kommer principen till uttryck genom att ett omhändertagandebeslut inte får upphävas även om föräldrarna är i stånd att ta hand om barnet, om barnet har fått sådan tillknytning till familjehemmet

---

²²⁸ Ofstad og Skar, s. 126.

²²⁹ A.a. s. 108ff.

²³⁰ Lindboe, s. 103.

²³¹ Ofstad og Skar, s. 110f.

att det efter en samlad värdering kan medföra allvarliga problem för barnet om det flyttar hem.²³²

Principen om "permanency planning" kommer i konflikt med den biologiska principen och utgångspunkten att ett omhändertagande bara är en tillfällig åtgärd tills föräldrarna kan ta hand om barnet, liksom umgängesrätten.²³³ Vid en värdering måste det därför tas ställning till vad som krävs, juridiskt, legitimt och moraliskt sett, för att barnavårdsnämnden skall bryta banden mellan barnet och dess biologiska föräldrar. Denna värderingskonflikt har under de senaste åren, i hög grad hört samman med det faktum att det i dag finns många barn i Norge som spenderar hela sin uppväxt i familjehemmet. Familjehemsvårdens utgångspunkt om att vården endast skall vara tillfällig, skapar osäkerhet och brist på stabilitet för barnet.²³⁴ För att undvika denna ovisshet infördes i bvl en regel i § 4-15 3 stycket där principen om "permanency planning" klart kommer till uttryck. Denna regel liksom reglerna i § 4-20 bvl om vårdnadsöverflyttningar och adoption behandlas i nästa kapitel.

8.4 Bestämmelser i lagen för att tillgodose barnets rätt till en familj för livet.

8.4.1 Långsiktig planering när barnet varit placerat i två år

Med undantag för adoption, är beslut enligt bvl som utgångspunkt tillfälliga och skall därför inte vara längre tid än nödvändigt. Barns uppväxt kan därför komma att präglas av osäkerhet.²³⁵ Därför infördes en ny regel i 1992 års bvl § 4-15 3 st:

"Allerede ved omsorgsovertakelsen skal barneverntjenesten vedta en plan for barnets omsorgssituasjon. Seneste to år etter fylkesnemndas vedtak skal barneverntjenesten vedta en plan for barnets framtidige omsorgssituasjon som ikke skal endres uten at forutsetningene for den er falt bort. Denne planen skal forelegges fylkesnemnda til eventuell uttalelse."

Som skäl för att införa bestämmelsen framhölls i propositionen vara att motverka att en förväntad kortvarig placering kunde bli permanent utan att varken någon prövning eller beslut företogs. Detta kunde i sin tur leda till att de biologiska föräldrarna, barnet, barnavårdsnämnden och familjehemsföräldrarna hade olika uppfattningar om hur länge placeringen skulle vara. Genom införandet av bestämmelsen i § 4-15 3 st bvl undanröjs en del av den osäkerhet som barn i familjehem lever i idag, som medför att de inte vågar knyta några band till familjehemsföräldrarna av rädsla för att mista dem.²³⁶

---

²³² Haugli, s. 7.

²³³ Haugli, s. 7.

²³⁴ NOU 2000:12 kap. 19.3.2

²³⁵ Lindboe, s. 103.

²³⁶ Ot. prp. nr. 44 1991-92, s. 47. Lindboe, s. 103.

Enligt § 4-15 3 st bvl skall barnavårdsnämnden fatta beslut om en planering av barnets placering i två omgångar. Först skall, redan vid tidpunkten för omhändertagandet, barnavårdsnämnden lägga fram en förebyggande plan för det enskilda barnets omsorgssituation. Utifrån denna plan skall barnavårdsnämnden ta ställning till umgänget med föräldrarna, placeringsställe, längden på placeringen osv. Om omhändertagandet förutsätts vara under en lång tid, skall barnavårdsnämnden vidta en plan för barnets framtida vårdssituation, en slutgiltig plan. Vid tidpunkten för omhändertagandet ansåg dock inte departementet i propositionen att det alltid är möjligt att kunna bedöma barnets framtida vårdssituation. Det krävs ofta att det gått en tid för att kunna värdera föräldrarnas och barnets situation och utveckling i en plan. En slutgiltig plan skall därför företas senast två år efter "fylkesnemndas" beslut om ett omhändertagande. Båda planerna skall meddelas till både de biologiska föräldrarna och familjehemsföräldrarna, men även till barnet om det har uppnått en tillräcklig mogen ålder.²³⁷ Planerna skall inte ändras utan att också förutsättningarna för besluten ändras.²³⁸ I departementets "høringsutkast" för propositionen fanns ett förslag om att "fylkesnemnda" med jämna mellanrum skulle pröva om villkoren för att upprätthålla ett beslut enligt planen fortfarande existerade. Detta förslag avslogs dock i Stortinget.²³⁹

8.4.2 Vårdnadöverflyttning

Överflyttning av vårdnaden²⁴⁰ regleras i § 4-20 1st bvl. Av paragrafen framgår att det för det första måste finnas ett beslut om ett omhändertagande för barnet innan en överflyttning av vårdnaden till barnavårdsnämnden kan aktualiseras. Lagen skiljer nämligen mellan att barnavårdsnämnden övertar vården och vårdnaden av barnet. Denna åtskillnad fanns även i den gamla bvl från 1953, men det framstod enligt lagen som något oklart vilka rättigheter och skyldigheter föräldrarna skulle ha när barnet blivit omhändertaget. Socialutskottet föreslog därför att barnavårdsnämnden skulle få vårdnaden om barnet i samband med att barnet omhändertogs för vård. Flera instanser opponerade sig dock och Stortingskommitéen avvisade så småningom förslaget. Motiveringen var främst att när barnet omhändertas för vård, fräntas inte föräldrarna sin rätt att vara föräldrar på samma sätt som vid vårdnadsöverflyttningar och detta kan få betydelse för umgängesrätten.²⁴¹ § 4-21 st bvl uppställer alltså som ett villkor att barnet först skall vara omhändertaget, för att en vårdnadsöverflyttning skall aktualiseras. Detta innebär vidare, som formulerades i Rt. 1982 s. 1687, att

---

²³⁷ Lindboe, s. 104.

²³⁸ Ofstad og Skar, s. 113.

²³⁹ Lindboe, s. 104f.

²⁴⁰ I Norge heter det, som tidigare nämnts i kap. 4.3.2. föräldraansvar, men för enkelhetens skull, med tanke på komparationen, har jag valt att använda samma term för båda länderna.

²⁴¹ Smith og Lødrup, s. 177.

ett omhändertagande måste kvarstå vid den tidpunkt då det blir aktuellt att frånta föräldrarna vårdnaden.²⁴²

Kriterierna för att flytta över vårdnaden är dock de samma som vid ett omhändertagande.²⁴³ Bestämmelsen uppställer inga ytterligare villkor för att flytta över vårdnaden, men av § 4-1 bvl framgår att ett beslut om överflyttning av vårdnaden bara kan komma till stånd om det anses vara bättre för barnet, än om endast ett omhändertagande sker.²⁴⁴ Det krävs inte heller att föräldrarna missbrukat sin roll som vårdnadshavare för barnet, även om detta kan vara en vanlig anledning då en vårdnadsöverflyttning sker på en senare tidpunkt än själva omhändertagandet. Detta framkom i rättsfallet Rt. 1990 s. 1274. ”Høyesterett” har dock påpekat att en vårdnadsöverflyttning är ett allvarligt ingrepp från föräldrarnas synpunkt och det borde därför krävas starka skäl för att en vårdnadsöverflyttning skall aktualiseras.²⁴⁵

I vilket syfte en vårdnadsöverflyttning skall ske, har dock varit omdebatterat. Knut Lindboe anser inte, i sin bok ’Barnevernrett’, att det kunde föreligga någon annan situation, där det ansågs bäst för barnet att flytta över vårdnaden, än för att förbereda för en adoption enligt § 4-20 2 st bvl. Bvl bygger på samma grundsyn, vilket har följts flera gånger i praxis, att det genomgående är bättre för barnet att föräldrarna behåller vårdnaden under ett omhändertagande. Utifrån spørsmålet att Stortingskommittén tillstyrkte förslaget till § 4-20 1 st bvl, anser Lindboe att det grundar en antagelse om att förarbetena säger att möjligheten att flytta över vårdnaden är begränsad till att vara en förberedelse till adoption.²⁴⁶ Ofstad och Skar anser å andra sidan, i sin bok ’Barnevernloven Kommentirutgave’, att det borde vara tillåtet enligt lagen att flytta över vårdnaden också när en adoption inte blir aktuell av olika anledningar. Med utgångspunkt i det ovan sagda, menar Ofstad och Skar att en vårdnadsöverflyttning både kan vara av tillfällig och långvarig karaktär.²⁴⁷ Genom ett rättsfall, Rt. 1997, s. 535, blev det dock klarlagt att en överflyttning av vårdnaden kan komma tillstånd enligt andra viktiga grunder än som ett led för att öppna vägen för adoption. Så kan t.ex. vara fallet när föräldrarnas utövelse av vårdnaden skapar allvarliga problem för barnet.²⁴⁸

När väl vårdnaden har flyttats över till barnavårdsnämnden kan, som framkom i Rt. 1997 s. 1264, föräldrarna ansöka om att få tillbaka vårdnaden

---

²⁴² Lindboe, s. 127.

²⁴³ Smith og Lødrup, s. 177.

²⁴⁴ Ofstad og Skar, s. 128.

²⁴⁵ Kjønstad, Asbjørn: Bernt, Jan Fridthjof; Kjellebold, Alice og Hove, Harald: *Social trygghet og rettssikkerhet- under socialtjenesteloven og barneverntjenesten*, 2000, s. 126.

²⁴⁶ Lindboe, s. 127.

²⁴⁷ Ofstad og Skar, s. 128.

²⁴⁸ Kjønstad m.fl, s. 126.

om barnet, på samma sätt som de kan ansöka om att ett omhändertagande för vård skall upphöra.²⁴⁹

8.4.3 Adoption

8.4.3.1 Bestämmelsens närmare innebörd

När ett beslut om att flytta över vårdnaden till barnavårdsnämnden är fattat ger § 4-20 2 st bvl stöd för "fylkesnemnda" att kunna ge samtycke till att familjehemsföräldrarna adopterar barnet. Detta innebär att en adoption kan ske mot föräldrarnas vilja.²⁵⁰ När ett beslut om adoption fattas, går vårdnadsansvaret för barnet över från barnavårdsmyndigheterna till adoptivföräldrarna. Ett beslut om adoption innebär ett starkare ingrepp i familjelivet än överflyttning av vårdnaden.²⁵¹

I 1953 års bvl fanns det varken någon motsvarande bestämmelse i lagen eller förarbetena som tillät adoption mot föräldrarnas vilja. I den gamla lagens § 20 fanns en rätt att frånta föräldrarna vårdnaden av barnet, men utan att några närmare villkor för förfarandet angavs. Det var en omdiskuterad fråga om § 20 bvl också kunde öppna vägen för en adoption. Gerd Benneche var i sin bok "Rettsikkerheten i barnevernet" från 1967, mycket kritisk mot detta. Hon ansåg att en så vittgående bestämmelse, som adoption, borde ha stöd i lag. Men med utgångspunkt i en rundskrift från Socialdepartementet "Særlige vernetiltak" från 1954, utvecklades en praxis att i vissa fall flytta över vårdnaden, med syfte på adoption.²⁵² Slutligen blev det fastslaget i rättsfallet, Rt. 1982 s. 1687, att den gamla lagens § 20 tillät att vårdnaden flyttades över till familjehemsföräldrarna, för att öppna vägen för adoption. I fallet uppgavs inga andra villkor för adoption, än att barnet hade omhändertagits för vård och att villkoren för att upprätthålla ett beslut om omhändertagande fortfarande var för handen. Denna principdom följdes senare upp av en rad andra domar.²⁵³

I propositionen till 1992 års bvl framförde sedan departementet att det är allmänt accepterat i gällande rätt att ett beslut om vårdnadsöverflyttning öppnar vägen för en adoption mot föräldrarnas vilja. Adoptionsfrågan är nära sammankopplad med frågan om placeringens varaktighet, föräldrarnas utsikter att förbättra sig och om barnavårdsnämnden skall arbeta för att barnet skall återförenas med sina föräldrar. Ett familjehemsförhållande kan i praktiken bara vara så länge familjehemsföräldrarna själva önskar. En

---

²⁴⁹ A.a. s. 126.

²⁵⁰ Smith og Lødrup, s. 177.

²⁵¹ Kjønstad m.fl, s. 427.

²⁵² Lindboe, s. 132.

²⁵³ Ofstad, s. 129.

adoption däremot förutsätts skall vara livet ut²⁵⁴ och det skapar en starkare rättslig anknytning mellan barnet och familjehemsföräldrarna.²⁵⁵

Det är dock flera hänsynstaganden som spelar in vid en värdering om ett samtycke till adoption mot föräldrarnas vilja skall beviljas eller inte. Å ena sidan är en adoption en mycket långtgående åtgärd som innebär att alla rättsliga band mellan föräldrarna och barnet bryts. Å andra sidan är det viktigt att ett barn får växa upp i ett tryggt hem, som inte präglas av osäkerhet om framtiden (departementet hänvisar här till sitt förslag som numera finns infört i § 4-1 bvl, att det vid värderingen av vad som i det enskilda fallet är till barnets bästa, skall läggas vikt på betydelsen av att ge barnet en stabilitet i vården). Å andra sidan är det en allmänt accepterad synpunkt i samhället, att kontakt med de biologiska föräldrarna är till fördel för barnet. Denna princip bör vägas in vid en värdering om ett samtycke till adoption skall ges eller inte.²⁵⁶

8.4.3.2 Villkoren för samtycke till adoption

De villkor som skall föreligga för att ”fylkesnemnda” skall kunna samtycka till en adoption i föräldrarnas ställe, finns stadgade i § 4-20 3 st bvl. Villkoren är följande: a) om det är sannolikt att föräldrarna inte kommer att kunna ge barnet en tillfredställande omsorg eller om barnet har fått en sådan anknytning till andra människor och miljö att det vid en sammantagen bedömning kan innebära problem för barnet att flytta från dem. Vidare krävs att b) adoptionen är till barnets bästa och c) att adoptanterna är familjehemsföräldrar till barnet och visat sig lämpade att ta hand om barnet som sitt eget.²⁵⁷

a) Första villkoret

Huvudinnehållet i det första villkoret innebär att det, för att ett samtycke till adoption skall ges, bedöms som osannolikt att barnet kommer att flytta tillbaka till sina biologiska föräldrar.²⁵⁸ Bestämmelsen nämndes som ett grundvillkor i propositionen för att en adoption skall kunna bli aktuell.²⁵⁹ I ett rättsfall, Rt 1997 s. 535, betonades att orsakerna till att barnet inte bedöms kunna återvända hem inte behöver bero på föräldrarnas långvariga bristande omsorgsförmåga, utan snarare att barnet har fått en sådan anknytning till familjehemmet att barnet kan lida allvarlig skada av att flyttas tillbaka.²⁶⁰

---

²⁵⁴ Enligt adoptionsloven av 28 februari 1986 är det inte längre möjligt att upphäva ett adoptionsförhållande.

²⁵⁵ Ot. prp. nr. 44. 1991-92, s. 52.

²⁵⁶ Ot. prp. nr. 44. 1991-92, s. 53.

²⁵⁷ Smith og Lødrup, s. 177f.

²⁵⁸ Kjønstad m.fl, s. 426.

²⁵⁹ Ot. prp. nr. 44 1991-92, s. 53.

²⁶⁰ Kjønstad m.fl, s. 426.

b) Andra villkoret – Barnets bästa

Utgångspunkten för en adoption skall alltid vara hänsynen till barnets bästa. Barnets bästa som princip finns, som tidigare behandlats, redan införd som en allmän regel i § 4-1 bvl och skulle ha kommit att gälla vid en värdering om samtycke till adoption skall beviljas eller inte, utan att principen blev särskilt införd i § 4-20 bvl. Men en bestämmelse om ett så långtgående ingrepp i barnets liv, som adoption, ansågs behöva ha ett uttryckligt villkor om hänsynen till barnets bästa.²⁶¹

En adoption bör endast komma i fråga om det efter en samlad bedömning av det enskilda barnets behov anses vara klart bättre för barnet att bli adopterad, än att växa upp som familjehemsbarn.²⁶² I propositionen påpekades att det särskilt skall tas hänsyn till att barnet som utgångspunkt har rätt till umgänge med sina föräldrar.²⁶³ Vid en adoption bryts nämligen alla rättsliga band mellan barnet och föräldrarna och vad detta innebär för barnet måste tas med i värderingen.²⁶⁴ Å andra sidan skall barnets behov av en trygg och stabil vuxenkontakt samt kontinuitet i relationer beaktas. I ett rättsfall, Rt. 1994 s. 1545, uttalades följande i värderingen om adoption är till barnets bästa:

”Vi står overfor en situasjon der barnet er fratatt moren i tidlig alder, og at det har vært noen kontakt mellom dem etter omsorgovertakelsen, bortsett fra at moren besøkte barnet et par ganger på barnehjemmet. Jag er enig i den vurdering som har kommet till uttrykk i saksdokumentene, at en svært langvarig fosterhjems plassering ikke er till barnets beste. Når barnet forutsetningsvis skal forbli i fosterhjemmet i hele sin barndom og ungdom, slik som her, bør tilknytningen mellom barnet og dets omsorgspersoner være mest mulig lik den mellom barn og biologiske foreldre. En adopsjon vil gi barnet trygghet og ro, og den best mulige familietilknytning mellom barnet og dets psykologiske foreldre. I denne saken vil en adopsjon også etablere et søskkonforhold med to andre barn hvor av ett er adoptivbarn. ...”²⁶⁵

c) Tredje villkoret

För att ”fylkesnemnda” skall kunna bedöma om det kommer att vara bäst för barnet att bli adopterad eller inte, uttalades i propositionen att det ofta är nödvändigt att se lite tiden an efter att barnet blivit familjehemsplacerat. Det krävs därför att familjehemsplaceringen varat en viss tid innan ett samtycke till adoptionen kan ges. I lagtexten infördes därför ett nytt villkor, att adoptionssökandena först måste ha varit familjehemsföräldrar för barnet samt att de visat sig lämpade att ta hand om barnet som sitt eget. I propositionen anfördes vidare att det inte är ändamålsenligt att fastslå regler om hur länge familjehemsförhållandet skall ha varat för att ett samtycke till adoption skall ges, utan detta bör värderas konkret i varje enskilt fall.²⁶⁶

Införandet av det tredje villkoret för samtycke i § 4-20 3 st bvl innebär att ett beslut om vårdnadsöverflyttning och adoption inte kan fattas samtidigt med ett beslut om ett omhändertagande. Däremot uppställs inga hinder för

---

²⁶¹ Ofstad og Skar, s. 133.

²⁶² Ot. prp. nr. 44 1991-92, s. 53.

²⁶³ A.a. s. 53.

²⁶⁴ Kjørstad m.fl, s. 427.

²⁶⁵ Ostad og Skar, s. 133f.

²⁶⁶ Ot. prp. nr. 44 1991-92, s. 54.

att ett beslut om överflyttning av vårdnaden och adoption fattas samtidigt. Tvärtom, så anser Lindboe, att detta förmodligen kommer att bli huvudregeln.²⁶⁷

8.5 Nytt förslag- NOU 2000:12

8.5.1 Förslagen

8.5.1.1 Återförening

Utredarna anser att den stora andelen familjehemsbarn, ca 60 procent, som mer eller mindre växer upp i familjehem, tyder på att bvl's målsättning om att barnet skall återförenas med sina föräldrar, inte i tillräcklig hög grad tas på allvar. Utredarna anser därför att det bör utvecklas metoder för att systematiskt arbeta för en återförening och att detta arbete skall påbörjas direkt efter omhändertagandet. Enligt § 4-15 bvl skall en värdering av barnets utsikter att kunna återvända hem vara avslutade senast två år efter omhändertagandet. Bedöms en återförening då som utsiktslös, skall barnavårdsnämnden framlägga en slutgiltig plan för barnet, där barnets behov av stabilitet skall vara det centrala.²⁶⁸

8.5.1.2 Släktingplaceringar

Utredarna konstaterar att familjehemsvården hitintills varit skeptisk att placera barnet hos släktingar. Av färskta undersökningar framkommer att placera barnet hos släktingar skall ses som en resurs, som socialarbetarna har underlåtit att utnyttja. Utredarna anser därför att det bör lagregleras att familjehem i första hand skall sökas i barnets naturliga nätverk.²⁶⁹

8.5.1.3 Öppna adoptioner

I de fall en återförening inte framstår som möjlig, anser utredarna att en möjlighet till sk. "öppna adoptioner", borde möjliggöras i den norska rätten. Öppna adoptioner innebär att barnet får ha kontakt med sina biologiska föräldrar även efter en adoption har genomförts. Vid en vanlig adoption bryts, normalt sett, all kontakt med barnets ursprungsfamilj. Vid en öppen adoption däremot kan, som framhölls i Rt. 1997 s. 434, en umgängesrätt fastställas mellan barnet och de biologiska föräldrarna. Bakgrunden till förslaget är att forskning tyder på att barnet har behov av att känna till sitt ursprung och att bevara kontakt med föräldrarna, utan att barnets tillhörighet till adoptionsfamiljen hotas. Detta är dock väldigt beroende på barnets ålder vid adoptionstillfället.²⁷⁰

---

²⁶⁷ Lindboe, s. 130.

²⁶⁸ NOU 2000:12 kap. 19.3.2

²⁶⁹ A.a. kap. 19.3.2

²⁷⁰ A.a. kap. 12.6

I England och USA, där systemet med öppna adoptioner redan införts, visar resultaten på att systemet i första hand kommer i fråga när det gäller adoptioner av äldre barn.²⁷¹

8.6 Analys

Av den biologiska principen och det minsta ingreppets princip framkommer att en familjehemsplacering inte skall vara längre än nödvändigt. Likväl genomsyras bvl av ”permanency planning” tänkande, som framkommer tydligast i §§ 4-21 och 4-15 3 st bvl. I § 4-21 bvl framgår att barnet skall stanna kvar i familjehemmet, trots att föräldrarna är kapabla att ta hand om barnet, om det kan leda till allvarliga problem för barnet att flytta. Denna regel strider klart mot den biologiska principen. Av förarbetena till paragrafen framkommer dock att det skall vara barnets bästa som är utslagsgivande. Enligt § 4-1 bvl kan det finnas andra hänsynstaganden som kan väga tyngre än barnets bästa, men enligt förarbetena till § 4-21 bvl framkommer att barnets bästa i dessa fall alltid skall få absolut prioritet. Anses det vara bättre för barnet att stanna kvar i familjehemmet, får föräldrarnas intresse av att få hem barnet vika. Ett av skälen till att en generell regel om att barnavårdsnämnden skall ha som mål att arbeta för en återförening inte infördes i lagen, var just för att motverka sk hoppiga flyttningar som § 4-21 bvl tillkommit för att undvika.

Den andra paragrafen som bryter mot den biologiska principen är § 4-15 3 st bvl. Denna paragraf innebär dock att barnavårdsnämnden skall planera för barnets framtid genom två olika planer. Den första planen skall användas från det att barnet blir omhändertaget och fram till senast två år efter denna tidpunkt. Som utgångspunkt skall barnavårdsnämnden arbeta för en återförening under dessa första två år. För att en återförening skall bli möjlig är valet av placeringsställe, tillsynen och umgängesfrågor viktiga. Precis som i utredningens²⁷² förslag tycker jag att det under dessa två åren borde utvecklas metoder för att barnavårdsnämnden systematiskt skall arbeta för en återförening mellan barnet och föräldrarna, liksom att detta arbete skall vara avslutat inom två år. För att umgänget som är en viktig förutsättning för att barnet skall kunna återvända hem skall fungera på bästa sätt, är det viktigt att familjehemsföräldrarna kan samarbeta med de biologiska föräldrarna. Att placera barnet hos släktingar är då ett bra alternativ, vilket, precis som föreslagits, borde framkomma av lagen. Det är vidare av vikt att barnet placeras så nära sin ursprungsfamilj att umgänget kan fungera.

För att barnavårdsnämnden på ett tillfredställande sätt skall kunna lägga fram en slutgiltig plan för barnets framtida uppväxt efter två år, krävs att tillsynen och uppföljningen av barnet i familjehemmet fungerat tillfredställande. Systemet med en oberoende tillsynsman som besöker hemmet minst fyra gånger per år och sedan rapporterar om situationen, är

---

²⁷¹ SoS-rapport 1995:8, s. 33.

²⁷² NOU 2000:12

enligt min mening ett mycket bra system. På det sättet får barnet en personlig kontakt med tillsynsmannen, vilket borde medföra att barnet får ett bra förtroende för personen och vågar anförtro sina problem och funderingar i större utsträckning än om olika personer från barnavårdsnämnden besöker barnet med jämna mellanrum. Underlaget för en utvärdering av barnets situation blir, enligt min mening, mer tillförlitligt med detta system. Bedöms barnet efter två år inte kunna återvända hem inom en överskådlig tid, tycker jag i enlighet med förslaget och den norska lagen att istället barnets behov av stabilitet skall vara det centrala vid en bedömning. Av § 4-1 2 st bvl framkommer att barnets behov av kontinuitet och en stabil och god vuxenkontakt skall beaktas särskilt vid värderingen av vad som är bäst för barnet. Har barnavårdsnämnden på ett tillfredställande sätt arbetat för en återförening mellan barnet och dess biologiska föräldrar under de första två åren och inte lyckats, håller jag med om att barnet borde ges en chans att få utvecklas och växa upp i lugn och ro i en trygg och stabil familjemiljö. De möjligheter som finns enligt den norska lagen är då vårdnadsöverflyttningar och adoption. Vilken åtgärd som skall användas bör enligt min uppfattning bestämmas i linje med det minsta ingreppets princip, som den norska rätten utgår ifrån.

Det minsta ingreppets princip, dvs. att åtgärder inte skall vara mer omfattande än nödvändigt kommer till uttryck i de flesta bestämmelser i bvl. När barnet har blivit omhändertagen, skall det självständigt beaktas om det är *nödvändigt* att begränsa umgänget. I förarbetena till ett beslut om vårdnadsöverflyttningar enligt § 4-20 bvl diskuterades att skillnaden mellan att barnavårdsnämnden omhändertog barnet och att de fick vårdnaden om barnet skulle försvinna. I enlighet med det minsta ingreppets princip genomfördes dock inte denna ändring. I linje med principen uppställs också ytterligare villkor jämfört med vårdnadsöverflyttning, för att barnet skall kunna adopteras av familjehemsföräldrarna enligt § 4-20 3 st bvl.²⁷³ Principen att det inte skall företas mer omfattande åtgärder än vad som är nödvändigt, tycker jag är en mycket viktig princip. Det är bra att den uttryckligen finns stadgad i lagen i § 4-12 2 st bvl, samt att övriga åtgärder enligt 4 kap bvl skall utgå från denna princip. Dock anser jag att det, särskilt i adoptionsärendena, skulle framgå att vårdnadsöverflyttningar först har prövats innan en så ingripande åtgärd som adoption sätts in. Att det länge var så omdiskuterat huruvida en vårdnadsöverflyttning kan komma till stånd utan med sikte på adoption, borde enligt min åsikt tyda på att enbart vårdnadsöverflyttningar utan adoption använts i ringa grad. Adoption som är en mycket ingripande åtgärd, borde enligt det minsta ingreppets princip användas i sista hand.

För att en adoption skall kunna genomföras uppställs tre krav enligt § 4-20 bvl. För det första krävs att en återförening mellan barnet och föräldrarna bedöms som utsiktslös. Detta villkor ligger helt i linje med förutsättningarna för utfärdandet av en slutgiltig plan enligt § 4-15 3 st bvl. Det andra villkoret att det skall anses som klart bättre för barnet att bli adopterad än att

---

²⁷³ Haugli, s. 5.

fortsätta att vara familjehemsbarn, är enligt min mening en självklar utgångspunkt. En adoption innebär en enorm nackdel i förhållande till familjehemsplaceringar om man ser till umgängesrätten. Vid en adoption bryts de rättsliga banden mellan barnet och dess biologiska föräldrar helt, liksom oftast kontakten dem emellan. För att det, med beaktande av denna nackdel, skall kunna motiveras att genomföra en adoption utifrån barnets behov av stabilitet, krävs givetvis att det går att konstatera att barnet kommer att få det klart bättre som adoptivbarn än som familjehemsbarn. Skulle däremot en möjlighet att införa s.k. ”öppna adoptioner”, som innebär att en umgängesrätt mellan barnet och föräldrarna kan fastställas trots ett beslut om adoption, kunna genomföras i lagen skulle enligt min mening mycket av den nackdel som adoptioner innebär, försvinna. Barnet får en stabil uppväxtmiljö, familjehemsföräldrarna får den försäkran som de behöver för att våga knyta an till barnet och de biologiska föräldrarna kan fortfarande träffa sitt barn och tvärtom. Det får dock inte glömmas bort att en ”öppen adoption” även den är en mycket ingripande åtgärd för barnet. Dock anser jag att en öppen adoption mot föräldrarnas vilja borde kunna vara motiverad utifrån barnets bästa om barnet fortfarande kan behålla kontakten med föräldrarna. Det framkommer ju trots allt av samstämmig forskning att det ligger i barnets bästa intresse att ha kontakt med sina föräldrar. Om umgängesbegränsningar och i så fall hur långtgående dessa begränsningar skall vara vid ”öppna adoptioner”, har inte, vad jag hittat, diskuterats i utredningen. Enligt min mening borde dock umgängesbegränsningar användas ännu mer restriktivt vid ”öppna adoptioner” än vid andra åtgärder. Skillnaden mellan vanliga och öppna adoptioner ligger ju just i umgängesfrågan. Det sista villkoret att de som adopterar barnet först skall ha varit barnets familjehemsföräldrar, framstår för mig som också självklart. Målet med en adoption är att skapa en stabil och trygg uppväxtmiljö för barnet och för att detta ändamål skall uppfyllas, krävs att barnet adopteras av personer som de har fått förtroende för och anknytning till. Genom införandet av det tredje villkoret anser Lindboe att ett beslut om vårdnadsöverflyttningar och adoption skulle kunna fattas samtidigt, och att detta förfarande också förmodligen skulle bli huvudregel. Ett sådant förfarande strider mot min värdering och det minsta ingreppets princip, att den mindre ingripande åtgärden, att flytta över vårdnaden, borde testas först.

8.7 Sammanfattning av mina slutsatser om den norska rätten

De grundläggande regler och principer som styr den norska familjehemsvården står i motsatsförhållande till varandra vad gäller familjehemsplaceringens varaktighet. Den biologiska principen, det minsta ingreppets princip, umgänget och närhetsprincipen utgår från att en placering i familjehemmet endast skall vara tillfällig, medan ”permanency planning” utgår från att placeringen blir varaktig. Motsättningen mellan om en placering skall vara tillfällig eller varaktig finns även i § 4-1 bvl om barnets bästa. Vad som är bäst för barnet skall vara utgångspunkten vid en

bedömning i familjehemsfrågor. Vad som är barnets bästa får bedömas från fall till fall. Enligt § 4-1 2 st bvl skall vid en värdering särskilt beaktas barnets behov av stabilitet, en god vuxenkontakt samt kontinuitet i vården. Detta stadgande hör samman med ”permanency planning” idén. Kan det å andra sidan inte avgöras vilken åtgärd som är bäst för barnet, skall ”fylkesnemnda” beakta den biologiska principen och det minsta ingreppets princip, som har som utgångspunkt att placeringen inte skall vara längre än nödvändigt. Den beskrivna motsättning mellan om en placering skall vara tillfällig eller långvarig, hör samman med hur barnavårdsnämndens planering för vården skall utformas enligt § 4-15 3 st bvl. Enligt bestämmelsen skall barnavårdsnämnden arbeta för en återförening under de första två åren. Bedöms därefter en återförening mellan barnet och föräldrarna som orealistisk, skall arbetet i stället inriktas på att ge barnet en stabil uppväxtmiljö genom en permanent placering. Då en så stor andel som ca 60 procent av alla barn som placeras i familjehem i Norge växer upp i familjehemmet, stämmer de grundläggande reglerna och principernas olika inriktning på tillfälliga respektive varaktiga placeringar liksom bestämmelsen i § 4-15 3 st bvl, väl överens med familjehemsbarnens verklighet.

Under de första två åren skall dock barnavårdsnämndens arbete inriktas på att försöka få fram en återförening mellan barnet och föräldrarna. I utredningen NOU 2000:12 framförs kritik mot att utgångspunkten om att barnet skall kunna återförenas med sina föräldrar inte riktigt tagits på allvar av barnavårdsnämnden och att det därför behövs utvecklas metoder för att familjehemsvården systematiskt skall inriktas på återförening. Likadant framhålls i utredningen att släktingplaceringar som skall ses som en resurs, inte har utnyttjats i någon större grad och att det borde lagstadgas att barnavårdsnämnden först beaktar möjligheten att placera barnet hos släktingar. Dessa element är viktiga, för om inte barnavårdsnämndens arbete under de första två åren effektivt inriktas på att återförena barnet med sin ursprungsfamilj, kan det vara en av orsakerna till att så många som 60 procent av alla placeringar slutar med att barnet blir permanent placerad i familjehemmet. Denna brist måste göras något åt för att den norska familjehemsvården på ett tillfredställande sätt skall kunna överensstämma med barnkonventionen och den biologiska principen som utgår från att barnet så långt som det är möjligt skall växa upp hos sina föräldrar.

Om barnavårdsnämnden efter två år kan konstatera att en återförening bedöms som utsiktslös, skall istället arbetet inriktas på att tillförsäkra barnet en stabil uppväxt, helt i linje med barnets bästa enligt § 4-1 2 st bvl. De åtgärder som främst kan aktualiseras är vårdnadsöverflyttningar och adoption. Med utgångspunkt från det minsta ingreppets princip skall det inte beslutas mer långtgående åtgärder än vad som är nödvändigt. I linje med denna princip uppställs det strängare villkor för att den mer ingripande åtgärden adoption skall beviljas. Trots detta har Norge gått ganska långt i att bevilja adoptioner. I vissa fall kan det vara nödvändigt att utifrån barnets bästa ta till en så långtgående åtgärd som adoption. Men för att göra en bedömning av åtgärdens nödvändighet krävs mer eller mindre att en mindre

ingripande åtgärd som vårdnadsöverflyttning först har prövats. Lagen sätter dock inga hinder i vägen för att ett beslut om vårdnadsöverflyttning och adoption beviljas samtidigt. Detta förfarande strider mot det minsta ingreppet princip och vårdnadsöverflyttningar borde utnyttjas i större grad än vad som skett.

Om en adoption dock bedöms som nödvändig, stämmer de uppställda kraven väl överens med de grundläggande regler och principer som styr familjehemsvården. Det första kravet som är att en återförening mellan barnet och föräldrarna skall bedömas som osannolik, stämmer överens med hur barnavårdsnämndens arbete skall utformas enligt § 4-15 3 st bvl. Det andra villkoret att en adoption skall vara till barnets bästa, utgår från det viktigaste elementet i familjehemsvården nämligen vad som är bäst för barnet. Den norska rätten uppvisar brister, genom att den generella regeln om barnets bästa i § 4-1 bvl är utformad så att det vid en bedömning kan finnas andra hänsynstaganden än barnets bästa som kan väga tyngre. Med utgångspunkt från uttalanden i propositionen i samband med införandet av barnets bästa villkoret vid adoptioner, att en adoption bara kan komma till stånd om det anses som klart bättre för barnet att bli adopterad än att växa upp som ett familjehemsbarn, kan det dock inte finnas några andra hänsynstaganden som är viktigare än barnets bästa. Vid värderingen av vad som är bäst för barnet skall barnets behov av umgänge med sina biologiska föräldrar beaktas. Vid en adoption bryts umgänget mellan barnet och föräldrarna och då det som utgångspunkt ofta ligger i barnets bästa intresse att upprätthålla kontakten med sitt ursprung blir det en värderingsfråga mellan barnets behov av umgänge och barnets behov av stabilitet. Vilken värdering som väger tyngst är alltså beroende av vad som är bäst för barnet. Utredarna i NOU 2000:12 har framlagt ett förslag om ”öppna adoptioner” som innebär att barnet adopteras men får behålla kontakten med sina biologiska föräldrar. Med ett sådant system kan den största nackdel med en adoption, nämligen umgängesfrågan, undanröjas och barnets behov av stabilitet ändå säkras. Det sista villkoret att de som ansöker om adoption skall vara barnets familjehemsföräldrar och att familjehemsförhållandet har varat en viss tid, står i överensstämmelse med att det vid värderingen av vad som är barnets bästa skall läggas vikt vid barnets behov av en stabil och god vuxenkontakt enligt § 4-1 2 st bvl.

9 Komparation

9.1 Inledning

Den svenska och norska familjehemsvården har som utgångspunkt valt två olika inriktningar som hör samman med de av Vinnerljung framställda synsätten, funktionellt och problembaserat synsätt. Bvl bygger på det första synsättet genom att regler för att planera för varaktiga placeringar enligt principen ”permanency planning”, införts i lagen. De svenska lagarna är istället nästan uteslutande inriktade på att ett omhändertagande endast skall vara en tillfällig åtgärd i enlighet med det problembaserade synsättet, och att en återförening med barnets biologiska föräldrar skall komma till stånd så snabbt som möjligt. De båda länderna står alltså som utgångspunkt i motsatsförhållande till varandra. Under senare år har dock i båda länderna uppmärksammats att det finns många barn som spenderar hela sin uppväxt i familjehem. Detta har uppfattats som ett dilemma, vilket lett fram till två nyligen framlagda utredningar: LVU-utredningen och NOU 2000:12. Det stora antalet långtidsplacerade barn har dock uppfattats som ett problem från olika synvinklar i de båda länderna. I Norge anses den höga siffran barn som blir kvar i familjehemmet bero på att barnavårdsnämnden inte i tillräcklig grad arbetat för en återförening mellan barnet och föräldrarna och i Sverige är istället problemet att det för närvarande inte finns några regler för att planera för varaktiga placeringar som fungerar i praktiken. Det ena landets lagstiftnings styrka har alltså visat sig vara det andra landets lagstiftnings svaghet och vice versa. Vilket lands familjehemsvårdslagstiftning anses då vara bäst för barnet? Eller är det kanske så, utifrån utredningarnas kommentarer, att de båda ländernas lagstiftning börjar närma sig varandra så att en kombination av lagarna istället framstår som bäst för barnet. För att bedöma dessa frågeställningar sker nedan en jämförelse mellan ländernas lagstiftnings olika regler och principer.

9.2 Jämförelse mellan länderna

Bestämmelserna för familjehemsvård finns i Sverige utspridda i FB, SoL och LVU, medan de i Norge finns samlade i en enda lag, bvl (förutom vissa regler om villkoren för adoption som finns i ”adoptionsloven”). Att ha endast en lag som behandlar familjehemsvården anser jag underlättar lagstiftningsarbetet och ger ett enhetligare intryck.

Den viktigaste principen som skall styra de båda ländernas familjehemsvård är vad som är bäst för barnet. Principen utgör en central del i barnkonventionen som båda länderna har ratificerat. Både Sverige och Norge har ett dualistiskt synsätt, vilket innebär att konventionen måste införas i nationell lag för att beaktas som landets rätt. Detta har inte skett i Sverige, men i Norge har regeringen fått i uppdrag att så småningom inkorporera konventionen. Oavsett om barnkonventionen blir nationell lag

eller inte, är länderna skyldiga att ha en lagstiftning som inte strider mot konventionens bestämmelse. I artikel 3 i barnkonventionen finns en regel om att barnets bästa alltid skall beaktas, men behöver inte alltid vara utslagsgivande. I artikel 21 i barnkonventionen däremot skall barnets bästa få absolut prioritet. De båda ländernas lagstiftning har ett liknande upplägg med en portalparagraf (i § 4-1 bvl och 1 § SoL) där barnets bästa är en bland andra hänsynstaganden, medan hänsynen till barnets bästa skall vara helt utslagsgivande i §§ 4-20 och 4-21 bvl samt 6 kap. 2a § FB och LVU-utredningens förslag till bestämmelse i LVU. Som jag framhållit tidigare i uppsatsen, anser jag att det vid så ingripande åtgärder som aktualiseras vid familjehemsplaceringar, inte kan finnas något annat intresse som skall väga tyngre än vad som är bäst för barnet vid samtliga åtgärder. Länderna har dock i alla fall för närvarande ett liknande skydd i förhållande till varandras lagstiftningar.

Vad som skall anses vara bäst för barnet är mera diffust. Båda länderna har dock som utgångspunkt att det ligger i barnets bästa intresse att växa upp hos sina biologiska föräldrar. I övrigt framhålls i Sverige att vad som är bäst för barnet varierar från fall till fall och går inte att objektivt konstatera. I bvl framhålls däremot i § 4-1 2 st att vid en värdering av vad som är barnets bästa skall det särskilt läggas vikt vid att ge barnet kontinuitet i relationer samt en stabil och god vuxenkontakt. Går det inte att avgöra vad som är bäst för barnet skall den biologiska principen och det minsta ingreppets princip beaktas. Att särskilda kriterier av vad som är barnets bästa påpekas i förarbetena och lagstiftningen som skall tas hänsyn till vid en värdering, är enligt min mening bara positivt och medför en mer förutsägbar rättstillämpning. En av barnkonventionens ytterligare mål är att barnet skall ha egna rättigheter. De svenska lagarna uppvisar här brister då de istället för barnets rättigheter utgår från barnets behov. I samband med de norska förarbetenas uttalanden om bvl skulle innehålla någon huvudregel om umgänge vid familjehemsplaceringar eller inte, uttalade departementet att istället för att utgå från barnets behov av umgänge, som föreslagits av socialutskottet, skulle lagen utgå från barnets rätt till umgänge med föräldrarna. På denna punkt och vad som vid en värdering skall utgöra barnets bästa utgör den norska lagen ett bättre skydd för barnet än den svenska familjehemsvården. Båda länderna har dock uttalat att vid en konflikt mellan barnets bästa och föräldrarnas intressen, går barnets bästa före.

De regler och principer som styr familjehemsvården i de båda länderna står i samklang med ländernas inriktning på tillfälliga respektive långvariga placeringar. Den svenska lagstiftningen är inriktad på återförening, medan Norge uppvisar en kluvenhet mellan inriktningen på kortvarig och långvarig placering. En generell regel om återförening ansågs enligt förarbetena till bvl inte kunna införas i lagen då ett omhändertagande sker med olika förutsättningar. Enligt § 4-15 3 st bvl skall barnavårdsnämndens arbete under de första två åren inriktas mot återförening, men om en sådan inte kan komma tillstånd efter denna tidsperiods utgång skall istället arbetet inriktas på att ge barnet stabilitet genom en varaktig placering. Principer och regler

för långvariga placeringar återkommer jag till lite längre fram, men under de första två åren skall den norska vården inriktas mot återförening precis som i Sverige. En generell regel eller, som skett i Sverige, ett uttalande i förarbetena om att återförening skall eftersträvas hade enligt min mening behövts i Norge. I NOU 2000:12 kritiserar utredarna barnavårdsnämnden för att inte i tillräcklig utsträckning inriktat sitt arbete på målet om återförening under de första två åren. Utredarna anser därför att det måste utvecklas metoder för att barnavårdsnämndens arbete systematiskt skall inriktas på återförening.

Viktiga förutsättningar för att en återförening skall möjliggöras är vidare regler om umgänge mellan föräldrar och barn. I både Sverige och Norge är utgångspunkten att ett barn som placerats utom hemmet har rätt till umgänge med sina föräldrar. Anses det ligga i barnets intresse att under en tid inte ha någon kontakt med föräldrarna, kan i båda länderna t.o.m. långtgående umgämbegränsningar vara motiverade. I Sverige skall dock inskränkningar i umgänget tillämpas restriktivt och socialnämnden skall ompröva beslutet var tredje månad. Motsvarande regler saknas i den norska rätten, vilket jag anser vara en brist då en inskränkning i umgänget är en nackdel utifrån målsättningen om återförening i arbetet och skall därför inte vara längre än nödvändigt. Umgängesfaktorn är även ett viktigt hänsynstagande vid valet av placeringsställe. För att kontakten inte skall brytas är det viktigt att barnet placeras så nära föräldrahemmet som möjligt. Närhetsprincipen har också anammats av båda länderna, vilket är positivt. För att umgänget skall fungera under placeringstiden är det vidare viktigt att familjehemsföräldrarna inte motarbetar kontakten med barnets föräldrar. En resurs är då att i första hand försöka placera barnet hos släktingar, vilket också har införts en regel om i SoL. En sådan bestämmelse saknas i bvl, men i NOU 2000:12 föreslås att en regel med motsvarande lydelse skall införas i den norska rätten. I utredningen påpekas, liksom också kritiserats i Sverige, att socialarbetare har underlåtit att undersöka möjligheten att placera barnet hos släktingar. En ökad möjlighet att utnyttja de resurser som finns i barnets naturliga nätverk är alltså att förespråka i båda länderna, dock bör det första steget vara att införa en motsvarande regel i bvl. Vid en jämförelse av de båda ländernas regler och principer för att möjliggöra en återförening mellan barnet och dess föräldrar, framstår enligt min åsikt av genomgången ovan, den svenska familjehemsvården som klart bäst. Av den kritik som framförs av utredarna i NOU 2000:12 mot barnavårdsnämndens bristande arbete för en återförening, framstår enligt min bedömning stämma överens med reglernas utövande i verkligheten.

Om en återförening mellan föräldrarna och barnet däremot framstår som omöjlig, har den norska familjehemsvården infört en modell för planering för varaktighet, ”permanency planning”, vars motsvarighet saknas i den nuvarande svenska lagstiftningen. I den norska lagen skall barnavårdsnämnden framställa en slutgiltig plan för barnet senast två år efter omhändertagandet. I planen skall bedömas vilken åtgärd som är mest lämpad för att ge barnet en familj för livet. De möjligheter som främst diskuteras är vårdnadsöverflyttning och adoption. Dessa åtgärder framstår

även i den nuvarande svenska familjehemsvården som en framkomlig väg när ett barn inte bedöms kunna återvända hem. Men som LVU-utredningen har påpekat är det otillfredsställande att samhället tillämpar vissa principer för varaktighet utan att det framgår av lagen, vilket jag håller med om. Utredningen föreslår därför att en modell för varaktighet skall införas i Sverige. Planeringen för varaktighet skall prövas av socialnämnden efter tre år, istället för som i Norge efter två år. Treårsgränsen sattes pga. att det av undersökningar framgick att den tidsperiod efter vilken barnet blev kvar i vården brukade gå vid tre år. Enligt mitt tycke är två år en lite väl kort period för socialnämnden att fatta ett så avgörande beslut för barnets framtid. Som påpekades av Goldstein, Freud och Solnit som var företrädare för "den behovsorienterade skolan" har lite yngre barn dock en bristfällig uppfattning om tid. Bara några månader kan därför uppfattas som en mycket lång tid och för små barn framkom även av de svenska undersökningarna att gränsen istället gick vid två år. Jag anser därför att den norska tidsaspekten lämpar sig bäst för barn som placerats som mycket små, medan treårsgränsen framstår bättre för övriga barn. Denna skillnad i ålder och tid borde gestalta sig i lagstiftningen. För att socialnämnden på ett tillförlitligt grundlag skall kunna bestämma hur barnets framtid skall se ut, krävs att uppföljningen och tillsynen av vården fungerar bra. Norge har infört ett mycket bra system med en oberoende tillsynsman som genom personliga besök i familjehemmet skall kontrollera hur barnet har det och hur dess utveckling gestaltar sig. I Sverige har kritik framförts under en lång tid mot socialnämndens tillsyn i familjehemmen och i LVU-utredningen föreslås en motsvarighet till den norska ordningen, med särskilt utsedda representanter som genom personliga besök skall ge stöd åt barnet och samtidigt undersöka förhållandena i familjehemmet.

Vad gäller valet mellan de olika åtgärderna, vårdnadsöverflyttning och adoption, bygger bvl på en princip som saknar motstycke i den svenska lagstiftningen, nämligen det minsta ingreppets princip. Principen som innebär att det inte skall träffas mer ingripande åtgärder än vad som är nödvändigt, medför att det först skall prövas om en vårdnadsöverflyttning är tillräcklig innan det fattas beslut om den mer långtgående åtgärden adoption. Denna princip är mycket bra och jag uppfattar det som en brist att den svenska lagen inte har infört lydelsen i sin lagstiftning. Av den praktiska tillämpningen i länderna framgår dock att Sverige i större utsträckning följer principen än vad Norge gör. I Sverige har adoptioner utnyttjats i ytterst få fall och även om kritik har framförts mot att vårdnadsöverflyttningar utnyttjats för sparsamt är ändå denna siffra högre än adoptionsfrekvensen. Att vårdnadsöverflyttningar har använts i Sverige som ett medel för att trygga barnets framtid i större utsträckning än i Norge, kan höra samman med att i Sverige går vårdnaden vid en vårdnadsöverflyttning över till familjehemsföräldrarna medan det istället är barnavårdsnämnden som tar över vårdnaden i Norge. Att familjehemsföräldrarna får vårdnaden om barnet borde enligt min mening leda till en mer trygg och förtroendefull gemenskap i familjehemmet än om barnavårdsnämnden har vårdnaden och kan medföra att en adoption inte ses som nödvändig. Det som främst gör att jag anser att Norge inte följer det minsta ingreppets princip är dock att det

inte finns några hinder för att ett beslut om vårdnadsöverflyttning och adoption fattas samtidigt, vilket medför att den mindre ingripande åtgärden inte först testats. Den långa omdebatterade frågan huruvida en vårdnadsöverflyttning kan komma till stånd utan med sikte på adoption, har inte heller förekommit i Sverige. Bedöms en vårdnadsöverflyttning som tillräcklig, innebär det att man kan undvika den mycket negativa konsekvensen att umgänget mellan barnet och dess biologiska föräldrar bryts, som är fallet vid en adoption. En adoption skall enligt min åsikt främst av denna anledning användas som en yttersta utväg.

När en adoption dock framstår som nödvändig uppställer bvl mycket bra villkor, som de svenska lagstiftarna borde beakta. Indirekt så förekommer dock redan dessa villkor i svensk rätt. För att en adoption överhuvudtaget skall aktualiseras krävs att en återförening bedöms som utsiktslös, barnets bästa skall alltid vara utslagsgivande enligt 6 kap. 2a § FB och då vårdnaden först måste ha övergått till familjehemsföräldrarna för att en adoption skall möjliggöras framstår kravet om att de måste ha varit familjehemsföräldrar för barnet som naturligt. Orsakerna till att en återförening inte bedöms kunna komma tillstånd enligt det första villkoret behöver inte bero på föräldrarna, vilket framhölls i rättsfallet Rt. 1997 s. 535, utan kan orsakats av att barnet fått en sådan anknytning till familjehemmet att barnet kan ta skada av att flytta. Denna reglering är mycket lik den som finns i 6 kap. 8 § FB om vårdnadsöverflyttningar. Att samtliga villkoren finns uppställda i en paragraf som de gör i Norge, medför dock att de framstår som tydligare. Dock uppfattar jag det som en nackdel att villkoren för vårdnadsöverflyttningar och adoption återfinns i samma bestämmelse. Detta gör att åtgärderna kan uppfattas som endast ett led i varandra, vilket också har skett i rättstillämpningen med beaktande av statistiken och diskussionen som förts. Sammantaget av de ovan förda genomgången kan sägas att Norge har gått längre i att bryta kontakten med de rättsliga banden mellan barnet och de biologiska föräldrarna genom en adoption mot föräldrarnas vilja än Sverige gjort. Med denna utgångspunkt framstår de diskussioner och förslag som förts i LVU-utredningen respektive NOU 2000:12 som banbrytande. Den norska utredningen framställer ett ”uppmjukande” av adoptionsreglerna genom att en möjlighet till adoption med bibehållen kontakt med de biologiska föräldrarna sk. ”öppna adoptioner” föreslås. Den svenska utredningen däremot har diskuterat, dock utan att framställa något förslag, så långtgående åtgärder som införande av en möjlighet till tvångsadoption, dvs. adoption utan vårdnadshavarens samtycke, av barn som placerats som spädbarn. Medan en möjlighet till ”öppna adoptioner” är ett bra förslag som gör att den mycket viktiga umgängesfaktorn kan kvarstå, diskuterar den svenska utredningen att möjliggöra ett medel som inte ens införts i de länder som tillämpat modeller för ”permanency planning” under en lång tid. Detta drastiska och enligt min mening mycket negativa utfall hör antagligen samman med att adoptioner inte använts i någon större grad i Sverige, inte ens när det kanske varit motiverat.

9.3 Sammanfattning av mina slutsatser om komparationen

Länderna har liknande reglering för barnets bästa, däremot utgör den norska lagen ett bättre skydd för barnets rättigheter. I övrigt kan sammanfattningsvis sägas om de båda ländernas familjehemsvård att Sverige har regler och principer som fungerar bra om utsikterna för en återförening bedöms som goda, medan det för närvarande saknas regler som fungerar i praktiken för att trygga barnets framtid. Den norska rätten däremot har fungerande regler för varaktiga placeringar, men har istället uppvisat brister vid barnavårdsnämndens arbete för en återförening. Skillnaden mellan de båda ländernas lagstiftning hör samman med motsättningarna mellan den svenska familjehemsvården intentioner om återförening och den norska lagens inriktning mot varaktiga placeringar. Att återföreningsarbetet inte fungerat riktigt som det ska i Norge framstår dock, enligt min mening, som allvarligare än att det i Sverige inte finns fungerande regler för varaktiga placeringar. De regler som för närvarande finns i den svenska lagen när en återförening inte kan komma till stånd, vårdnadsöverflyttning och adoption, har liknande reglering i Norge. Det som istället skiljer länderna åt är praxis av de båda åtgärderna. Att uttryckligen införa en bestämmelse som ger socialnämnden en skyldighet och rätt att planera för barnets framtida placering efter ett antal år motsvarande den ”permanency planning” inspirerade bestämmelsen i Norge, anser jag dock ur rättsäkerhetssynpunkt och utifrån barnets bästa vara en nödvändighet som de svenska reglerna för närvarande saknar.

Av ländernas nyligen framlagda utredningars förslag framkommer dock tydligt att skillnaden mellan ländernas familjehemsvård börjar mjukas upp i kanterna och dras mot varandras mitt. Utredningen i Norges förslag på att införa regler för att förbättra återföreningsarbetet och utnyttjandet av släktingplaceringar, och LVU-utredningens förslag på att i lagstiftningen införa regler för att varaktigt kunna planera för barnets framtid är mycket lik de regler som redan finns i respektive lagar. Denna kombination av de båda ländernas lagstiftnings förtjänster framstår, enligt min mening om de antas, som det klart bästa alternativet utifrån hänsynen till barnets bästa, vilket lagstiftarna förhoppningsvis uppmärksammar.

10 Sammanfattande slutsats

Barnets bästa skall vara den viktigaste princip som en familjehemsvård skall utgå ifrån. Vid en konflikt mellan barnets behov och föräldrarnas rättigheter skall alltid barnets behov gå före. Att det är barnets behov och inte barnets rättigheter som är jämförelsefaktorn är dock en brist som de svenska lagarna uppvisar i förhållande till barnkonventionen. Vad som skall anses som barnets bästa finns inte stadgat i lagarna, men lagstiftarna framhäver att det ligger i barnets bästa intresse att växa upp hos sina biologiska föräldrar. Därför skall socialnämnden i första hand aktivt arbeta för att en återförening skall kunna komma tillstånd. Den svenska familjehemsvården övriga regler och principer, umgänge, släktingplaceringar och närhetsprincipen, är viktiga faktorer i lagstiftningen för att en återförening skall kunna bli möjlig, vilka också, förutom släktingplaceringar, följts i praxis. Förefaller däremot en återförening som utsiktslös, finns det inga regler i lagstiftningen som i praktiken fungerat för att trygga barnets framtid. Av undersökningar framkommer att en tredjedel av alla barn som placeras i familjehem stannar kvar i över fem år. Lagstiftningen stämmer alltså inte överens med den verklighet som många av familjehemsbarnen lever i idag. Att barnet under hela sin uppväxt får leva i ovisshet om sin framtid, kan skada deras utveckling och strider mot vad som är bäst för barnet. Kan barnet inte återförenas med sina föräldrar är det därför viktigt att det i lagstiftningen finns regler för att socialnämnden skall kunna planera för barnets framtida boende. LVU-utredningen har föreslagit en modell för varaktiga placeringar genom att det i lagen införs en bestämmelse om att socialnämnden skall göra en särskild prövning hur vården skall utformas i framtiden när barnet varit familjehemsplacerat i tre år. Vilken av åtgärderna, vårdnadsöverflyttning, adoption och beslut om att barnet skall stanna kvar i familjehemmet tills vidare, som väljs är beroende av vilken åtgärd som bedöms vara bäst för barnet. På så sätt kan barnet, trots att en återförening med föräldrarna inte lyckats, ändå få en familj för livet. Den mycket långtgående åtgärden adoption, bör dock användas som en sista utväg.

Norge har länge tillämpat en modell för varaktighet i sin lagstiftning, s.k. ”permanency planning”, vilken överensstämmer i stort med det svenska förslaget. Siffran i Norge av de barn som blir kvar i familjehemmen är så hög som 60 procent och varaktighetsreglerna har då fungerat bra, även om Norge har gått ganska långt i att bevilja adoptioner. Kritik har istället framförts att det höga antalet långtidsplacerade barn hör samman med att arbetet mot en återförening inte fungerat riktigt som det ska. Detta är en allvarligare brist än den de svenska lagarna uppvisar, vilket både framgår av skillnaden i antalet långtidsplacerade barn och att det i utredning (NOU 2000:12) framlagts förslag på att införa metoder för att systematiskt arbeta för en återförening. De nyligen framlagda utredningarna i Sverige och Norge visar tydliga inslag av att impulser hämtats från varandras lagstiftningar. Genom att uppmärksamma vilka förtjänster och brister lagarna har, kan lagstiftarna i de båda länderna förhoppningsvis arbeta fram

en familjehemsvård vars lagstiftning ser till *alla* barns bästa, oavsett om de kan återvända hem eller inte.

- Kommunen skänkte bort vårt barnbarn

Ingrid och Staffan Nilsson vill ta hand om sitt barnbarn Jenny, men kommunen har inte ens gjort en utredning i ärendet, trots att den är skyldig enligt lag. Jenny är nu fosterhemsplacerad och Ingrid och Staffan får träffa henne 1,5 timma i månaden, i kyrkans lokaler under övervakning.

Foto: CHRISTER PÖHNER

Ingrid och Staffan vill ta hand om treåriga Jenny - men fick inte ens en utredning
Farmor Ingrid och farfar Staffan vill bli fosterföräldrar åt barnbarnet Jenny. Men Kumla kommun har inte ens gjort en utredning av dem. Bara tre dagar gammal hamnade Jenny i en annan familj.
- Kumla kommun skänkte bort vårt barnbarn, säger Ingrid Hall-Nilsson 52.

Ingrid och Staffan Nilsson har det bra ekonomiskt och bor i en villa med trädgård och swimmingpool strax utanför Kumla.

- Men Jenny har aldrig varit här. Vi tvingas träffa henne i kyrkans lokaler, säger Staffan Nilsson, 44.

Jenny, i dag drygt tre år, träffar sina farföräldrar en gång i månaden i 1,5 timma - under övervakning av fosterföräldrarna och en socialsekreterare. Hon hann bli nästan två år innan Ingrid och Staffan fick träffa henne överhuvudtaget.

- Vi har legat på för att träffa henne mer men det går inte, säger Staffan.

Jenny kom till världen som en överraskning. Hennes

mamma hade inte upptäckt att hon var gravid. Ett av skälen till en fosterhemsplacering enligt socialnämnden. Socialtjänsten tvivlade på föräldrarnas förmåga att ta hand om ett barn och startade en utredning om fosterhemsplacering. Efter tre dagar var utredningen, som normalt tar två till tre månader, klar.

- Vi fick inte veta vart Jenny skulle när de tog henne ur mina armar på BB, säger Ingrid.

Ingrid och Staffan tog strid för att kommunen skulle ge föräldrarna stöd och en chans att visa att de klarade av att ta hand om Jenny. Då svarade Kumla kommun med att ändra familjehemsplaceringen till ett tvångsomhändertagande enligt LVU (lagen om vård av unga).

- Då ville vi att kommunen skulle omplacera Jenny till oss. Men kommunen sa nej utan att ens göra en utredning.

Nu har Ingrid och Staffan lagt in om adoption av Jenny men vill inte att Kumla kommun utreder deras lämplighet på grund av jäv. De har polisanmält kommunen och processen är överklagad till Högsta domstolen. Nordiska kommittén för mänskliga rättigheter (Nkmr) har också anmält Kumla kommun till Europadomstolen för brott mot mänskliga rättigheter.

För Ingrid och Staffan Nilsson har kampen om Jenny kostat både tid, pengar och kraft. Men de vägrar att ge upp.

- Så länge jag lever ska jag kämpa för mitt barnbarn, säger Ingrid.

Katarina Lagerwall

Publicerad: 2001-07-19

- Socialen skrämmar släkten till tystnad

"Socialtjänsten måste följa lagen bättre och leta efter ett familjehem i släkten först", säger Margareta Palm som är språkrör för aktionsgruppen Mormorsupproret.

Foto: RIKARD LAVING

Margareta Palm och Mormorsupproret kräver myndighet som granskar hur socialsekreterarna agerar när barn ska placeras i fosterhem. **Aktionsgruppen Mormorsupproret kräver en oberoende tillsynsmyndighet för socialtjänsten.**

- "För barnets bästa" är bara en fras vid fosterhemsplaceringar, säger Margareta Palm, 60, språkrör för Mormorsupproret.

Margareta Palm har just kommit hem från ett riksmöte i Ramsele i Ångermanland med Mormorsupproret, en religiöst och politiskt obunden sammanslutning för personer som blivit drabbade vid placering av omhändertagna barn.

Med sig har hon en skrivelse och 13 000 namnunderskrifter som ska överlämnas till socialminister Lars Engqvist (s). Gruppen kräver att det inrättas en oberoende förtroendenämnd eller tillsynsmyndighet dit personer kan anmäla fall vid socialförvaltningen för granskning.

- Det är ett systemfel inom socialtjänsten när över 17 000 barn är placerade utanför sina egna nätverk av släkt och närstående, säger Margareta Palm.

Margareta var med och bildade Mormorsupproret för tio år sedan. Då drabbades hon själv av att inte bli utredd som familjehem åt sin nyfödda dotterson. Socialnämnden tyckte att Margareta och hennes man, då 50 och 44 år, var för gamla.

- **Släkt och närstående ses inte som en resurs utan som ett besvär av socialsekreterarna. Alla släktingar är förstås inte lämpliga men de ska utredas på samma villkor som andra.**

- När väl barnet är placerat finns ingen återvändo. Det blir slentrian vid

omprövningarna och socialsekreterarna håller varann om ryggen. En gång placerad - alltid placerad, säger Margareta Palm.

Mormorsupproret har medverkat till att formuleringen i socialtjänstlagen ändrades från "bör" till "ska" när det gäller placering av barn hos släkt eller närstående. Socialtjänsten ska också kalla in berörda parter till ett familjerådslag när ett barn ska omhändertas. Vilket de inte gör om inte klienterna ber om det, hävdar Margareta Palm.

- Socialtjänsten vill inte ta reda på vad som gäller och folk som blivit drabbade skräms till tystnad. De vågar inte bråka av rädsla för att mista den lilla tiden de har med sitt barnbarn.

Mormorsupproret tycker att kompetensen bland socialsekreterarna är för låg och vill införa ett slags körkort eller legitimation. Då skulle utbildningsnivån bli högre, kraven vid utredningar öka och tjänstemännen bli åtalbara.

- Tjänstemännen gömmer sig bakom sekretessen för att slippa svara på besvärliga frågor. Då undrar man vem sekretessen är till för, säger Margareta Palm.

Fotnot: Kvinna har förgäves sökt socialminister Lars Engqvist och någon politiskt sakkunnig på socialdepartementet för en kommentar.

Katarina Lagerwall

Publicerad: 2001-07-20

► tipsa oss: ettan@aftonbladet.se

© Aftonbladet Nya medier

Käll- och litteraturförteckning

SVERIGE

Offentligt tryck

Propositioner

Prop. 1979/80:1 Del A	Om socialtjänsten
Prop. 1981/82:168	Vårdnad och umgänge m.m
Prop. 1989/90:28	Vård i vissa fall av barn och ungdomar
Prop. 1996/97:124	Ändring i socialtjänstlagen
Prop. 1997/98:7	Vårdnad, boende och umgänge
Prop. 1997/98:182	Strategi för att förverkliga FN:s konvention om barnets rättigheter i Sverige

Utredningsbetänkanden

SOU 1979:63	Barnets rätt 2 Om föräldraansvar m.m.
SOU 1986:20	Barns behov och föräldrars rätt
SOU 1997:116	Barnets bästa i främsta rummet. FN:s konvention om barnets rättigheter förverkligas i Sverige
SOU 2000:77	Omhändertagen. Samhällets ansvar för utsatta barn och unga

Utskottsbetänkanden

1989/90:SoU 15	Vård i vissa fall av barn och ungdomar
1996/97:SoU 18	Ändring i socialtjänstlagen

Motioner

1998/99:So308	Förbättrat omhändertagande för barn och ungdom av Thomas Juhlin m.fl.
---------------	---

Socialstyrelsens publikationer

Allmänna råd från Socialstyrelsen 1982:2	Familjehem
SOSFS 1997:15 (S) Allmänna råd	Tillämpningen av lagen (1990) med särskilda bestämmelser om vård av unga
SoS-rapport 1995:8	Ovisshetens barn

Litteratur

Bring, Ove och Mahmoudi, Said: *Sverige och folkrätten*, Stockholm 1993.

Danelius, Hans: *Mänskliga rättigheter*, 5 upplagan, Stockholm 1993.

Davidsson, Rolf: Sveket mot familjehemsbarnen I: *Svensk Juristtidning* 1993 s. 878-891.

Ewerlöf, Göran och Sverne, Tor: *Barnets bästa. Om föräldrars och samhällets ansvar*, fjärde upplagan, Stockholm 1999.

Goldstein, Joseph; Freud, Anna och Solnit, Albert J: *Barnets rätt- eller rätten till barnet*, Stockholm 1978.

Hollander, Anna: *Omhändertagande av barn*, Stockholm 1985.

Lagerberg, Dagmar: *Fosterbarn. Forskning, teori och debatter*, Arlöv 1984.

Nordström, Carl och Thunved, Anders: *Nya sociallagarna med kommentarer, lagar och författningar som de lyder den 1 januari 1998*, elfte upplagan, Stockholm 1998.

Saldeen, Åke: *Barn och föräldrar*, 3 upplagan, Göteborg 1997.

Schiratzki, Johanna: *Vårdnad och vårdnadstvis*, Stockholm 1997.

Singer, Anna: *Föräldraskap i rättslig belysning*, Stockholm 2000.

Vinnerljung, Bo: Släktingplaceringar i fosterbarnsvården I: *Forsknings supplement nr 3, Socionomen nr 6 1993 del 2 s. 3-10*.

Vinterhed, Kerstin; Börjesson, Bengt; Cederström, Anita; Fredin, Erik; Hessle, Marie och Hessle, Sven: *Barn i kris. En bok om barn och separation*, Angered 1981.

Westerhäll, Lotta: *Den svenska socialrätten*, Göteborg 1990.

NORGE

Offentligt tryck

Ot.prp. nr 44 (1991-1992) Om lov om barneverntjenester (barnevernloven)

Ot.prp. nr 36 (1992-1993) Om lov om endring i lov av 17 juli nr. 100 om barneverntjenester

NOU 1985:18

Lov om sosiale tjenester m.v.

Litteratur:

Haugli, Trude: *Samværsrett i barnevernssaker*, 2 utgave, Oslo 1998.

Hestbæk, Anne-Dorthe: *Tvangsanbringelser i Norden. En komparativ beskrivelse af de nordiske landes lovgivning*, Köpenhamn 1998.

Kjønstad, Asbjørn; Bernt, Jan Fridthjof; Kjellevoid, Alice og Hove, Harald: *Social trygghet og rettssikkerhet under socialtjenesteloven og barneverntjenesten*, 2 utgave, Oslo 2000.

Lindboe, Knut: *Barnevernrett Juridisk håndbok i barnevern*, 2 utgave, Otta 1994.

Ofstad, Kari og Skar Randi: *Barnevernloven kommentarutgave*, 2 utgave, Otta 1995.

Smith, Lucy og Lødrup, Peter: *Barn og foreldre*, 5 utgave, Bergen 1998.

Elektroniska källor:

Bilaga A:

<http://www.aftonbladet.se/vss/kvinna/story/0,2789,74399,00.html> 2001-07-19

Bilaga B:

<http://www.aftonbladet.se/vss/kvinna/story/0,2789,74609,00.html> 2001-07-20

NOU 2000:12:

<http://odin.dep.no/bfd/norsk/publ/utredninger/NOU/000001-020006/index-dok000-b-n-a.html> 2001-05-30

Singer, Anna:

<http://www.dn.se/DNet/jsp/Crosslink.jsp?d=193&a=153312> 2001-04-17

Rättsfallsförteckning

SVERIGE

Regeringsrättens avgöranden:

RÅ 1986 not. 502

RÅ 1990 ref. 97

RÅ 1993 ref. 72

Rättsfall från Högsta Domstolen:

NJA 1993 s. 666

Avgöranden från Europadomstolens organ:

Nr 8811/79 DR 29, s. 104.

Olsson mot Sverige (I) ERD 130 1988

Eriksson mot Sverige ERD 250 1989

Olsson mot Sverige (II) ERD 250 1992

Margareta och Roger Andersson mot Sverige ERD 226 1992

NORGE

Høyesterettspraxis:

Rt. 1982 s. 1687

Rt. 1987 s. 805

Rt. 1990 s. 1274

Rt. 1994 s. 1545

Rt. 1997 s. 434

Rt. 1997 s. 535

Rt. 1997 s. 1264